

БІБЛІОТЕКА

ИІІ 22658

1905

З БІБЛІОТЕКИ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА

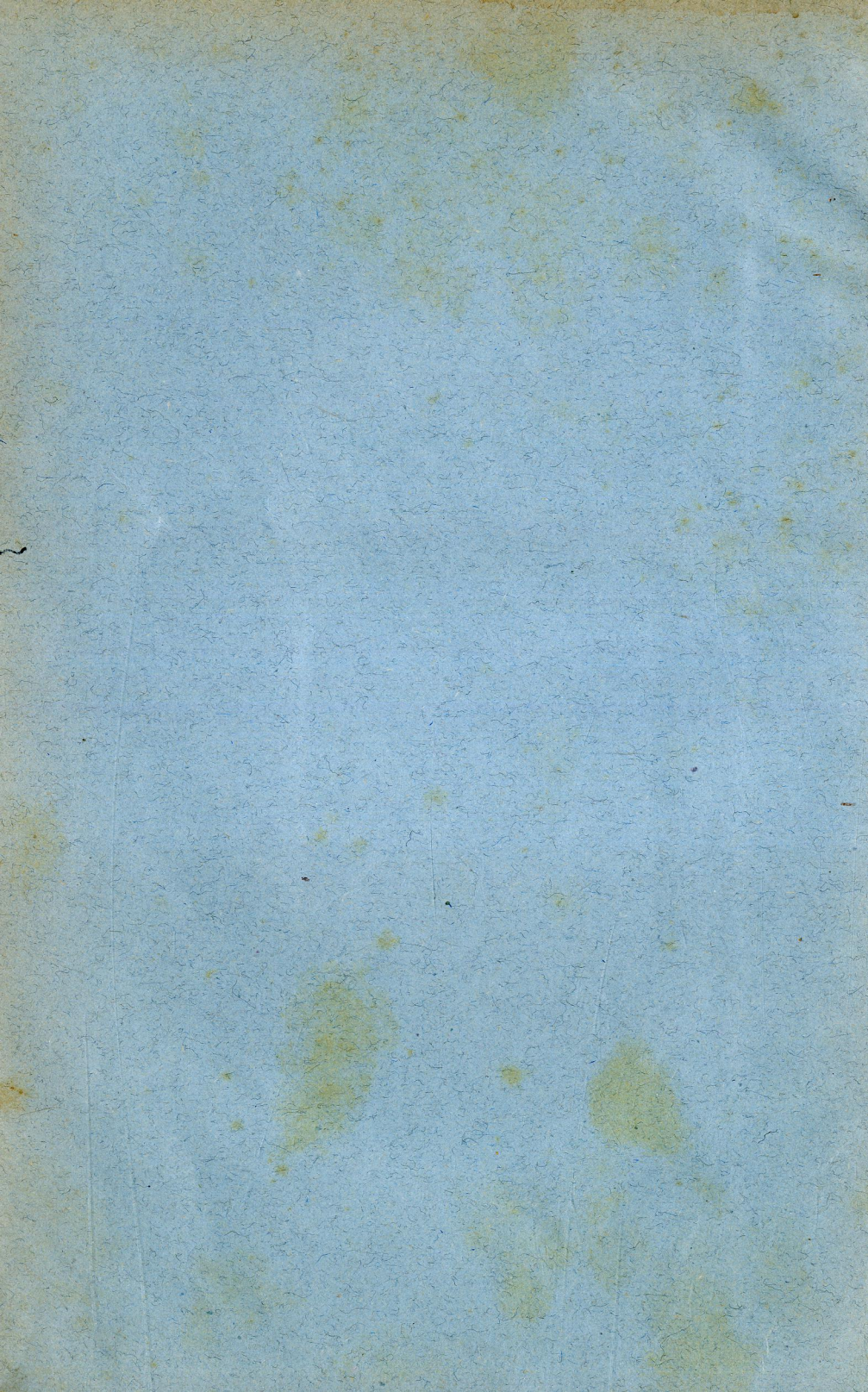
ІМЕНІ

ШЕВЧЕНКА

У ЛЬВОВІ.

8767

Ч.

Ч. 20

РІК II.

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

*

ЗМІСТ: З антиалкоголічного конгресу. — (о. Д. Тянцкевич); — Замітки двох російських професорів духовної Академії про наші церковні відносини (дальше). — Дра Франка Поема про сотворенє світа (дальше); З дороги в св. Землю (Учасник); Дещо про сповідь шкільних дітей (о. Юв. Билиньский); — Всячина. Яко дода ток: 29 і 30. Наука катехитична (б. М. Кінаш.)

ЛВІВ. 1905.

Рад. 145-25/II-50

З друкарні Народової (Манецких). Коперника ч. 9.

Що року горять хлопські мільйони неасекуровані!

„Дністер“

Товариство взаїмних обезпечень у Львові, Ринок ч. 10.

Одиноке руске Товариство асекураційне обезпечає будинки движимости збіжжя і пашу на случай пожежи. По пожарі виплачує „Дністер“ зараз відшкодованя; оцінку шкід переводить разом з місцевими членами; через 12 літ виплатив „Дністер“ відшкодовань в сумі 5 мільон в 340 тисяч корон.

Фонди „Дністра“ виносять (з кінцем р. 1904) суму 1,183.874 кор. і уміщені суть в цінних паперах.

В „Дністрі“ всть обезпеченнх більше як 300.000 будинків. На покритє хат черепом дістають члени „Дністра“ позичку в Товаристві кредитовім „Дністер“.

Поліси „Дністра“ приймають ся при всіляких позичках в Банку кравім, касах ошадности і касах сиротинських.

Чистий зиск по скінченім році звертає ся членам, в літах 1901 — 1904 звернув „Дністер“ членам 284.857 кор., (за літа 1900 до 1902 по 8% за 1903 р. 5% премії.)

Агенції „Дністра“ находить ся в всіх містах, і більших селах. Треба подавати обезпечене через агентів; господарі письменні повинні старати ся о агенції „Дністра“ Агенти „Дністра“ зробили вже провізії 662.807 корон.

На жите обезпечайте ся тільки через „Дністер“ в Товаристві краківскім; свою провізію від сих обезпечень дає „Дністер“ на рускі добродійні ціли.

„Дністер“ припоручили Преосв. Епископ. Ординаряти.

Сперешити ся про асекурацію в „Дністрі“!

Покривайте свої хати черепом (дахівками).

Товариство взаїмного кредиту

„ДНІСТЕР“

стоваришене зар. з обмеж. порукою у Львові (Ринок 10.) приймає вкладки до опроцентованя на 4% і оплачує за вкладчиків податок рентовий від процентів. Позички уділяє „Дністер“ своїм членам на 6% до позичок вимагає ся першої гіпотеки або доброї поруки. На парцеляцію і купно більших обшарів звертати ся за позичками до „Дністра“. Членами можуть бути тільки члени обезпеченні в „Дністрі“. Чистий зиск розділяє межі членів, яко дивіденди від уділів і на добродійні ціли;

Стан фондів Тов. риства кредитового „Дністер“ 31/12 1904 :

Вкладки: 1,783.673 кор. Позички уділені: 1,616.402 кор. Уділи членські: 133.117 кор. Цінні папери: 123.627 кор. Ф. резервовий і інші: 26.576 к. Львокації: -169.456 кор На рахунку біжучим 81.968 кор.

07 № 23911

ИЛ 22658/1905

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ і СУСПІЛЬНИМ.

Р І К 1905

Під редакцією

св'ящ. ЯРОСЛАВА ЛЕВИЦКОГО.

Том II.

8767.

ЛЬВІВ. 1905.

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

З друкарні Народової (Маньцких). Коперника ч. 9

II. З ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ.

- о. Барановський А. — Яких средств уживе парох, щоб викоринити налоги в парохії, особливо нечистоту і пиянство. — Ст. 586, 609.
- о. Баричко М. — Під розвагу. — Ст. 121.
- о. Билинський Юв. — Децо про сповідь шкільних дітей. — Ст. 216.
- о. Впнярський Волод. — О брацтвах Найсв. Тайн. Ст. 177.
- В. — В справі нових богослужень. Ст. 299.
- о. Говда А. — Про що не вільно забувати проповідникови Божого слова. — Ст. 329.
- о. Дикий Йосиф. — Душпастир яко катехит. — Ст. 393.
- З села. Апостольство молитви. — Ст. 250.
- о. К. В. — Право презентованя. — Ст. 153.
- Кунз (Я). — Регроградство католиків. — Ст. 593.
- Льоріс. — З католицкого руху. — Ст. 195.
- „ — З католицкого руху. — Ст. 222.
- „ — З католицкого свѣта. — Ст. 300.
- „ — Католики при роботі. — Ст. 449.
- „ — З католицкого свѣта. — Ст. 468.
- о. Н. Н. (С. С. С.) Кирило-методіївска ідея. Ст. 23.
- Руско-католицкий свѣщеник. — Ђще в справі Холмскої Руси. — Ст. 297.
- Р. І. — Статистика Львова — Ст. 387.
- о. Селецький К. — Де инде а у нас. — Ст. 17.
- „ — Релігійний занепад — Теперішня преса. — Ст. 439.
- Свѣщеник з села — Церковні Брацтва. — Ст. 146.
- С. С. С. — З католицкого руху. — 465.
- о. Танячкевич Д. — З антиальоголічного конгресу. — Ст. 497.
- Учасник. — З дороги в св. Землю. — Ст. 510.
- Я. В справі права презентованя. Ст. 49.
- „ Вороги свого народа — Ст. 62.
- „ Новочасна культура. — Ст. 97.
- „ Про наші справи. — Ст. 165.
- „ Акція в справі підвисненя конгруи. — Ст. 172.
- „ Обнова в Христї. — Ст. 201.
- „ Епископ Штросмаер. — Ст. 203.
- „ Про науку релігії. — Ст. 283.
- „ Знаменна подія — Ст. 257.
- „ Вірні інформації. — Ст. 281.
- „ Пастирський лист о солідарности нашого духовенства. — Ст. 305. 337.

- Я. Добрий початок. — Ст. 349.
 „ Наше духовенство а учительство. — Ст. 361.
 „ Де небезпеченство? — Ст. 415.
 „ Святицьник в найновіших суспільних обставинах. — Ст. 473.
 „ Єпископ про наші відносини — Ст. 543.
 „ Пяте загальне австрійське католицьке віче. — Ст. 569.
 * * * Економічна самопоміч духовенства. — Ст. 421.
 * * * (Я) Організація католицьких антиалькоголістів. — Ст. 443.

III. З ПРОПОВІДНИЦТВА.

- о. Бандира Йосиф. — Реколекційне розважанє. — Ст. 162, 187.
 о. Билиньский Іван. — Слово над гробом бл. п. о. Ник. Лужницького — Ст. 169.
 о. Могильницький Антоній — Слово о повинностях підданих. — Ст. 209, 240.
 о. Цегельський Теодор. — Слово при благословеню основ під дім читальні. — Ст. 589.

IV. ДОПИСИ, ВІДОЗВИ і ПР.

- Observer. — Допись. — Ст. 275.
 о. Селецький К. — Будова церквей. — Ст. 64
 Святицьник з Перемиського. — Будова церков. — Ст. 214.
 * * * (Я). До Всечесного душпастирського клира Австрії. — Ст. 59
 * * * Ані в зад, ані вперед. — Ст. 218.

V. БІБЛІОГРАФІА.

На сторонах 21, 47, 94, 142, 255, 392, 447, 592, 619.

VI. ВСЯЧИНА.

При кінци кожного числа

VII. ЯКО ДОДАТОК.

Науки Катехитичні. За Стаграчинським зладив о. М. Кінаш. — Ст. 148.

Нива

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця

Передплата річна 6 кор. піврічна 3 кор.
Кожде число 30 сот.

Адрес редакції і адміністрації:
Львів, площа св. Юра ч. 5.

З Новим Роком!

Вступаємо в другий рік нашого видавництва. Прихильні письма і заохота для нас зі сторони П. Т. Предплатників, аби ми і дальше ішли тою дорогою, яку обрали, вказують, що така часопись як „Нива“, є дійсно на часі, є дійсно потрібною. Тож ми і не відступаємо на крок від нашої дотеперішньої програми, а старати ся тільки будемо о уліпшене в самій часописи і то під кождим для редакції можливим зглядом.

Ми бажалиб, щоби „Нива“ була бодай в справах покищо церковної і суспільної натури, вірним відблеском поглядів цілого нашого руско-католицького съвященства. А при цілковитій независимости нашої часописи се річ чей можлива. Місця в ній нікому ми не відмовляли і відмовляти не будемо, хочби прийшлось помістити дещо й противне нашим власним особистим поглядам. На се й є часопись, аби між иншим можна також вести в ній публичну дискусію, аби можна вимінювати між собою гадки тим, для котрих часопись видає ся.

Як кожда праця руского католицького съвященника має вже в самій его назві укриту ціль і напрям, так і наша праця мусить все мати на оці ту ціль: Христа і добро народа, або коротше, що виї на одно, Христа. А хто таку собі ціль кладе, то сей вже тим самим каже,

який єго напрям та яких він уживатиме средств до осягнення своєї ціли. Се підстава, се засада, на котру кождий руско-католицький сьвященик мусить згодитись. Ми, сьвященики, можемо різнити ся тільки в дрібницях, в справах, так сказати би, формальних. А робити з таких справ важного питання, ніяк не годить ся. На таким становищі стоїть і наша „Нива“. Як вести муть ся в ній оті справи, які ми назвали формальними, се залежати-ме тільки від предплатників, що по виміні гадок згодять ся на одну якусь одноцільну в тім згляді тактику.

Від волі предплатників залежить також зміна нашої часописи що до змісту, що до справ і питань, якими має займатись. А вже цілком очевидно, що тільки від предплатників, від їх числа, залежить побільшене обему „Ниви“ і частійше єї видаванє.

Як ми вже зазначили в посліднім числі з минувшого року, лишаємо предплату таку, яка була за нецільий 1904 р., т. є. 6 корон, помимо того, що при теперішнім числі предплатників наражаємось через те на великий недобір. Віримо однак, що наші Прихильники, з'єднуючи нам нових предплатників, виратують нас з тої біди.

Сєго року видаємо проповіді (науки) з осібною пагінацією і тим вволаємо бажаням многих наших Предплатників.

Отсе перше число висилаємо єще всім дотеперішнім Відбирателям, але робимо се в послідне. Слїдуюче число вшлемо тільки тим, що або заплатили вже за р. 1904, або повідомлять нас, що предплату незабавом надішлють. Тих, що єще доси предплати не заплатили, просимо або єї надіслати, а ні, то звернути нам всі побрані числа.

* * *

У рік 1905 вступаємо з тою вірою, що він буде для нас роком щасливішим, чим рік минувший. Гадаємо, що кождий день зближає нас, руских сьвящеників, до тої мети, до котрої нас пруть неодолимою силою наші внутрішні обставини. І нам здає ся, що та мета вже недалеко... А коли ми до неї дійсно дійдемо, так тоді і „Нива“ вступить в иншу фазу свого житя та розвою.

* * *

Ф. Гривець.

Проби злуки з грецькою церквою по Соборі Фльорентійській.*)

* * *

Студії над християнським Сходом суть в нинішніх часах в моді. Всі більші народи мають окремі вістники для студій східної Церкви, культури та історії. Від сих наук сподівана розвязка неодних важних культурних та історичних проблемів. Від сих поважних студій над Сходом викидають західно європейські народи важних культурних здобутків; а се безперечно не буде без значіння для культурної а може й релігійної будуччини Оріенту.

В питаню про унію настала в наших часах важна зміна. Проби злуки Церквей наткнулись в минулих століттях на многи розчарованя тому, що змаганя ті опирались головню на дипломатичних пересправах. А вжеж у розвитку схизми головню ролю відиграли національні та культурні упередженя і рїжницї. Ще при кінци 16. віку вказував бистроумний Бзуїт Поссевіно на головний блуд у всіх змаганях сполученя і казав: Наколиб в часї унії фльорентійскої було звертало ся більшу увагу на усунене упереджень та поучуване народа, тогди не бувби такий Марко Евгенікус в силї так легко знищити так сильне діло (tam solidum opus). Тепер відносини змінились; о пробах унії на дипломатичній дорозї днесь тяжко подумати. Студійоване, наукова праця, поучуване народа (де се можливе) і молитва суть нинї головними средствами до такої праці.

Коли давнійше у змаганях зєдиненя мало було покликаних і способних, то нинї число таких сподвижників не обмежене.

*, Автор, молодий учений, пересилаючи отсею працю для поміщеня в „Ниві“, додав від себе ось тих кілька слів:

„Передаю мою працю радо до ужитку, сподію ся, що вона причинить ся до скріпленя взаїмности католицьких Славян на бог-словеско-науковій області та відповість ціли часописи. Праця — докторска дисертація — еще не була призначена до друку; насуваючий ся материал потребує еще цілих літ опрацьованя. Вдоволяючи проте бажаню Редакції, маю надію, що неодні неточности із сеї точки погляду будуть осуджувати ся. Праця обмежуєть головню лиш на найголовнійші факта, котрі тісно вяжуть ся з предметом. Література далеко еще не повна; всеж таки і в поданій літературі найдесь богато вказівок до дальших дослідів. Опрацьоване всіх фактів, котрі строго до предмету належать, опираєть все на перших, незакаламучених жерелах (історичних документах).

В давніших століттях, по таких неудачних пробах, звичайно більшала ще пропасть між Сходом та Заходом; нині нема вже причини боятися таких розчарувань. Тиха праця для унії буде все корисною, хочби й як ще далекою була від своєї головної ціли, бо не лишень розширює овид католицького світа, пособляє релігійному життю і поступови католицької науки та оживлює неодні сухі але важні богословські питання, але положить також більше тривкі основи для дальшої праці, котра може й доведе до ціли. Великі розчарування виключені. Нині не може бути надії на приєднане цілих народів та держав, але треба вдоволитись зискуванем поодиноких людей і їх морально спомогати.

Годі не запримити, що християнський Схід чим раз більше зближуєсь до Заходу і асимілюєсь під зглядом культурним і національним; а если-ж се відбуватисьме лишень на підставі раціоналізму і невірства, то певно станєсь се н без нашої вини. Від коли піднеслись науки теологічні в православнім Сході, бачимо вже там людей, котрі не цурають ся наукових зносин з католиками. Так н. пр. в Росії суть учені (як н. пр. Н. Н. Голубовскій, А. П. Лебедевъ), котрі радо витають католицькі наукові діла про Ориєнт. Російські учені поважають тих учених католицьких, котрі на области науковій посередничать між Сходом та Заходом. Асумпціоністи, котрі на бажанє Льва XIII. в Константинополі спеціально студіують християнський Схід, вже найшли признанє в російських учених; „Византійскій Временникъ“ заміщує в кождім числі кілька статей учених Асумпціоністів. Російські шовіністи і православні агітатори вже й у тім бачать небезпечєство для православя: навіть ціурядові часописи пишуть проти того. Але поважних учених се не в силі занепокоїти. Російскій „Археологічєскій Інститутъ“ в Константинополі запрашає навіть часами Асумпціоністів на свої засіданя. На области отже науковій буде все досить роботи.

До тої праці покликані передовсім ми, католицькі Славяни, будучи вже географічним положєнєм, нашою вдачою і мовою сусідами Сходу. Поминувши то, що через таке сусідство можемо мати вплив на зближенє схизматичького Сходу до католицького Заходу, воно по при то має велике значєнє на наш релігійний і культурний поступ. Бо якжеж можемо наші сили розвинути, як можемо зрозуміти наше положєнє і задачу в свїті культурнім і в католицькій Церкві, если наших сусідів не знаємо. З другого боку така праця може звернути погляд наш на висшу спільну ціль, щоби ми злучені лекше могли осягнути то, що поодинокі католицькі народи славянські лиш з трудом осягнути можуть, іменно, повинні ми так високо піднести католицьку і то передовсім теологічну науку, а через то й житє релігійне, щоби Церков мала з нас ту користь, якої від народів славянських відповідно до їх числа очікує. Для рускої Церкви, котра під неодним зглядом, так сказатиб ізольована, таке сильне студіованє Сходу спричинило би корисні услїва до всесторонного розвитку поміж всіма Славянами.

В С Т У П.

Собор Хальцедонський становить камінь граничний в історії орієнтальної Церкви. Підчас коли менші орієнтальні Церкви (Сирийці, Вірмени, Копти, Абіссинія) сей собор закинули і остаточно відпадаючи від правдивої Церкви Христової до єреси повернули, впровадив рівночасно 28 канон собора, через надане єпископови царгородському рівних (та іза пресбейя) римському папі прав, перший зародив грецької схизми. Папа застерігає ся вправді против сего канона, котрий впрочім в неприсутности папських легатів і многих єпископів постановлено, однак єпископи (зглядно патріархи) просвоїли собі мимо того рівні права з папськими. Противність збільшували ще пиха „нового Риму“ і різниця характеру її культури.

В тім часі, де противности до западної Церкви що раз докладніше виступали, загиб в грецькій Церкві вже дух перших віків християнства. Правдивий церковний і християнський дух став випертий що раз більше через політичний і національний елемент. Грек Піціпіос не без повної пересадки ось так описує процес розвитку грецько-византійської Церкви: „Деморалізація перших основателів византійської держави, вплив великого числа бродягів приманюваних так великими користями, впливаючими з основа на нового міста; честилюбивість клиру, котрий доси переслідований, нараз почув себе покликаним до співучасті в власті; суєтність цісарів, що хотіли лишень через чар релігії зробити новий Рим царицею цілого світа; все те стало ся причиною, що всі користи, яких сподівано ся через засади християнства для нової держави, виродились в самі лишень надужитя. Вкоротці по заснованю византійської держави дійшло до того, що релігія сталась тут майже постійно лишень знарядом в руках самодержавців, духовенства і всіх інтригантів по черзі — знарядом, котрого уживано без найменшого шкрупцулу і безглядно“. Деякі визначні мужі і священники, котрі неначе метеори „являлись посеред сего цілком звироднілого краю, не були зовсім в силі змінити глибоко вкорінених пороків, що опанували всі душі, затроїли всі серця“ (Й. Г. Піціпіос, Восточна Церков ст. 226, 227).

Можемо собі подумати, що в 10. століттю, коли перший раз виринула отверто схизма, та в 11. ст. (104 р.), коли довершилась, Церков східна не менше потребувала реформи „в голові і членах“, як Церков західна. Але саме тепер, де їй потреба було як найтіснішого злученя з деревом життя правдивої Церкви Христа, вона в гордім почутю своєї висшости над заходом під кождим зглядом, розділилась від Церкви римської. Різниці супротив Заходу заострились до крайности і чим раз глибше вникали в серця народа.

До переведеня щирої унії грецької Церкви поредовсім конечно реформа клиру східної Церкви в душі християнства і начуваня народа. При всіх змаганях до сполученя з грецько-геленістичною Церквою давав ся відчувати брак або достаточного

числа діячів або часу; тому кожда унія була лиш поверховна. Лиш там осягнуто тривкі успіхи, де унію переводили католицькі місіонарі через поучуване народа і вплив на духовенство.

(Д. б.)

Джон Вілліам Дрепер і его Історія Боротьби Віри з Наукою.

Написав о. Ф. Щепкович.

Навіть не можуть сповнити ся, коли розважимо, як необходимо єсть віра для чоловіка. Бо віра відносить ся до таких річій, котрих чоловік не мігби ніяк пізнати, если би не були єму объявлені. Бо деякі з них суть так високі, так перевишають розум людський, що він не в силі зрозуміти навіть тих правд, хотяй они вже суть объявлені, як пр. о Прев. Тройці. Других не бувби в силі догадати ся, як приміром о істнованю ангелів; не мігби знати також, чи за свої добрі діла має надіяти ся нагороди, а за злі карі; не мігби бути певний що до безсмертности душі. Но коли ті річі зістали раз объявлені, тогді їх заперечити годі. Якїж докази даєть чоловік на се, що Бог не існує, що Бог не єсть один, хотяй суть три Особи Божі, що душа не єсть безсмертна, що за ваші добрі діла не маємо надіяти ся нагороди, а за злі карі? — Ті річі усувають ся з під експерименту. Тож аві математик, аві фізик, аві хемік, аві астроном, аві жаден природознавель не може нас перековати, що они не існують. Що до них мусимо ся проте спустити на свідоктво тих, що нас о істнованю тих вадзислових річій поучили. Обявляючим ті незнеслі правди єсть в першій лінії Бог, котрий аві помилити ся, аві нікого в блуд впровадити не може; Бог, що тільки сам такі річі міг знати. Він то був гершим нашим учителем тих правд, вливаючи їх пізнанє будьто безпосередно в нашу природу, через так зване право природне, будьто промовляючи до наших прародичів в раю, будьто уживваючи до обявленя деяких правд людий, як Мойсея, пророків і т. д. Ті правди, які були проголошені до прыходу Спасителя, затвердив сам Спаситель Христос, доказуючи правдивість їх і своє Боже післанництво чудами, яких ніхто не в силі аві заперечити, аві збити. Повага затим обяви тих надприродних правд єсть як найбільша, бо обявляючим єсть або сам Бог, або люди звісні з своєї правости характеру та святости життя. Они затим заслуговують на віру.

Колиж тепер поглянемо на тих, що ті правди перечать і порівняємо їх з попередними, то побачимо доперва тогди, як некорисно мусить випасти порівнанє для тих послїдних. Бо хто перечить? Найперше люди, котрі суть так само людьми, як і ми; люди, що переважно не стоять високо морально. О тім могли би багато сказати ті, що жили в сусїдстві такого невїруючого. А що

до самого свідoctва, то якеж оно може мати вартість? Чи ж з математики, фізики, хемії можна доказувати, що Бог не істнує? Або чи планети, що кружать около своїх сонць кажуть нам, що Бога нема, бо они до звого руху Бога не потребують?...

Тому видимо, що хотяй люди невіруючі повставали в різних часах і у різних народів, так в поганьстві, як і в християнстві, но они не переконали ніколи загаду о правдивости своїх тверджень. Они викликували тільки з початку сумнів, аж доки люди не переконали ся, що їх твердження суть фалшиві.

Поганьством могли еще невіруючі встрясти і оно було против них безрадним, бо поганьство опирало ся на мітичних оповіданях, котрих неправдивість можна було виказати. Поганьство доглянуло з острахом, що его віра була фалшива, але було рівночасно безрадним, не знаючи, де шукати правди. Погани чули, що єсть якесь Єзтво висше, єсть якийсь Бог, але де его шукати, они не знали. Мусіли затам стояти безрадні, коли віра в їх материяльнві божества упала. Но инша річ була з поганамі, а инакше має ся річ з релігією християнською. Їх міти, яко чиста видумка людска, могли бути через людий повалені. О тім можна було легко переконати, що они суть неправдивими. Але християнство має иншу основу. Оно не спочиває на видумках людских, але опирає ся на свідoctвах, на повазі божій, якій нічого не можна протиставити, супротив котрої мусить никнути повага хотяй би і найбільшого чоловіка. Чиуж повагу можемо поставити против поваги Христа, хто може з тим зрівнати ся? Єслиж відкинемо свідoctво Христа і ему не повіримо, то кому ж тогди можемо вірити? Хто нас може так, як Христос переконати? Хто нам може дати такі докази правди, як наш Найдорозший Спаситель?

Порівнаймо тільки то, що в нас хоче впоїти Дрепер з наукою Христа, а побачимо, як марними суть виводи професора з Нью-Йорку. Чи ж не мусимо назвати найбільшим нерозумом покинути Христа і его Церков, а іти за Дрепером?

Що люди в давних часах затратили віру в правдивого Бога а на місце его вставили казки о материяльних божках, сему они сами завинили. Но всеж таки они доховували віру, хотяй і скривлену, аж до часів близких християнству, але се не діяло ся без наміру Божого; бо Бог хотів їм отворити очи на віру правдиву, яку приніс нам з неба сам Христос. Але первісна віра в Бога, яку люди отримали від перших родичів Адама і Еви, була чиста. Она була і загальна, так як всі люди походили від одного Сотворителя, котрий їх першої правди віри научив, а іменно, що Бог єсть, та вляв в їх душу чувство, що его належить любити і ему служити. Тим то і понятє о Бозі єсть так загальне, так зросте, щоби так сказати з природою людскою, що его знайдеш всюди, де тільки знайдеш єство людске. З тим понятєм звязана також релігія, храми і жертви. Нема ані народа, який би не пізнавав коли Бога і его не почитав, ані часу, в котрім би не узнавав якогось

божества хотій би і ложного. Ідея про Бога у кожного народа тим чистійша, чим більше він зближений до первісного обявлення. З часом доперва творено більше божеств, підносячи до тої гідности переважно сили природи, яких люди не уміли собі витолкувати природним способом. Причиною, що ідея до Бога не заховала ся чистою єсть се, що правди, які мали первісні люди, не могли їх списувати, не знаючи штуки письма.

Коли люди видумали знаки до записаня своїх думок, до релігії вже вкрато ся богато додаткових оповідань, що були впливом фантазії, котрі в браку критицизму принимали ся за правду. Се було і нещастем для чоловіка, бо ті міти, ті оповіданя, стали підставою пізнійшого скептицизму, коли народи прийшли до більшого степеня культури. Той скептицизм переніс ся потім і на християнство. Но скептицизм хотій би і як сильно розвивений, не був в силі ніколи знищити цілковито віри. Бо предметом віри єсть Бог, т. є. єство, що було початком єствованя всіх річий, а затим і чоловіка. Чоловік то чує і знає, що відкинувши Бога яко причину істнованя всіх річий, стає перед загадкою, (а іменно звідки взяв ся і по що живе), якої не в силі розв'язати. Тож хочачи не хочачи мусить прийняти якесь єство всемогуче, котре ми називаємо Богом. Понятє о тім єстві так сильно злучене з природою людскою, що если би хто хотів викоренити єго, то мусів би перед тим знищити природу людску. Що декотрі люди в наших часах заперечують істнованє Бога, то се роблять з неоправданї зарозумілости. Они не поступають в тім случаю згідно з природою, але ідуть против неї. Бо легше єсть вірити, ніж не вірити. Хто хоче затратити віру, той мусить перше звести борбу з власним переконанєм, Бо і звідкиж може чоловік набрати певности, що Бога нема? Які докази має на се? Жадних. Але за тим, що Бог єсть, промовляє весь, почавши від найнижшого єства до власної природи чоловіка. Тим то і обявляє ся загальна релігійність у всіх народів. Або що до нашої душі, хтож може нас переконати, що она має конець? Який доказ дають нам ті, що хотять позбавити нас віри в безсмертність душі? Ніякого. Але за безсмертностю промовляє віра всіх народів і по всі віки, про безсмертність душі пригадує нам наша власна совість, котра нам каже вистерігати ся злого а робити добре. Коли ми ідемо за її голосом, то она нас хвалить, колиж ідемо против її накликувань, она нас гризе.

Звідки она би взяла ся, если би не була нам вроджена? Нічого не pomoже викрут, если хтось скаже, що та свідомість доброго і злого виробляє ся через науку. Бо декотрі річі суть так вроджені, що їх не треба учти ся, що щось єсть добрим або злим, але чоловік се знає сам з себе. Ту свідомість доброго і злого не один викоренив би певно радо, если би міг, не один хотів би стрясти то ярмо з себе. Бо чиж се приятно надїяти ся кари за лихий поступок? А прецінь, як довго буде людскість, так довго буде істнувати і з нею звязане понятє доброго і злого. А як довго буде понятє злого, так довго буде істнувати і страх

перед карою, бо ті повятя так тісно злучені з собою, що їх годі відлучити. З тої то причини можна приглушити той страх перед карою, вмовити в себе, що може за гробом нема жита та нема кари, але переконаним бути о тім твердо, задушити ту свідомість лихого діла а в слід за тим і здавити страх перед карою, сего ніхто не в силі. О тім поучає нас досвідчене, що велика часть з тих, що чванять ся своїм невірством в житю, навертає ся до віри перед самою смертю. Щож може бути причиною такого звороту, если не се, що невіруючий не маючи доказів свого невірства, іде бодай в послідній хвилі за своєю природою. Инакше їх поступок не бувби цілком льогічним, не мавби ніякого оправданя. Бо не могли би ми назвати льогічним поступованє того, що пересвідчений о неістнованю другого свѣта та жита загробового, поступає так само як той, що о тім переконаний. Еслиж би невірні мали доказ на оправданє свого невірства, то наверненє їх було би не можливе. Тим то повинні они скріпити еще віру тих, що від віри не відвернули ся ніколи.

Дальше учить нас д.свідченє, що від віри відступають люди, що стоять на дуже низкім степені моральности, котрим віра в Бога та в загробове жите, в нагороду та кару, цілком не на руку. Се також не промовляє в користь невіруючих, але єсть доказом, що они мисль о Бозі, о небі і о пеклі відкидають з боязни; до сего кроку змушує їх не переконанє о неістнованю загробового жита, але як-раз страх перед ним. Но невіруючі для ратованя себе та своїх засад, мусять чіпати ся викрутити, котрі на віру не змогут заслугувати. Таким же, що змушені конечностию викручувати ся, хтож може розумний повірити? Хто може повірити чоковикови лихому? Хто може поручити своє єство, своє я, котре кождому найдорожше, — непевности? Сеж хіба зробить чоловік безумний, чоловік, що ставить на карту себе самого, та своє щастє.

Но чимжеж єсть безвіре? Єсть тільки вірою негативною. Бо і чоловік невіруючий мусить вірити, хотяй би не хотів, а іменно, що нема Бога, що душа не єсть безсмертна, що кари по смерті нема жадної. А така віра єсть тяжшою, ніж віра, котра каже, що Бог єсть, що душа єсть безсмертна, що она мусить здати рахунок перед Богом зі свого діланя в тім житю. Бо против істнованя Бога та інших річий, які нам подає віра, не мають невіруючі ніякого доказу, а затим жерелом їх невірства єсть тільки зарозумілість. Вірити же без доказів, се певно не легко.

Если би відкинуло ся віру в Бога, то тим самим мусіло би ся відкинути всяку віру, бо тамта єсть підставою віри людскої. А вжеж, чи могла би людскість поступати, чи можлива була би культура, чи можливе взаімне пожитє людей, чи можливі товариства, если би люди людям не вірили? Але чи могу я вірити чоловікови, котрого виджу, як нераз ошукує, если не вірю Тому, котрий мене не може ошукати? Щож спинить когось, щоби мене не обманював, если у него нема тої віри в Бога, що не позволяє другому обманювати.

Так видимо, що багато доказів промовляє за вірою; против віри нема жадного, котрий би був поважним, з котрим би нале-

жало ся числити. В найлучшій разі мігби хтось набести на оправдане свого невірства якийсь софізмат, котрий не мігби вдоволити ні его самого, ні того, кого би він хотів переконати. З тих то причин не велику може мати надію перекладаець на погашене віри.

*

*

*

Автор (Дрепер) належав, як найбільша часть Англіїців та Американців до церкви протестантскої. Та церков відлучивши ся від церкви правдиво Христової і затративши з тої причини правдиву віру, не могла в наслідку заспокоїти духової потреби своїх вірних, бо не могла їх научити правди. Незаспокоєні духовою поживою, яку їм подавала та церков, що відкинула жерело правди, безошибочну науку церкви католицкої, они стали шукати правди поза границями тої церкви, до котрої належали. Шукати правди то легко сказати, але не легко єї знайти тим більше, если чоловік спускає ся на сам розум, що може спровадити чоловіка на бездорожа. До більшого блудження допомогла їм згубна засада, що кождому вільно толкувати св. Письмо, як ему подобає ся. Засада ся мусіла викликати спір в тій церкві і поділити єї на неозначене число сект. Бож ясна річ, що тільки люди одної думки могли зістати разом; колиж зачала різнити ся думка, то і секта мусіла зовеім природно ділити ся дальше. До сего довели незгоди, ворожнечі і сваряї, які повставали помежи єї вірними. Одно, що їх лучило, то була ненависть до церкви католицкої. Ту ненависть защеплену в серцях вірних протестантських, старали ся підсичувати їх проводирі духовні не помітуючи нікими средствами, не жалуючи найрозличнійших видумок, щоби тільки діпяти свою ціль. Тим то пояснює ся, чому вірні церкви протестантскої, виступають ворожо і з погордою против церкви католицкої.

Тим то стає ся зрозумілим, длячого і Дрепер виступив так ворожо против католицизму. Но виступи проти церкви католицкої скорше еще дали би ся витолкувати, ніж заперечуване таких підставових правд, якими суть істование Бога та безсмертність душі. Зіставлені самі собі, шукаючи тих взнеслих правд слабим людским розумом, они не могли їх очевидно знайти і тому зійшли на різні бездорожа.

Одні з них попали в атеїзм, инші в матеріалїзм, инші кинули ся в обнята рационалізму, пантеїзму і прч. Ті блуди і ідеї, які они приняли за правду, старали ся ширити і дальше словом і письмом. Комунікаційні средства що дали спосібність і найдальшим народам близше пізнати ся з собою і позволили виучити ся одним бесіди других, а крім того і штука друкарська улєкшили ширене ся тих ідеї далеко поза границями краю, в котрім ті блудні ідеї повстали. Тим то і блуд, якому уляг один чоловік, розширював ся в різних краях в короткім відповідно часі. Тим обставинам і ми маємо завдячити такий цінний набуток, яким нас ушасливив перекладаець книжки проф. університету з Нью-Йорку — Дрепера.

Но ми не можемо так дуже дивувати ся Дреперови, що він виступає против християнства та против церкви католицької, бо він належав до церкви протестантської, в котрій кожний вірить в то, що хоче і як хоче, але дивним мусить видати ся се, коли ту саму ідею протихристиянську старає ся ширити той, що походить з католицького дому і помежи католиками вихований.

Коли би то еще було правдою, що пописане в книжці Дрепера, то не зістало би нам нічого, як тільки вдариги ся в груди та мовчати. Але книжка правдомовностию не грішить цілком. Дятого випадало ті річі, ті перекрученя та блуди виказати, збога кожний міг пересвідчити ся, яким оружьем воює ся против Бога, віри і церкви.

Що автор так зле успособлений для церкви католицької, се не дивниця; бож він вихований в протестантизмі і писав для протестантів. Не дивно також, що і ся книжка так ширила ся помежи Англіїцями та Американцями, дїждавши ся аж 21. виданя. Бо в світі протестантським нічо не ширить ся так скоро, як письмо вимірене против церкви католицької. Бо звичайна річ, що чоловік нічого не хватає так лакомо як се, що служить до заспокоєня пристрастий. А книжка Дрепера має як раз служити до заспокоєня тої ненависти, яку провідники протестантизму зацепили в серцях вірних тої церкви. Тим то ніхто і не питає ся там чи се, що в книжці написане, єсть правдою або ні, але все приймає ся за правду з гори, если то тільки вимірене против зненавидженого католицизму. Тому то автор повторяє всі ті брехві, які закидає протестантизм церкві католицькій. Він іде в тім напрямі слідом за іншими провідниками протестантизму, котрі сгарають ся ту пронасть, яка ділять нас від протестантів так, розширити, збоги помежи нами а ними не прийшло ніколи до порозуміння. Правою дорогою они не в силі осягнути ту ціль, дятого мусять уживати видумок та перекручень правди. Не міг тої конечности уникнути і автор. Мимо того не перешкадає се єму бути самохвальцею. Так пише він на стор. XI:

„Збираючи й порядкуючи материяли до томів, виданих мною під заголовком: „Історія Американської Горожанської Війни“, твору, що коштіввав мене дуже багато праці, я привив ся прирівнувати супротивні свідодства тай розбирати супротивні домагана. Призване, з яким повітала сей твір Американська публіка, критичний суддя розбираних подій, натхнуло мене новим довірем до себе“. Але вже тріха низше на тій самій стороні спускає автор з тону пишучи так:

„Не жалував я праці ні в чому, складаючи отсею книжку, а про те чую добре, яка вона не рівна справі, задля гарного вигляду котрої треба знати порядно науку, історію, теологію, політику; кождїєнька сторінка повинна би трепотіти живо інтелігенцією тай блискати фактами. Але потім я погадав собі, що се-ж лише немов би передне слово, предтеча цілої літератури, яку виключуть події тай потреба нашого часу“.

Праця, заплата і лихва.

Три конференційні бесіди Дра Декерта.

За дозволом автора переложив — *о. А. Говда.*

„В поті лица твого будеш їсти
хліб свій“ (Бит. 3. 19).

В тих часах, коли св. Йосиф з Ісусом Христом працювали в своїй робітні в Назареті, не знали ще люди робітничого питання в модернім значінню того слова та не використувано тогді так, як тепер людскої праці через лихву. Не треба однак думати, що тогді не було ще маєтково засібніших, когрі би визискували менше засібних. Противно; були і тогді вже такі багаті, що біднійших визискували.

Бачимо отже, що тодішні часи подібні були до теперішних і инакше мабуть ніколи не буде, хиба як люди перекинуть ся в ангелів.

Того послідного однак не довершила церков Христова та не довершить і соціяльна демократія.

Давнійшими часами була инша форма визискування. Визискувано через невільництво, а опісля через привязане робітника до землі. Нині знова робітники під покривкою свободи, яку їм в неоднім згляді признано, стоять о много гірше від старих середновічних невільників, а то тому, що давнійше о егзистенцію невільника старав ся его пан в своїм власнім інтересі, а з нашими робітниками — зарібниками инакше діє ся.

Если отже робітники хотять свою незавидну долю поліпшити, щоб її по крайній мірі можна назвати долею чоловіка, то сего жаден здорово думачий чоловік за зле брати їм не може; тим більше, кождий віруючий християнин їх жаданя мусить оправдати.

Жаль лише, що значна часть робітників, зведених видуманими, людскими підступами на манівці, відвертає ся від Христа і від Церкви гадаючи — опершись на вмовленім в них упередженю — що без релігії, без морали і без Бога осягнуть свою ціль. Надто ще і до паралельно біжучих заходів християньско соціяльної реформи є они ворожо настроєні. Если би ті робітники, ворожі христ.-соціяльній реформі, роздумавши поважно справу, дійшли до розумного заключеня, що на християньській справедливості і любови ближнього не дасть ся перевести реформа для поліпшеня їх долі, і тому християньский соціалізм відкинули, не здивувало би се нікого. Так однак они ані не подумали, ані не хотять думати і з сеї причини стали ворогами христ.-соціалізму.

Без сумніву, Церков мала к лись великий вплив на суспільно-економічні справи. Признати і то також потреба, що від сего часу, від коли люди християньскі засади зачали собі легкова-

жити, положене працуючого народу зачало погіршати ся. Християнство є вправді для всіх людей, а не лише для поодиноких станів і клас; все таки в своїх початках звернуло ся оно до убогих і пригнетених; убогим проповідано Євангелиє, котре яко добра новина спасеня, дійсно відновило людскість. Нині вплив Церкви зменшив ся; а то з сеї причини, що ограничено єї всесторонно в єї діяльності. Однак єї наука і засади лишили ся тими самими і цілючою силою зі згляду на відносини есціяльні людей она таки не стратила.

Церков Христова не стала ся і тепер байдужною на гнет робітника-зарібника. Голова Церкви папа Лев XIII. ясно виложив в своїй енцикліці „*Regum vocationem*“, названій енциклікою робітників, на тлі християнських засад спосіб реформи робітничої долі; за єго слідом ідуть єпископи в своїх посланнях; тим більше не забуває ся на робітничє питанє по всяких зборах і конгресах католиків, та обговорює ся тут средства і дороги, котрі дали би ся найліпше вихісувати в тій цілі.

Най же мені вільно буде, з сего місяця, в домі патрона робітників, розказати о декотрих точках робітничого питаня, а іменно: о праці, заплаті і лихві, котрі після мого погляду є осередком робітничого питаня. Хочу ті питаня обяснити не лише з точки науки християнської, но також з природно-правної і економічної. Самій річи се не пошкодить; противно, чим якийсь предмет з більше сторін огляне ся, тим точвійшого набирає ся о нїм знаня.

Першим отже питанєм є: Що то є праця?

Суспільна економія працею називає кожду особисту, пожиточну чинність чоловіка. Кожда тому чинність чоловіка, котра не приносить жадного пожитку, не може звати ся працею в економічнім змислі того слова. Слова „пожиток“ не треба брати односторонно і розуміти під ним лише творене нових внішних вартостей, бо инакше лише управу землі і промисл можна би назвати працею, а торгівля вже би працею не була.

Торгівля є сама в собі непродуктивна. Она не творить вправді нових вартостей, лише вартні річи пускає в круженє. А преці кождий розсудвий чоловік не заперечить, що торгівля оперта на справедливости є чинністю пожиточною, а в слід за тим і працею.

Найріжнородніші чинности урядників, учителів, свьятих, лікарів, музиків, акторів і т. п. так само не творять внішних вартостей а преці їх чинність не може бути вкљючена з понятя людскої праці. Она всі сповняють так звану працю „кваліфіковану“ т. є. працю висшого рода. Ба навіть в певнім згляді є їх праця продуктивною. В яким же згляді? Чи селявин, котрий годує безроги, має бути в своїй чинности продуктивний, а учитель і свьятих, що виховують діти, то ні?

Кожда отже чинність людска, котра якийнебудь приносила би пожиток, чи є она матеріальною, чи духовою чинністю і причиняє ся до добра суспільности людскої, зве ся працею.

Чоловік сотворений є до праці подібно, як пташина до літання. Кождому вроджений є наклін до якоїсь чинности, здібність

до творення, діланя, працюваня; і в тім як раз згляді чоловік подібний є до Бога, Створителя вселенної, хоч творене Бога суцно ріжнить ся від твореня чоловіка. Наклін до твореня (до чинности) є чоловікови вроджений і він обявляєсь вже в дитині через охоту до забав. А хоч забавка дитини не є ще жадною працею, бо недостає їй ціли, котрої дитина не визначає собі, то преці можна єї таки вже назвати початкованем в праці.

Кождий чоловік в міру свого тілесного і духового розвою безнастанно учить ся, в який спосіб має він річи внїшні в ціли заспокоєня своїх житєвих потреб пожиточними для себе зробити. Свої чинности хоче упорядкувати після якогось пляну і смаку; єго праця усвершає ся і як раз через се ріжнить ся она від праці звірят.

Звірята працюють також, але працюють лише інстинктивно. Подивляємо нераз майстерність пчільних комірок, павутини і кощів бобра. Но тому, що звірята в своїй чинности не ведуть ся розумним розважанєм, але то, що роблять, роблять інстинктивно, тягнені природною конечністю, тому їх праця не поступає, но лишає ся завєйгди тою самою, незмінною. Воскови комірка пчолои була перед 1000 літами тою самою, якою є і ниві. З того слїдує, що звірята, коли що роблять, то не знають ціли своєї праці і тому то як слїд праця звірят не може усвершати ся так, як праця чоловіка. З того заключаєсь, що рівнобіжно з поступенним образованєм чоловіка і праця єго мусить ставати ся совершеннїйша і то всьо, що чоловіка морально і духово підносять: релїгія, наука і штука. Через працю і з працею розвивають ся тілесні і душевні сили чоловіка, розвиває ся єго ціла особистість, єго характер; він мусить почути свою висїсть над цілою вїйшною природою, тому і ставляє себе висше над всі инші створїня.

І в тім як раз лежить та уморальноюча сила праці. А так як птах дістав свої крила до лету, так чоловік свій наклін до праці, аби працювати. З того бачимо, що праця з мотивів природно-праввих і економїчних є сбовязком кожного чоловіка.

Противно же лїнївство є неприродним блудом, котрий сам вже в собі на себе кару носить: нудоту, знеохочене і з'огиджене собі житя, а котрі то блуди, о скілько нас о тім поучає досвідчене, доводять нераз пересиченого чоловіка до самоубїїтєва. Лїнївство в дальших своїх наслідках спроваджує нужду економїчну. Правду отже говорить пословиця: „Лїнївство є початком всего лиха“. Противно: „Праця є оздобою горожанина, благословєнство є заплаотою за труд“. Зі становища релїгїйно-морального то само повторити випадає: „Праця є окрасою кожного чоловіка“. Господь Бог сотворив першого чоловіка — як читаємо в історії сотвореня котру переказав нам Мойсей — і помістив єго в раю; але не длятого, щоби він там дармував, но тому, аби сей огород управляв.

Нєвїть в тім щасливім положеню, о котрім поганьскі релїгїйні мїти так богато розказують, був чоловік призначений до праці. Розуміє ся, що тогдї праця єго була лекша і не получена з так великим трудом, бо она не вичерпувала так сил чоловіка.

По першій грісі чоловіка стало ся оно инакше. Тепер стала ся вже праця тяжкою і мучаючою. В поті чола твого будеш їсти хліб твій, так звучав карний засуд Бога. З тою хвилиною набрала праця иншого характеру, але помимо того, що стала ся утяжливою, дає она — о скільки надмірно не вичерпує сил чоловіка — ему задовленє і приносить благословенє: она розвиває его сили, дає ему можливість удержавя життя і глушить в нїм зерно злого, котре лежить як раз в лїнивстві. Карний засуд, який запов в раю на першого чоловіка не лише відносив ся до него самого, але і до всіх его потомків і тому є праця з становища релігійного обовязком кожного чоловіка „Хто не працює, не повинен їсти“, каже Апостол народів; то значить, що хто в якийнебудь спосіб не є пожиточний, хоть має до того дані, сей не має жаднї сенького права с'дати їсти до столу, є дармоїдом, трутнем в улію і заслугує на те, аби з ним так зроблено, як роблять з тим послидним.

Як то? То і богаті є обовязані до праці? Они преці мають з чого жити, на що їм еще працювати? Дійсно, они мають з чого жити і можуть свої житеві потреби заспокоїти і то добре заспокоїти, хоч самі не потребують особисто працювати. Але богатий повинен о тім тамити, що він яко такий не має ізолювати ся від людскої суспільности, але противно, повинен бути живим єї членом. С'мими грішми не може він жита; цїлий мішок дукатів навіть самому богатому Робінзону нич не поміг би, як би він цїлковито відокремив ся від людей. Тому сднак, що инші працюють над тим, аби він жив, є він морально обовязаний їх працю їм вивагородити і через ту свою чинність, користь приносити людській суспільности. Тому отже, що инші на его потреби жита працюють, є він обовязаний за те, яко член суспільности, бути їй пожиточним. Богатий може попірати релігїю, науку і шгуку; він може і для любови ближнього щось робити; убогих, недужих, потребуючих спомогати, котрих те людей ніколи на сьвітї не бракє.

[Д. 6.]

Наше галицько-руське сьвященство в ХІХ. столїтю.

(Спомини старого сьвященника).

I.

Я роджений в першій половинї 19. столїтя і яко син сьвященника мав спосібність як в дома, так і поза домом, пізнати як молодших, так і старших сьвященників, а межі послїдними і таких кілька могїванів, котрі уже як ереї прийшли під австрию і фігурували в шематизмі під назвою: antique educationis. Я запам'ятав еще сьвящтників під назвою: studii Ruthenorum. (Митрополит Литвиневич був таким сьвященником). Се були такі, котрі за цїсара

Йосифа П. слухали вже богословської науки на рускій мові. Всі молодші слухали вже богословської науки на латинській мові. (в львівському університеті). А що давня правительство Польщі не остало без впливу на судьбу пізнійшого руского священства, то кину короткий погляд на судьбу рускої Церкви і її священства за польської держави.

„На що вам моцїв, возьміть жменю вашої землі то маєте моцї, бо она пересякнена кровію мучеників“ — так мав сказати папа Пій IX. до польської депутациї, котра просила его о св. моцї. Їсли се папа сказав дійсно, то мав на мысли не землю польську над Вислою, але землю руску від Карпат аж по Чорне Море. Бо коли собі Поляки в своїм краю над Вислою як у Бога за дверми спокійно сиділи, всі драмати і трагедії історичні відгравали ся тільки на Руси.

Наколи гоненя Христової Церкви тревало тільки до Константина і то мало кілька хвиль спокійніших, то гоненя Церкви рускої, почавши від Казимира, Болеслава Тройдиновича і Ягайла, тревает *mutatis mutandis* аж до нинішнього дня. Король, шляхта, жида, а особливо латинський клир напосіли ся туу Церкву зничити. Ані один декрет королівський не вийшов в користь рускої Церкви, а коли який здавав ся бути корисним, то певно був в нїм укритий проєкт згуби; а коли був дійсно корисний, то не мав жадної сили.

Навіть так святе діло, як увія Берестейска, не мало на ціли аві хвали Божої, аві спасеня душ, а тим менше добра рускої Церкви. Як видимо — її промотори старали ся ужити увія як міст переходовий в латинство.

І се дивно, що Поляки хвалять ся своїм лібералізмом; правда, були ліберальні, але для Жидів, Караїтів, Татар, Лютеранів; деж ходило, не кажу, о добро рускої Церкви, але о найменшу шільгу для неї, тогди всі разом, неначе один муж, як колись фарисей і книжники кричали на Христа: Расни, расни его!

А навіть, коли вже Польща була в агонії, а король Станислав Август хотїв рівноуправненя віроісповідань, то позавязували ся конференції, як Барска і Тарговицка, а всі годили ся на то, аби руску Церкву зничити. А коли прийшло до пертракціи межі партією королівскою, то на всі точки годили ся, а рівноуправнене віроісповідань допустити не хотіли. „Święta wiara zagrożona“, а се „zagrożenie“ було в тім, що розходило ся о одно крісло в соймі для гр. к а т. мотрополита! Що найдивнійше, що на тім пункті латинське духовенство було невмолиме на чолі з єпископом каменецким Крассінським!

Вправді дістав на „шарім кінци“ те місце гр. кат. єпископ, але то було вже за пізно, бо в коротці Польщу розібрали. Аби недопустити руского єпископа до сойму, то закидано рускому єпископатови невіжество, а прецінь такий Смотрицкий, Венямин Рутский, а також православний Кониский, як своїм образованием латинський єпископат не перевишали, то певно єму дорівнували. І то називали ся апостоли Христові, проповідники Христової любови! А яка то була бута, свідчать слова примаса, які він мав сказати, коли єму звернено увагу на наказ папи під клятвою: То ја jego wykłnę!

Де инде а у нас.

В Тарнівскім двотижневнику катехитичнім помістив о. Др. Щеклік записки з подорожи до Італії і німецької держави. Все тут висказане читає ся з великим інтересом. Не находиш тут сего політичного шовінізму, яким особливо в послідних часах забарвлена журналістика польска, що уважає себе раг excellence католицкою... Все тут правдою дше, все обективно представлене. На доказ сказаного наводжу тут уступ поміщений на сторони 537 згаданого письма :

„Після моєї думки жадна партия у нас в Галичині не єсть типова, т. є. жадна не єсть консеквентна ні в засадах, ні в практиці; маємо католиків лібералізуючих, маємо ліберелів з примішкою католицизму, маємо соціялістів, хотяй противних пересвідчень, які визнають релігію хотяй би тільки для ока. Сойм приплексе одноголосно архiereям: Більчевскому і Теодоровичеви, лише се тільки задія теорії і традиції, словом, єсть конфузия, єсть католицизм поверховний, операючий ся на метриці крещеня і традиції, а не введений в усї артерії життя суспільного, а вжеж не все до огнища домового і життя щоденного. Німці не знають сеї конфузії, ліберали суть лібералами в політиці і житю щоденнім, а вжеж католики суть католиками все і всюди, без всякого застереження, не оглядаючи ся на задні колеса. Ото образці: В Інсбруку заїхав я до готелю „Штерн“, де звичайно сьвященники заїзджають. Дають мені комнату, де на стіні притвержена ікона Христа розпятого, послуга готелева поспішає рано в неділю до церкви, ся, що лишила ся дома, іде пізнійше; в пятницу подають спис їдла тільки пістний, на столі лежать тільки дневники католицкі, а вжеж і на пуденках з сірників не побачиш глухих і безстидних зображень. В Констанції (що приналежить до В. княжества Баденьского, хотяй положене в Швайцарії) в комнаті готелевій ікони на стіні порозвішувані, посудина з сьвященою водою коло дверей, коло неї притверджений порядок Богослуженя в городі. Освідомлений я троха з Галичиною, лише не знаю, чи знайшов би в цілій Галичині і Буковині такий готель. Німці розділили ся на табори, явно і консеквентно, і думаю, що з сего католики віднесли хосен. Коли близше розглядав ся я в місті і розсліджував відносини, то пересвідчив ся, що католики суть якнайсильнійше зорганізовані. Суть тут стоваришена майстрів, челядників, учеників, слуг, пань, суть товариства політичні і чисто гуманітарні. Проводирами їх суть звичайно молоді сьвященники, що відзначають ся меткостью і пожертвованем; товариства сі суть з собою сполучені і приміщені мужескі в однім домі, женські в другім“.

О. Щеклік кінчить свою працю довшим описом свого побуту в німецькім місті Тібінген, де находить ся університет єдиний на цілу Віртембергю. Єсть тут також дуже взірцево улажде-

ний католицький конвікт богословський. Автор записок дає нам точний опис життя тьмошних академиків і богослэвів зовсім відмінного від життя нашої університетської молодіжи.

В розговорі з о. ректором конвікту дізнав ся він, що в щоденнім життю нема тут жадної ріжницької межі католиками а протестантами; свьязчик католицький іде враз з пастором на прохід і т. п.

Так там, а у нас? Думає бя хто необзнакомлений з нашими відносинами, що наколи там протестанти і католики в так милій згоді проживають, то нехибно межі католиками двох відмінних обрядів існує нічим не заколочена любов і згода. Так оно повинно бути, -- лише на жаль так не єсть. Високий ідеал любови Бога і ближнього привели многи в жертву нині володіючому поганому мольхови політичному. Найновіші події ствердили наглядно, що надужито свьязують церков, як службу до політичних демонстрацій, на що віруюча Русь ніколи не згодить ся.

Церков Христова стояла з первовіку все вище по над всякою земскою політикою, по над всіми партіями, она всіх єднала і мирила всіх і вся однаковою любовію обнімала. Проповідники бї науки держали ся осторонь від всякого калу політичного і партійного, який нині споганив все жите суспільне. Питаєм ся, чи в катакомбах політика процвітала? чи може на пустинях Тебайди? А вжеж там процвітала політика, лише не політика незгоди, фарисейства і самодурства, яка добула собі право горожанське в всіх майже державах Європи, тільки політика Божа, котрої єдиним і виключним підкладом і регулятором було св. Євангеліє, як о тім хорошо розказав автор статі: „Свьязчик а політика“ в 14. Ч. „Ниви“.

При кінци додає автор записок:

„Єще слівце о відносинах церкви до правительства. Місцеве духовенство само твердить, що тут єсть ідеальні відносини, безглядно на те, що тут єсть династія протестанцька. Церков католицька заживає всякої свободи так само, як і протестанцька; духовенство, вельми почитане, єсть численне, бо на 530 душ припадає один свьязчик. Вправді сконфіскавало правительство майно церковне і позносило монастирі, лише се стало ся давтїйше; нині за тоє добре платить і не ставить перепон. Приводжу тут задля приміру: конгтуа пароха виносить 2200 марок, що 5. літ о 200 марок більше; на сотрудника платить правительство 1000 марок, за що дістає від пароха удержанє і 1 марку готівкою щоденно. Коли парох пенсіонує ся, то одержує по 15. літах свьязченства 1500 марок, а по 40. літах 3000 марок. Крилошани катедральні можуть також пенсіонувати ся. Коли додамо великий вплив на школу, всенародну почесть, вплив на конвікти (гімназіальні і теологічні), то не буде се пересада, коли скажу, що в так щасливих обставинах нігде свьязчики не проживають, тому і вшші кляси радо вступають в чин свьязченичий, а духовні супокійно сповняють свої обовязки. Грунта парохіяльні звичайно ви-

пускають в найми. Метрики ведуть і викази статистичні споруджають сьвіцкі урядники. Метрики парохіяльні важні суть тільки для церкви“.

Які звідси далиби ся виснувати рефлексії з огляду на наші сумні нинішні відносини, се най читателі самі собі досьпівають.

о. К. Селецкий.

Хроніка і бібліографія.

Де послідовність? „Як представляли собі Русини-погани позагробове жите, про се ми тепер нічого сенько не знаємо, бо не маємо до сего ніяких жерел“.. Так пише д. фейлетовіст „Діла“ в своїй рецензії книжки А. Барвіньського: „Історія України-Руси“ (гл. фейлетон „Діла“, ч. 263, з 5 грудня с. р) І дійсно, коли д. А. Барвіньский не має відповідних жерел, то й знати не може, як представляли собі наші предки позагробове жите. Без жерела не слід нічого твердити. Се псвивен тямити ш. автор „Історії“. Але що иншого знова д. фейлетовіст „Діла“. — „Неволя так давна, пише він далі, як люди на землі; з першу оден одного убивав і з'їдав, а відтак, коли вже перестало людске мясо смакувати, оден одного заневолював, щоби на него робив“... Чи до такого свого твердження, сьміємо спитати має ш. автор які жерела? Аби так виступити рішучо проти божого Обявленя і правдивої науки, муєтє ся мати якісь поважні дскази. Якїж докази навести може ш. автор на те, що з першу люди себе взаїмно убивали і з'їдали та що відтак їх смак уляг зміні? Наука, особливо історія, вічого про се доси не знає. Мавби ш. автор віднайти які нові дотичні жерела? Чомуж їх не оголосить? В кождім разі пїгавий оказ послідовности!

Сумний обяв. Коли вірити часописям, мали представителі російської православної Церкви (в числі 45) просити цара в часі, як еще сьвіт вірив в можливість надавля Миколою конституції, аби цар той конституції для Росії не надавав, а задержав і на дальше той самий абсолютизм. Як тільки се правда, то ми малиби дсказ сумного і шкандального упадку та здеморалізованя православного російского епископату. Чи дивниця відтак, коли від такої церкви, з царскими урядниками та жандармами на чолі, сторонити кождий чесний чоловік? Обожати цара та варварске самодержавє можна предівь також поза церквєю і то еще з меншою зневагою Ісуса Христа.

Як змінили ся часи! В ч. 23. і 24. „Посланника“ з 14. грудня 1904, в статі: „Корм духовний“, читаємо такі на скрізь правдиві слова: „Колись невірні погани подивляля любов, яка панувала межи християнами... Нині як дуже ивакше! Таке поступованє пер-

ших християн не було нічим іншим, як тільки сповненням: закону любови, який дав нам Спаситель... Ті перші християни, після свідчення самих поган, посідали якусь незвичайну, надлюдську любов до ближніх, они любили навіть тих, що їх гонили, мучили і були їх убійцями. І на дорозі такої любови навернув ся цілий світ до християнства і цілком змінилось лице землі. Колиж з часом жожні того світла зачали уживати оружя і насильства, яко средств до навернення поган, тогди то забулось про сей основний закон любови. Довгі віки остались такі християни, силою з поганства навернені, тільки ввішно, що до форми християнами, але їх дух був поганський і такий остав і до нині. Християнська любов ближнього зійшла цілковито на тори незгідні з наукою божественного Спасителя. І заходить питане, чи таке християнство есть взагалі християнством!? Куди глянемо, всюди бачимо насильство і права сильнішого, а розгорівши всюди борби національні представляють вид на скрізь поганський.. Хто нині зважає на якийсь там гріх? Кождий легковажить собі его, або знає тільки гріх виткнути на другім. Гріхи і проступки против віри стали ся нині предметом насмішок, клин і з'їдливого глумлення. Дійшло до того, що люди, котрі мають ся за просвічених, відкидають цілковито всяку віру і не розуміють того, на як страшну і погубну для цілої суспільности зійшли дорогу. Чоловіка віруючого, а правдиво просвіченого, котрий сповняє всякі обовязки християнина, котрий ходить до церкви, молить ся, сповідаєсь, прозивають зараз клерикалом, зацэфаним, біготом і вказують на него пальцем, — Часто можна почути таку гадку: „Ми люди толерантні і длятого лишаємо кождому що до его вірованя цілковиту свободу“. В дійсности має ся цілком противно, бо тільки невіра, явна безбожність і шалена неморальність тішать ся цілковитою свободою; чоловіка щиро віруючого переслідують, висмівають і ним помітують... А деж того жерело і причина, що християни християнам не дозволяють явно і свобідно жити після принципів своєї віри? Таж Жидам ніхто того не вміняє в зло, а противно, хвалить ся їм, если они сповняють приписи свого закона? — Жерелом того так сумного обяву, котрий нас християн соромом покрити повинен, есть новочеасне газетярство, опановане цілковито через Жидів, масонів, лібералів і ведовірків. Нинішнє газетярство, майже все, кормить широкі круги християн кормом духовним на свій спосіб їдовито приправлене им. Безмыслино дозволяємо тим газетярям всі справи представляти в такім світлі, яке відповідає їх цілям і наміреням, іменно передовсім розореню християнської релігії. На осліп віримо першому ліпшому газетярському шмайгелесови жидівському, котрий може бути ізвергом суспільности, як то найчастійше случавсь. А все тов дієсь в імя науки, культури, поступу, свободи, котру собі виключно приписують, а ісповідникам Христа рішучо відкажують.

Не мало в тім вини і по нашій стороні, що ми дозволяємо на таку сваволю безбожній праці. Указувалоби то на цілковиту мертвоту духа серед нинішніх християн! Опамятаймось, поки ще час“!

3 Товариства св. Ольги. Високе ц. к. Намісництво рескриптом до ч. 178451/904 призвело на заснуванє Олеської групи деканальної Товариства.

Конкурс. Митрополитальна Консисторія розписує конкурє на пять Богослужебних стипендій по 100 корон ім. Григорія Шашкевича. Реченець до вношеня подавъ 15 січня 1905. включно. Услія гл. Спархіяльні відомости минувших літ.

Важне рішенє міністерске для духовенства, пошкодованого наслідком посухи та інших елементарних нещасть. Розпорядженя міністерї віроісповідань і просвїти і міністра фінансів з 16. листопада 1898, котрим видані постанови до переведеня закона з 19. вересня 1898 В. з. д. ч. 176 що до дотації католицкого духовенства, містять в §. 10 отсю постанову: „Зміни в субстанції маєтку парохіяльного, зглядно доходу місцевого, котрі мають вплив на доповненє конгруи з фонду рел., має дотичний душпастир можливо скоро, а найдальше до 3 місяців від часу, коли про них довідав ся, до нести через ординарият до власти краєвої“. Грунтовий податок вимірює ся від чистого доходу катастрального. Если податок на підставі повисше наведеного закона знижено, то признає ся тим самим з уряду, що чистий дохід катастральний в давім році є менший, як се в фасії поражено, душпастир має отже право жадати від реліг. фонду доповненя за той рік на підставі §. 10 міністер. розпорядженя з 16. листоп. 1898 р. На тій то підставі жадали в 1903 р. два чеські парохі від ц. к. намісництва в Празі доповненя конгруи, а коли се жаданє їх відкинено, они внесли рекурсе до міністерї віроісповідань і просвїти, а міністерія призвонила, розпорядженем з 2. серпня 1904 ч. 27223 „щоби з причини зменшеня нещастєм елементарним доходу ґрунтів парохіяльних за рік 1903 виасигновано підвишенє доповненє конгруи в сумі — на сей рік з релігійного фонду“. Се зарядженє є міністерским поясненем повисше наведеного параґрафу розпор. міністер. з 16. листопада і обовязує всі ц. к. намісництва в Австрії. Від того часу всі намісництва такі подани мусять прихильно полагоджувати. В практиці поступає ся ось як: Коли парох дізнає ся о зниженю податку, най жадає від податкового уряду неостемпльованого сертифітаку на сю суму, подібно як се робить ся в цілях фасії. Зрівнанєм дохохить ся, о скілько зменшив ся дохід ерекціональных ґрунтів. Від зменшеного доходу відчисляє ся знижений податок і дістає ся квоту, котру релігійний фонд має доплатити. На пр. парохія має ґрунти, що несуть 1000 К доходу кат., з того платить парох податку ґрунтового 400 К; в наслідок посухи чи иншої елементарної шкоди відписують парохови 270 К тоді $x : 1000 = 270 : 400$, $x = 675$ К. Зменшений прихід приносить в тім случаю 675 К; відтягнувши відписаний податок 270 К остає 405 К, котрі рел. фонд має доплатити, о що належить подавати через ординарият до намісництва.

Молодіж, ч. 11, за падолист, 1904 р. Зміст: З пісень вічно нових (Сильв. Яричевский); Дещо о календарях; Кризь бльокаду

(Юл. Верн); Давна сила і новий дух (Йосиф Єггарай); Дві долі; Жарт і правда; Загадки і питання; Розвязка загадок і пугань з ч. 10; Переписка Редакції. „Молодіж“, місячник для учачої ся молодіжи, виходить в *Тернополи* і коштує на рік 5 кор.

Економіст, ч. 11, за падолист, 1904. Зміст: По рільничо-економічних викладах; В Америці а у нас (К. Ф.); Австро-Угорщина а торговельні договори; Як і де закладати спілкові крамниці сист. Рсчдель; Дешо з „Statystyki“ і з загальних зборів „Związku“ заробкових і господарских стоваришень у Львові; Про рентові оселі; Міжнародний конгрес стоваришень в Будапешті; Що нам робити, щоб дохід з наших садів піднести; Спілкова крамниця в Гартлепуль (Ів. Петрушевич); Рух в товариствах кредитових з 31 10 1904.; В справі іпотечного кредиту для селян; Новинки; Нові стоваришення; Видавництва економічні і господарскі; Оголошеня. — „Економіст“ виходить з кінцем кожного місяця. Адреса: Львів, ринок ч. 10, 1. поверх. Предплата на цілий рік 5 кор.

Бібліотека для рускої молодежи під редакцією Юліяна Насальського. Випуск XLIV, рік XI. (Коломия — пренумерата річна 2 кор.). Зміст: *Обнова Жорони*, біблійне оповіданє після св. книг старого завіта (Стефан Шоробура); *Герой невільник*, оповіданє з часів турецької неволі (А. Веретельник); *Під напором совєстї* (Достоевский — А. Селяньский); Додаток: Розбите корабля (Едмонд де Амісіс — О. Довбуш).

Місіонар, ч. 12, за грудень 1904 р. Зміст: Для Пречистої Діви Марії; Катехизм: О сотвореню перших людей; Сні доказом безсмертности душі; Чоловік та малпа; Св. Тайни: Пресв. Тайна Євхаристії, св. Антоній; Із світа і церкви; Радуй ся мати; Абдул Масух, мученик з Сивґари; Різдявні образки; Не клени; За молитвами до Ангела хоровителя; Наміреня в молитві на грудень: католицька діяльність; Що Пресвяте серце Ісусове може; Св. о. Николай; Золоті слова; Подяки за вислухані молитви; Календар; Щоденна молитва на грудень; Заупокійний листок. — Як додаток: Малий Місіонарчик.

„Місіонар“ виходить в Жовкі (оо. Василяни) раз на місяць і коштує разом з „Місіонарчиком“ на рік 1 кор. 20 сот. „Місіонарчик“ сам без „Місіонара“ на рік 60 сот.

Посланникъ, ч. 23 і 24 з 14. грудня 1904 р. Зміст: Ідуть літа (о. І. Дупько); Корм духовний; Школа життя (о. К. С.); Жите християн в перших трох столітах (с. Юл. Дзерович); Чорні хвилі життя (оповіданє Р.); Хто винен (А. В.); Відомости; Сьміх і правда.

„Посланникъ“ виходить в Черемішли (о. Л. Джулинський, Лапшин, п. Бережани) два рази в місяць і коштує на рік 4 кор.

Псалтиря розширена въ дусъ християньскої молитви и церковного богослуженя. На основѣ выкладѣвъ Дра М. Вольтера, Р. Белярмина и Дра В. Райшля уложивъ *Алексій Слюсарчукъ* руськокат. парохъ въ Рувгорахъ, Жовква, Печатня оо. Василян, 1904. Ст. 526.

Перед нами плід мозольної і умітної праці кільканадцяти літ, праці, яка єсть дуже цінним вкладом в нашу убогу богословську літературу. „Псалтиря“ о. Слюсарчука, попереджена вельми теплою апробатою давнішого Станиславівського єпископа, а теперішного. Впр. митрополита, ділиться ся на такі часті: 1. Передне слово. 2. Вступ. 3. Властива псалтиря поділена на катизми і 4. Додаток про служби церковні і псалми в них поміщені та поазбучний перегляд головних мислей в поодиноких псалмах. — У Вступі говорить о. автор про стійність і хосенність псалтирі, про значіне слова „псалтиря“, про псалмотворців, про первісні збірники псалтирі і єї поділ, про надписи псалмів, про загальний зміст і духа псалтирі, про первотвір і переклади псалтирі та вкінці про музику і прибори музичні у давних жидів. Трега часть уложена в той спосіб, що перед кожним псалмом подана єго гєнеза і зміст, а відтак побіч церковного тексту докладний і повний єго переклад на руску мову з поясненнями — коменторами. Переклад, зладжений в чистій народній мові, читає ся вельми приємно. „Псалтиря“ о. Слюсарчука єсть у нас майже одиноким твором в тім напрямі бо, пояснене псалмів о. Сарницкого і не обіймає всіх псалмів і єсть неваче тільки пробою. Можемо сказати сьміло, що діло о. Слюсарчука єсть побіч „Наук“ о. Т. Савойки найціннішим і найповажнішим твором, який появив ся в минувшій році (1904) не тільки в богословській, але взагалі в рускій літературі. Тому й заслугує собі „Псалтиря“ на те, щоби знайшла ся в бібліотеці бодай кожного сьвященника, хоч по правді може она бути дуже приємною хосенною лектурою для кожного побожного християнина.

В нашій Редакції можна дістати:

1. „Н и в у“ річник 1904, — ціна 6 кор. — —

2. **Слава Непорочної Діви** (Обявленє і чуда
Діви Марії в наших часах).

ціна 40 сот.

Обезпечайте будинки, движимости, збіжжє і пашу
протиw огневих шкід

в одинюк рускїм Товариствї асекураційнім

„ДНІСТЕР“

Товариство Дністер опирає ся на взаїмности членів, то значить звертає членам щорічну чисту надвижку. Звороти виносили за р. 1900, 1901, 1902 суму 219.332 кор. т. в. 8⁰/_а.

Шкоди ліквідує Дністер скоро при участи місцевих членів і делегатів. За 11 літ виплатив Дністер 7.807 відшкодовань на суму 4,161.668 кор.

Фонди Дністра з кінцем 1903 р. виносять 1,013.691 кор. і уміщені в пушілярних цінних паперах.

Поліси Дністра приймає при позичках Банк кравий і каси ошадности.

Агенції Дністра находять ся у всіх містах, місточках і многих селах і легко кождому обезпечити ся через агента; Дністер уділяє агенції господарям, де еще на більший округ нема агенції. Агенти заробили вже 537.815 корон провізій.

На житє треба обезпечати ся через Дністер в Товариствї краківекім; власну провізію від таких обезпечень дає Дністер на рускі додродійні ціли; тому на житє обезпечайте ся тільки через Дністер. 34

ТОВАРИСТВО ВЗАІМНИХ ОБЕЗПЕЧЕНЬ „ДНІСТЕР“

у Львові, Ринок 10 в домі „Просьвіти“.

Зміст 1. ч: З Новим Роком; Проби злуки з гречкою церковю по Соборі фльорентийскім (Ф. Грївец); Джон Вілїям Дрепер і его Історія Боротьби Віри з Наукою (далі — о. Ф. Щєпкович); Праця, заплата і лихва (р. Декарт — о. Говда); Наше галицько-руське съвященство в ХІХ. столітїю (о. Стрїльбицькїй); Де инде а у нас (о. К. Селецькїй); Хронїка і бібліографія. Як додаток: 1. Наука катехитична (о. М. Кїнаш) і 2. Наука катехитична (о. М. Кїнаш).

Видає і за редакцію відповідає Ярослав Левицький.

З друкарні Народової (Манецких), Львів.

Нива

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

Передплата річна 6 кор. піврічна 3 кор.
Кожде число 30 сот.

Адрес редакції і адміністрації:
Львів, площа св. Юра ч. 5.

Кирило=методиївска ідея.

Для „Ниви“ написав о Н. Н.

(Переложив з чеського С. С. С.).

З'їзди католицьких священиків і богословів, які кожного року відбувають ся в Велеграді над гробом св. Methodia, дали молодшому католицько-славянському священицтву товчок до напрямку, який в останню добу став успішно ширити ся. Сей напрям зове ся звичайно „ідеєю кирило-методиївською“. Аби пізнати, який єсть розмір сеї ідеї і предмет згаданого напрямку, треба над тим дійсно попрацювати і се власне буде предметом слідуєчих рядків. Маю притім подвійну ціль на думці. Насамперед поінформувати читачів „Ниви“ о напрямі, який для греко-католицьких Русинів має значіне много еше більше, чим для прочіх Славян; по друге, хотів би я — чи зможу сего дішнати моїми слабими словами? — і між руским священицтвом зискати робітників і боївників за нашу кирило-методиївську ідею!

I.

Що єсть ідея кирило-методиївска, як єї здефінувати?

Ідея кирило-методиївска є то прямиане до культурної єдності Славянства.

З причини, що культура єбнимає в собі також релігію, можемо сказати: ідея кирило-методиївска є то прямиане до культурної і релігійної єдності Славянства.

Св. Кирил і Methodий принесли всім Славянам одну релігію, один обряд, одно письмо. Все то мало творити основу будучої і з неї виростаючої одноцільної, питомої культури Славянства.

На жаль, історія поступала в іншим напрямі. Ветиканська гадка св. Кирила і Методія не здійснила ся. Підчас того, коли східне Славянство зістало під впливом грецької культури, Славянство западне, на жаль, було пірване струєю культури, що прийшла від Заходу. Крім культурного розділу наступив також релігійний розділ. Східне Славянство рівно з грецькою церквою прихилило ся до розколу.

Відмінна культура і відмінне релігійне визнання суть двома стінами, які від тисячу років ділять Славянство на два табори. Річ легко зрозуміла, що одноцільні народи славянські при таких обставинах віддалились від себе гадками і чувствами. Що до тепер східне Славянство і західне лучить, то є не так посвоячене язикове, як більше менше ясна свідомість приналежности до одного суспільного пня, племені.

Отже ціль і предмет ідеї кирило методіївської єсть: тоту головну, провідну гадку св. Кирила і Методія зрелізувати т. зн. провадити і допровадити до культурної і релігійної єдності Славянства.

Є то справді великанська ідея! Ба, на перший погляд, если возьмемо на увагу всі ті розділи і упередження між одноцільними народами славянськими, то така ідея мусить видати ся скорше неможливою, утопією. Одначе якраз та обставина, що ся ідея еще по тисячу роках треває, ще не згубла, є нам доказом її внутрішньої правди, є доказом, що її здійсненє є можливе.

Культурну єдність вправді не можна так розуміти, аби поодинокі народи позбулись своєї мови і своєї личної прикмети, витвореної самостійним, історичним розвитком. Ніколи! Кождий славянський нарід нехай дальше розвиваєсь самостійно, при тим одначе нехай всі народи славянські взаємно пізнають ся, порозумівають ся, нехай на поли науки і штуки працюють сполученими і здруженими силами.

Тогди культурна єдність єсть єдністю ідеальною, а не політичною. О політичній єдності Славянства не можна навіть смити, ані мріти о тим, як би мала виглядати славянська республіка; є то справа утопістів, фантастів. Ми, если хочемо чого діпняти, мусимо числитись з дійсними, реальними обставинами.

Всі Славяни в теорії горляють про єдність і згоду між собою; в практиці, в дійсности однак з правита видимо таку ворожнечу і сварку між ними, якої не увидимо навіть між народами чужими собі, тим менше покровними. Ба, безпартійний спектактор побачить з жалем, що навіть так поучаюча а страшна катастрофа незгідливих балтійских Славян, не має жадного впливу на прочі славянські не помирнені між собою народи.

А если глядаємо за причинами тих сумних прояв, то їх знаходимо в тим, що сї славянські народи не знають ся взаємно, не знають своїх ідей, своїх напрямів і бажань, і через те не можуть пізнати і одінити своїх ідеалів. Се вправді фактом, що вже сама славянська природа є схильна до незгоди, але власне

для того тим більше треба тут самовідречення і панованя над собою, аби та нещасна сторона славянської народної природи була обмежена і знищена, аби побіч центрифугальних сил були також центрипедальні сили, сили єднаючі Славянство в імя висшої ідеї. А тою ідеєю єсть ідея кирило-методиївська!

Для нас священиків є одначе богато ближшою і переднійшою релігійна єдність Славян. Хто троха знає дійсні обставини, той добре знає, що о єдності східних, відорваних (православних) Славян з католицькими нема ані гадки. До народних упереджень долучають ся еще тисячлітні релігійні упередження.

Хоч ідея кирило-методиївська має яко послідну ціль релігійне сполученє Славян, мимо того нашою найбільшою ціллю не може бути сама єдність, тому що в сій хвилі не дасть ся здійснити, але нашою ціллю є приготувати основу для єдності, то є: пізнавати взаїмні свої релігійні погляди і ідеї, усувати упередження, які в протягу століть нагромадились по обох сторонах. Іншими словами, найближшою працею до здійсненя ідеї кирило-методиївської на полі релігійнім є наукові студії церковного східного питання і єго історії.

Отже если запитаємо ся, що можемо ми священики, воюючі за ідею кирило-методиївську зробити, аби здійснило ся з'єдненє Славянства, так звучить відповідь: студіювати всі наукові питання, що відносять ся до східних церковей, єднати других для сеї студії, воювати лише в дусі братньої любови — проти упереджень по одній або по другій стороні, а так по своїм силам спішити до здійсненя того, що вже було ідеалом наших св. апостолів Кирила і Методія.

Тому, що релігія є частію культури, то євідентно, що кожда праця ведуча до релігійної єдності Славян, є рівночасно працею, що веде до їх культурної єдності.

II.

Наукова студія церковного східного питання: отсе в коротці головна програма сего здруженя славянських священиків. Треба определити се слово „наукова“. Студія поверховна, дилетанцка, яка не черпає з жерел, а деколи буває ведена з упередженем в найважнійших справах, така студія буває правильно лише причиною і жерелом нових непорозумінь і упереджень.

Наукова студія виключає всі народні симпатії, наукова студія мусить взнестись понад всі історичні і політичні спори, мусить відносити ся з рівною безпартійністю і рівною любовію до всіх славянських народів.

Студія церковного східного питання, то є під кожним зглядом загальний науковий напрям. Богато прояв культурного життя на Западі, знаходить свій підклад на Сході; також без зрозуміння і без студії східних церковей, не можна добре зрозуміти богато прояв церковного життя на Западі. Значіне і напрям таких

студий добре одінив знаній професор А Ергардт (A. Ehrhardt: Die orientalische Kirchenfrage, Wien, 1899). Учені западно-европейські послідої доби також звертають пильнішу увагу на Схід, чого доказом численні добрі письма, а особливо часописи. Італійська часопись „Ves agione“ в Римі є головню посвячена східній церкві. О її значіню свідчить то, що сам професор А. Лебедев, спеціаліст в історії пізнійшої грецької церкви, іратулював єї науковим статям. Таким є особливо Aurelio Palmieri, який не лише в „Bessarione“ інформує Запад о питаннях східних церковей, але також своїми статями публікованими в російських часописях є знаній російским ученим, які є єму дуже вдячні за єго інформації о рїчах католицьких. Подібну діяльність розвиває закон французький Ассумпціоністів в Царгороді. Члени закону публікують свої статі головню в газеті „Византійській Временник“, який майже в кождім числі має статю від одного з Ассумпціоністів. Російський „Археологический Институт“ кличе Ассумпціоністів на свої збори і тішить ся з їх участі.

То є справді правий спосіб, як працювати для здійсненя ідеї кирило-методіївської! Для нас, для католицьких Славян, се прямо є ганьбою, що до тепер в тім напрямі працювало ся у нас дуже мало, що не маємо жадної порядної часописи, посвяченої головню студії східних церковних справ. Підчас того, коли то Французи і Італійці вчать ся славянських язиків для них так тяжких, аби могли між Славянами щось зділати, що робимо ми, католиці Славяни?

Були і між шизматиками численні шляхотні душі, які симпатизували з католицькою церквою, які гадали і писали о можливім сполученю. Наведемо головню два письма з послідої доби: Соловєвъ: „Исторія и будущность теократіи“ (Agram 1887—5 к.) і княгиня Волконская: „Церковное преданіе и русская богословская литература“ (Freiburg-Herder 4 М)

Але не нашли всі вони у католицьких Славян жадного зрозуміня, жадного відгону; і так їх голос зістав голосом „вопіючого на пустини“!

Наколи ся студія східної церкви має загальне значіне, має вона тим більшу вагу спеціально для нас, для католицьких Славян. Такою студією не лише помагаємо до зближеня східної церкви до западної, але рівнож до з'єднаня Славянства. Отже і яко католики і яко Славяни мали би ми обовязок працювати на сім занедбанім полі.

Ся студія є для нас одинокою можливою основою, на якій дасть ся щось реального і позитивного діняти до нашого зближеня. Іншого способу, іншої основи не дасть ся, а принайменше тяжко найти серед теперішних обставин. Студія то є конечно поле, на яким згідно побіч себе можуть працювати всі католиці Славяни без виїмка: Чех побіч Поляка, Русин з Хорватом і т. д. Спільна така праця мала би справді благодатний вплив на зближенє і пізнавє тих народів славянських між собою і на усуненє всіляких непорозумів.

Студія ся, одним словом, була би першим кроком до зреалізованя піднеслої ідеї кирило-методіївської.

Сим вкоротці представив я головну гадку, яку поставили собі за ціль молоді славянські священики, здружені під обликом ідеї кирило-методіївської.

Сими рядками хотів я апелювати до молодшого руского свящепенства, аби ті, що чують в собі волю і силу працювати над славянським зближенем, прилучились до нас, до спільної праці на рилі полишеній нам святими Кирилом і Методием.

Своїм географічним положенем і своєю історією суть Русини на першій місці покликані до того, аби творити міст між Сходом і Заходом. Прото справедливо є сего собі бажати, аби в сїм прямованю кирило-методіївським заняли то місце, яке їхньому історичному характерови відповідає.

При великій обширности і різнородности предмету, який є скритий під сею назвою „питанє східних церковей“, не можна справді сеї студії з успіхом і наслідком провадити инакше, як лише, если кождий з співробітників спеціалізує ся то зн. докладно працює на однім поли. Діленє праці є в нашій добі запорукою і основою успішної праці. При студії „читаня східного“ дасть ся так здійснити ся спеціалізація: Кождий робітник нехай собі схоче вибрати поле, до якого чує нахлїн і охоту, на пр. догматику, моральну, право, церковну історію і т. д. На вибраним поли най старавсь якнайдокладнійше виобразуватись, при тим одначе нехай також студіює ті письма шизматиків, які відносять ся до его предмету так, аби знав цілу наукову діяльність, всі погляди і напрями, які в его предметї (в догматиці, історії і т. д.) панують. — Студія наукових праць нез'єднаних церковей самопонятно супонує попереднє ознакомленє з язиком (росийським, грецьким і т. д.)

О науковій часописи, посвяченій працям про східні справи, під теперішню добу еще не можна помислити з тої одної простої причини, що нема доси жадних відповідно образованих робітників. Аж коли в кождім католицьким славянським народї буде кілька людей, порядно і докладно образованих в справах Сходу, так тогди буде час погадати о основа ню спільного наукового органу.

До розбудження заінтересованя і охоти для кирило-методіївської ідеї багато би причинило ся, коли би вже богослови в семинари заложили між собою кружок для студії східних церковей. Подібні кружки істнують майже між всіми чеськими і словїнськими богословами. Їх члени пренумерують часописи, купують собі книжки, що відносять ся до східної церкви, їх студіюють і так приготовляють ся до будучої плідної праці. Може і рускі богослови прилучать ся до своїх славянських братів в тій корисній праці.

Сего року задумують урядити на Велиградї в місяци серпни зїзд священиків, що борють ся за ідею кирило-методіївську. На зїзді буде говорити ся о організації і о програмі нашої праці. Коби ми могли там між собою повитати також заступників руских священиків, одушевдених рівними ідеалами, як і ми!

Святи Кирил і Методій, апостоли Славян, може випросять нам благословеня нашому ділу!

*

*

*

Для практичної потреби і з'орєнтованя додаю спис найважніших часописий, що трактують питаня східної церкви.

1. Bessarione — Publicazione periodica di studi orientali. (Roma, Ermanno Loescher, Corso Umberto. Коштує для заграниці річно 20 франків). Ся часопись повинна знаходитись в кожній семинаричкій бібліотекі. Она подає інформації інструктивні о справах церковних Сходу, особливо славянських. Виходить від 1896 р.

2. Echo d' Orient. (Paris, Rue Bayard, 5. Коштує річно 8 франків). Є се орган царгородских Ассумпционістів. Поміщає статі особливо о гречкій церкві і східній патристикі. Не цурає ся також славянських справ.

3. Revue de l' Orient chretien (A. Picard, Rue Bonaparte 82 Paris. Коштує річно 10 фр.). Дуже добре редаквана.

4. La terre Sainte. Revue illustrée de l' Orient chretien (Bureaux des Oeuvres d' Orient rue du Regard 29 Paris). Виходить два рази на місяць. Коштує річно 12 фр. Для тих, що предплачують висше подаю „Revue de l' Orient chretienne“, коштує річно лише 4 фр. Поміщає рівнож інструктивні статі.

5. Oriens christianus. Römische Halbjahrhefte für die Kunde des christlichen Orientes. (Otto Harrasowitz, Leipzig, 20 M.). Має добрі і критичні літературні перегляди, але є досить дорога.

6. Byzantinische Zeitschrift (Teubner, Leipzig, 20 M.) Високо наукова часопись, до неї дописує багато російських учених. Головно пише о византийській літературі і гречкій патристикі.

7. Archiv für slavische Philologie, яку видає проф. Ягіч в Відни, а яка є знана всім Славянам принайменше з імени. Важна є для славянської фільольогії, а поміщає також много історичного материялу.

8. Христіянское чтение. (Петербургъ, Невскій пр. 9. 151 — коштує для заграниці річно 7 рублів. Цілий річник має ок. 2.000 стор.). Поміщає між иншими статі найліпшого російского біблієта Глубоковского. Хр. чт. виходить яко додаток часописи „Церковный Вѣстникъ“, який поміщає статі про актуальні церковні питаня. Цер. в. з додатками коштує за границею 7 рублів. Обі часописи Хр. чт. і Ц. в. коштують разом 10 рублів, з додатками (переклади св. Отців) 11 р. 50 коп.

9. Богословскій Вѣстникъ. Поміщає статі професорів московскої духовної академії, особливо двох найліпших церковних істориків С. С. Голубінського і А. П. Лебедева. Має най-

ліпший перегляд російських богословських і філософічних книг. Річник має ок. 4.000 стор. Річно з додатками коштує 10 рублів для заграниці.

10. Труды Кіевской духовной Академіи. Важна часопись особливо для історії малорускої унії. Річно має ок. 4.000 стр. і коштує 8. р. за границею.

11. Православный Собесѣдникъ. Видає духовна академія в Казани. Між співробітниками видвіє догматик проф. Гусев і проф. Бердніков, один з перших російських каноністів.

Між часописами, які не суть цілковито наукові, але також поміщають добрі статі богословські, суть головно слідуючі:

12. Странникъ. Головно цінні є додатки, між ними є „Православная богословская Енциклопедія (вийшло VIII. Том.) і Толковая Библия. За границею коштує з додатками річно 11 р. Давнійші видуски можуть дістати нові предплатники по 1 рубл.

13. Вѣра и Разумъ. Головно займаєсь апологетикою. Річно ок. 2.000 стр. коштує річно 12 рублів і виходить в Харкові.

14. Новости богословской литературы. (Сергієвъ Посадъ, моск. губернія). Часопись дуже важна, яко поміч для зорєнтована в російській богословській літературі.

Ф. Грівецъ.

Проби злуки з грецкою церквою по Соборі Фльорентійскім.

Література до історії всіх східних Церквей.

Raynald, Annales Ecclesiae.

M. Le Quien, Oriens christianus, 3 том. in folio, Париж, 1740.

I. G. Pitzipios-Bey, Die orientalische Kirche, п. німецки через Др. Г. Шіля. — Відень, 1857.

A. Pichler, Geschichte der kirchlichen Trennung, 2 томи, Монахів, 1864, 1865.

A. Kanižlić S. Z. Kamen pravi smutnje velike (камінь соблазни) Осік, 1780.

Hefele-Hergenröther, Conciliengeschichte VIII. том. Фрибург 1887.

L. Pastor, Geschichte der Päpste I³⁻⁴, II², III³⁻⁴. — Фрибург, 1892, 1894, 1899.

N. Nille, Kalendarium manuale utriusque ecclesiae² 2 том. Оеніпонті 1896, 1897.

Hergenröther, Kirchengeschichte II, Фрибург, 1877.

A. D. Kyriakos, Geschichte der orientalischen Kirchen, 1453—1898, по німецьки через Е. Рауша, Липск, 1902.

A. Ehrhard, Die orientalische Kirchenfrage und Österreichs Beruf in ihrer Lösung — Відень - Штутгарт, 1899.

Критика літератури.

„Oriens christianus“ містить в собі списи всіх східних патріархів і єпископів; декотрі списи казав собі Le Quien умисно для свого діла зі сходу прислати. Тут і там пропускає він цілий ряд єпископів, котрих імен і історії не міг вислідити. Що до декотрих Церквей (пр. руских) є він дуже неточний. Мимото є діло его майстерске і одним з найцінніших жерел для історії східної Церкви; для менших східних Церквей є воно доси найліпшим ділом опертим на жерелах.

Pitzirios Грек, опрацював лишень греко-єлиньску Церков, особливо її внутрішні відносини, хотяй за мало критично поступає; історія прочих східних Церквей, о скільки її дотикає, є дуже недостаточна і спустити ся на неї годі.

Діло Pichler'a найлучше характеризує те, що его поміщено на індексі заказаних книг, а він сам зеднав собі прихильність російського ряду. Некатолицькі змаганя Піхлера вплинули також шкідливо на опрацьованє історії Церкви. Піхлер хоче цілу вину схизми звалити на римську Церкву і Папів. Длятого опрацьовує ті части докладнійше, де може Римови робити закиди. Унія фльорентийска і берестийска опрацьовані розмірно за коротко. Одною з неточностей діла єсть і те, що важні річи пропущено; так пр. пропускає Піхлер історію унії Мельхітів цілком, про змаганя до унії у Волощині не говорить нічого, про Георгію має лиш кілька розкритих нотаток. Історичну літературу знає добре, однак за мало в ній критичний, особливо в схизматичкій, між тим коли католицьку залюбки остро критикує.

Kanizlic тракує історію лиш мимоходом: всеж таки діло его і під тим зглядом єсть на его часи визначним твором.

Гергенритер посвятив у своїй „Історії Церкви“ доволі обширне місце для Церкви східної. Kalendarium Нілеса подає много цінного матеріялу до східної історії церковної. Ергард обговорює внутрішні причини схизми і її наслідки; у него находит ся багато вказівок до жерел цілої східної історії церковної.

Біріякос (схизматик) подав яєний перегляд історії східної Церкви. Використанє жерел захільних є неточне; взагалі перші жерела мало узгляднені. Грецькою літературою, для нас мало приступною, користував ся найбільше. Історія греко-єлиньскої Церкви оброблена добре, інші уступи переважно поверховні і мало наукові. Імена власні часто хибні або неточні: можливе, що вина тут перекладчика. Так пр. говорить про сербські (схизматичкі) громади церковні в Країні і в Чехах, про котрих істнованє не знаємо нічого. Також виказ числа схизматиків в Австрії не годить ся цілком з дійсністю (ст. 133).

І. ЧАСТЬ.

ГРЕЦКІ ЦЕРКВИ.

Церков греко-єлиньска.

Література.

- Picler I. II., Le Quien, Pitzipios, Kyriakos.
Leo Allatius, De Ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione. Coloniae Agrip. 1648.
Theiner-Miklosisch, Monumenta spectantia ad unionem Ecclesiarum Graecae et Romanae. — Відень, 1872.
A. Theiner, Monumenta Slavorum meridionalium I. Рим, 1863 II. Загреб 1875.
A. K. Demetrakopoulos, *Ἱστορία τοῦ σκίσματος τῆς Λατινικῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ἀρθοδόξου ἐλληνικῆς*, — Липск, 1867.
Un tentativo d' unione delle chiese orientali dissidenti di un Prete bizantino nel secolo XVII. В „Bessarione“ vol. IV. стор 405—12, vol. V. стор. 115—165.
Veludo, Ceni sulla Colonia Greca orientale. Венеция, 1847.
I. Βελούδου, *Ἑλλήνων ἀρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετία*. Венеция, 1872.
K. Krumbacher, Byzantinische Litteraturgeschichte,² Монахив, 1897.
В тим: Gelzer, Abriss der byzant. Kaisergeschichte ст. 911—1067.
Ehrhard, Theologie byz., ст. 37—218.
P. Pisani, Le chrétiens de rite oriental a Venise et dans les possessions Vénitiennes (139—1791). Revue d' hist. et de Littérature religieuses. I. (1896) ст. 201—224.
А. П. Лебедевъ, Историческіе очерки состоянія Византійско-восточной Церкви отъ XI.—XV. вѣка². Москва 1902.
А. П. Лебедевъ, *Исторія греко-восточной Церкви подъ властію Турокъ*, II. т. Сергіевъ Посадъ 1901.
W. Norden, Das Papstum und Byzanz. Берлін, 1903.
P. Pierling S. I. La Russie et le Saint — Siege I. П. Париж, 1896, 1897.
J. Dräsecke, Zu Markus Eugenikus von Ephesus — в „Zeitschrift f. Kirchengeschichte, XII. ст. 91—116.
J. Dräsecke, Zu Georgios Scholarios — в „Byz. Zeitschrift“ IV. (1895) ст. 561—80.
J. Dräsecke, Zum Kircheneinigungsversuch des Jahres 1439. — „Byz. Ztschr.“ V. (1896) ст. 572—86.
I. Markowic, Cezarizam i Bizantinstvo II. Загреб, 1891.

Критика жерел.

Allatius іде трохи за далеко, намагаючись доказати згідність східної Церкви з римською. З історичного боку він більше схильний до оптимізму і за мало критичний.

Тайнер-Мікльосіч видали декрет унії флорентийської wraz з підписами в грецькій оригіналі; інші документи з часу по соборі флор. відносять ся до поодиноких грецьких громад та для цілої грецької Церкви мало мають значіння.

Деметракопулос зраджує брак об'єктивности вже через мотто „Roma nunquam amica Graecorum et si aliquando amica, non diu“. Книжка місцями написана пристрасно. Собор флорентийський представлений дуже односторонно; ліпше вже описана пристрасна агітація против унії в Царгороді на підставі грецьких жерел. „Un tentativo“ не представляє великої вартості, бо займаєсь лишень письмом одного византийського священика. З Велюда подає Кіріякос витяг (125—30). Пізані зладив свою статю на підставі найлучших жерел; деякі документи опублікував у перше. Пієрлінг описує основно діяльність і жите Ізидора і Виссаріона; в 2. томі має деякі уваги про Греків у Венеції.

Лебедев єсть одним з найліпших знатоків греко-впливської Церкви; він знає і вихиснує добре найліпші західні і східні жерела. Хоч сам рішучий схизматик, захоче признає гідну об'єктивність, представляючи в правдивім світлі історію грецької Церкви, причім також ясно і отверто підносить і темні сторони. Він не жахаєсь виразити в острих словах, що внутрішня сила католицької Церкви о много перевисшала грецьку і що Греки без сорому против Риму шукали помочи у Турків і єї знаходили.

Норден ставить Унію Ліонську як точку вихідну своїх дослідів; він намагаєсь також доказати, що унія ліонська о много важніша як флорентийська. Змагання до унії підчас хрестоносних походів оброблені основно і тут вложив автор дійсно доволі много нового. На жаль вже унія флорентийська не вийшла так основною, як інші періоди, але більше поглядово та й не на підставі перших жерел. Норденови треба признати безпартійність, хоч значно ослаблену через єго становиско до папства. Він бачить в папстві лиш силу політичну, у всіх змаганнях до унії видить лишень політичні спекуляції; релігійні мотиви у папів для него не зрозумілі. Помимо єго бистроумности у висліджуваню причин політичних, чує ся все, що багато лишаєсь не виясненого, если не узгляднить ся мотиви релігійні.

Дрезеке подає в своїх трох монографіях много жерел. Дивно що автор не відносить ся критично до схизм. собору в Царгороді, в р. 145^о, котрий мав відкинути собор флорентийський; взагалі приймає він звістки грецьких письменників без критики.

В С Т У П.

Сейчас по вибуху грецької схизми підчас хрестоносних походів і взагалі при всіх підпринятих на сході намагались папи відновити унію¹⁾. Цісарі виділи грозяче небезпеченство зі сходу; тому були вони все склонні до унії, накопи в ній побачили ратунок для своєї держави. Впрочім було в Церкві грецькій лиш мало дуже визначних мужів приклонних унії.

Унія Іоаньса (1274) мала сильну підпору в цісарі Михайлі Палвольоу і в патріарсі Векку, тревала однак мимо того лиш коротко, бо не весіла була еще запустити коріне в народі, та й при змінених відносинах також і цісарі єї відкатули.

В 15. століттю дійшло „небезпеченство турецке“ до крайности. Турки осадовились вже в Европі і загрожували Царгородови. Царгород міг бути уратований лише при помочи Заходу. І та обставина заставила гордих Греків увійти з західною Церквою в переговори про унію, щоби при помочи заходу вратувати свою вітчину.

Цісар Іоан Палвольоу (1425—48) ропочав з Римом поважні переговори, котрі трезали цілі літа і вкінци доправили до унії на Соборі фльорентийскім (1439).

Унія фльорентийска в Царгороді.

Унію фльорентийську підписали всі грецькі єпископи з виїмком Марка Евгеніка ефезкого. Многі з них зробили се лишень з огляду на цісара; щирх приклонників унії було не богато. Через пристрастну агітацію в Ориєнті перетягнув Марко Евгенік на свій бік навіть деяких з тих єпископів, котрі підписали були унію ві Фльоренції. В низшім клирі, в монашестві і в народі було вороговане проти унії і ненависть так велика, що декрет унії не міг навіть бути оголошений. Прихильний унії патріарх Григорій (другий з ряду уніяцкый патріарх) був змушений через ненависть духовенства і народу втікати з Царгороду (1449)²⁾. Папа Николай V. був переконаний, що цісар мав на стілько енергії, щоб унію проголосити і перевести. Тому напоминав він послідного визавтійского цісара Константина П. (1448—1453), щоб не відкладав оголошеня унії, накопи хоче ратувати своєю державу від упадку.³⁾

Понеже патріарх Григорій мусів з Царгороду втічи, то папа призначив кардинала Ізидора [митрополита Руси], щоби промульгував унію в Царгороді. Ізидор, колишній ігумен мона-

¹⁾ Norden, Papstum u. Byzanz - passim.

²⁾ Rayn. a. 1451. n. 1.

³⁾ Rayn. 1451. n. 2. „Ecce iam tot anni transiere, ex quo ista facta sunt (unio) et tamen apud Graecos unionis huiusmodi decretum silentio tegitur etc.“

стира св. Дмитрія в Царгороді, потрапив помимо фанатизму монахів і народа позискати собі кількох священиків і других визначних мужів Нарід звернув ся до Геннадія Схолярія, котрий на соборі у Фльоренції був врикленником унії, потому однак відпав. В однім письмі відповів він своїм собратам, що волить смерть унії.¹⁾ Через се став нарід ще більше фанатичним. Помимо того зістата унія 12. грудня 1452 в Софійськім Соборі в присутности цїсаря і многих єпископів (300) торжественно проголошена.²⁾

По торжественнім проголошеню унії нарід не успокоїв ся, але обминав Софійську церков і викрикував, що волить панованє Турків, як ярмо пали й латинників.

Під панованєм Турків зістав вибраний Геннадий Схолярій патріархом³⁾. Патріархат дістав ся скоро в невольничу зависимість від турецьких деспотів так, що про унію вже й не можна було думати. Бєлиб який патріарх навіть був для унії прихильний, то серед таких обставин не бувби міг вічого осягнути. Під кінець 15. столїтя був унії прихильний патріарх Ніфон, як знаємо з єго листу до митрополита київського, Йосифа Солтана;⁴⁾ се однак не мало жадного впливу на схизму. Турки попірали все схизматиків; турецьке правительство переслїдувало католицьких місіонарів, або принайменше попірало проти них схизматиків, де переслїдуване отверте було неможливе задля опіки християнських держав. Схизматики несоромились в борбі з католиками кликати Турків на поміч.⁵⁾

(Д. б.)

Джон Вілїям Дрепер і єго Історія Боротьби Віри з Наукою.

Написав о. Ф. Щепкович.

Коли порівнаємо послїдний висказ автора, де він признає, що єго книжка верїва справі, то не можемо зрозуміти, длячого він взяв ся до неї. До сєго кроку міг єго спонукати хїба розголос „Історії інтелектуального розвою Європи“ та „Історії аме-

¹⁾ Деметракопулєс стор. 163 — 64 наводить цїлий лист з одної рукописи, що зберегаєсь в Москві.

²⁾ Raun a. 1453. n. 2.; Pierling I. стор. 72.

³⁾ Майже всі старші католицькі історики (Allatius, Le Quien...) були тої гадки, що згаданий Геннадий є вправді ідентичний з тим Геннадием, котрий в Фльоренції підписав унію, але неідентичний з Геннадием Схолярием, ворогом унії; новїйші однак дослїди історичні годять ся в тїм, що Схолярій у Фльоренції, в рожий унії монах і патріарх Геннадий є одна і та сама особа.

⁴⁾ Raun. a. 1486, n. 62.

⁵⁾ Лебедєв, Історія II, ст. 511—526.

риканської горожанської війни“ та гордість, яка виплила з признання американської публіки, як він чванить ся. Та ми не хочемо перечити, щоби йому повисші діла не удали ся, бо при них вистарчає досьвід та праця, але того не можна сказати зовсім про его Історию Боротьби Віри з Наукою. Тож если би автор зістав при списуваню історії воен, бувби заховав бодай ненарушену славу. Но досьвід, набутий в збираню та порядкованю матеріялів воєнних, не вистарчає до всього. Не вистарчає також експериментальний дослід природи, щоби его мож було використати і в справах віри, котрої головним предметом єсть Бог та душа, що як раз експериментальному досьвідови не улягають. Если би автор мав був се на оці, то бувби певно не брав ся до так утяжливої а безкорисної праці.

Но авторови не ходило очевидно о се, щоби его книжка принесла якусь користь для людскости, але о се, щоби підбурити своїх читачів против Церкви католицької, котру він уважає ложно за ворога науки та поступу. Против неї то звертає ся з найбільшою пристрасію. Але, щоби відвернути від себе увагу, старає ся вмовити в своїх читачів, що він єсть безпристрастним (стор. XII.) і що тільки Церков виступає пристрасно (стор. XI.). Вже то само мусить видати ся підозрілим, коли автор мусить сам заявляти, що він єсть безпристрастним, він прецінь осуд того повинен зіставити читачеви. Тимчасом читач видить, що автор мимо своїх запевнень виступає з як найбільшою пристрасію, з як найбільшою ненавистю, скільки разів приїде ся ему згадувати про Церков католицьку так, що він сам побачивши, що за далеко загнав ся, мусить дещо попустити зі своїх тверджень. І так коли наговорив на стор. 191 і попередних, що за всякі нещастя, які спали на Рим, мусять відповідати папи, навіть за напади диких народів, як Вандалів, Готів і прч., то вже на стор. 192 каже инакше, а іменно: „Правда, місто було євдиком чимало сцен опустошена, за які папів винити годі“..... Но се не перешкаджає ему таки зараз нападати і дальше на папів та винити їх за все, що тільки злого стало ся. Що найменше сей уступ X. годі назвати безпристрастним, а таких находить ся більше, особливо уступ XII, коли говорить ся в нїм о Соборі Ватиканськїм та о Спябусі, о чїм ми будемо мали еще нагоду поговорити обширїйше. З сего виходить, що словам автора годі завітрити і що его безпристрастність, котру він висуває так наперед, то пуге слово.

Ся пристрась прислонює ему очи, що він не може доглянути не одной нельогїяности. Так пише він приміром на стор. XI.: „Противенство межи Релігією та Наукою, яке ми бачимо тепер, се дальший тяг тої боротьби, яка почала ся ще тоді, коли Християнство стало захопляти у свої руки політичну власть“. Для чоґо як раз зачинає ся противенство помежи Релігією а Наукою, коли християнство, як каже автор, захоплює в свої руки політичну власть, се годі собі вияснити. Бож природним було би се, коли би звідси виплила борба помежи духовною а політичною

властию, але не помежи релігією а наукою. Прецінь борба помежи властію а властію єсть чимсь иншим, ніж борба помежи вірою а наукою.

Автор не знає віри, ані єї не розуміє і ддятого видить борбу помежи вірою а наукою там, де єї справді нема. А що він має блудні понятя о Возї і о вірі, показує слідуючий період:

„Обява Божа мусить неминуче нетерпіти всяке противенство; вона мусить відкидати всяке поліпшенє в собі самій і дивити ся з горда на те поліпшенє, яке росте від поступового інтелектуального розвою чоловіка“ (стор. ІХ.).

Сей період складає ся з слідуючих речень, котрі відділимо одно від другого і розберемо кжде з осібна.

Перше з них єсть:

„Обява Божа мусить нетерпіти всяке противенство“....

Автор сказав правду, але не подав причини, котра однак заслугує на се, щоби над нею застановити ся. Єсли би автор був добре розважив над тим, то бувби сего не уміщував в своїй книжці, бо оно промовляє против него. Щоби пізнати, ддячого „Обява Божа мусить нетерпіти всяке противенство“, мусимо розібрати значенє виразу „Обява“ і виразу „Божа“.

Під „Обявою“ розуміємо ті правди, які відносять ся до Бога, котрі Бог зволив чоловікови виявити, почавши від першого чоловіка в раю, аж до приходу Спасителя, котрі то правди Ісус Христос потвердив і доповнив.

Ті правди обявлені називають ся „Обявою Божою“, понеже їх обявив сам Бог. З сего випливає також природа тих правд. Яке жерело, така і вода, яка з него випливає. Єсли я знаю, що в самім жерелі вода солона, то знаю, що вся вода, яка з него випливає, буде також солона. Єсли я знаю, що жерелом Обяви єсть Бог, а Бог єсть безошибочний, то знаю, що безошибочна мусить бути і Обява; яка з другої сторони Бог єсть також правдомовний, тож і нас своїми правдами не хотів обманути. Правди отже обявлені Богом суть вірними так зі згляду на Бога, як і вірними зі згляду на нас.

Противною правді єсть неправда. Правда і неправда виключають себе взаїмно; тому то, що єсть правдою, не може бути рівночасно неправдою. Іншими словами, правда і неправда не можуть себе терпіти. Понеже Обява Божа мусить бути правдою вже тим самим, що походить від Бога, яко від жерела правди, котрий ані ошибнути ся, ані других в блуд впровадити не може, тому мусить нетерпіти всяке противенство, т. є. не може зносити ніякої неправди.

Твердженє автора єсть отже цілком правдиве. Так само правдиве єсть твердженє друге: ... „вона мусить відкидати всяке поліпшенє в собі самій“.... з тої самої причини, що попереднє. Бо „Обява Божа“ мусить бути доброю вже тим самим, що походить від Бога, яко жерела всякої доброти. Вже тим самим, що щось єсть без блуду, єсть добрим. Обява Божа єсть без блуду, а тим самим єсть она і доброю. Но она єсть не тільки доброю, але абсолютно доброю, бо походить від абсолютного добра, яким

єсть Бог. Се-ж, що єсть абсолютно добрим, поліпшати ся не потребує, а через те і Обява Божа поліпшати ся не потребує і мусить відкидати з гори всяке поліпшенє. Тож єї правдивости і доброти не можна мірити після знаня чоловіка, але насупротив, она мусить бути мірою, чи знанє чоловіка єсть правдивим, а через те добрим, чи ні. З того отже виходить наслідок зовсім природний, що она мусить дивити ся з горда на те поліпшенє, яке росте від поступового інтелектуального розвою чоловіка. Вже слово „росте“ і вираз „поліпшенє“, яких ужив автор, зазначають найлучше інтелектуальний стан і природу знаня чоловіка.

Ростж може тільки те, що єсть нерозвинене, мале, слабе. Колиж автор признав, що чоловік росте доперва інтелектуально, то признав тим самим несовершенство інтелектуального стану чоловіка, що доперва розвиває ся, як мале дитя.

Що росте, не може бути також совершенно добрим, а через те мусить рости і єго доброта, або оно мусить поліпшати ся. Поліпшати ся отже мусить і чоловік інтелектуально. Но до поліпшеня і до росту мусять чоловікови сприяти ріжні обставини. З тих можуть одні впливати на розвій чоловіка, інші можуть спиняти, як то дійсно видимо в житю. Віjni, несуюкої і інші нещастя нищать нераз то, що суспільність довгою працею здобула; они спиняють рівночасно поступ на будуче. З сего видимо, що знанє чоловіка то росте, то знов упадає, то поліпшає ся, то погіршає ся. Єсли оно так єсть, єсли знанє людске єсть так непостійне і несовершене, то з сего мусимо заключати, що оно мусить бути дуже нужденним супротив Обяви Божої, котра ані рости не потребує, ані маліти не може. На такого карла, яким єсть знанє людске, мусить Обява Божа справді з гори дивити ся. А вжеж мусить сьмішним видати ся сей карлик, коли він дує ся против Бога і Єго Обяви, і коли здає ся єму, що чоловік зі своєю наукою єсть висший як сам Бог і Єго Обява.

Автор зрозумів силу і природу Обяви Божої, зрозумів також слабість науки, тож єго заключене єсть сьмішним і вedorичним, коли він хоче, аби Обява Божа підлягала критиці науки людскої і після неї зміняла ся. Сеж не був би поступ Обяви Божої, але єї пониженє. Не тим міримо річи, що єсть рухоме, що все зміняє ся, але тим, що єсть стале. Тож не можемо мірити Обяви Божої після науки, але науку після Обяви Божої. Колиж автор хоче, щоби Обява Божа зміняла ся після науки людскої, то сим показує тільки свою найбільшу зарозумілість; він хоче тим самим усунути Обяву Божу. Во єсли би Обява Божа стала зміняти ся так, як зміняє ся погляд науки і єї систем, то вже тим самим мусіла би она перестати бути Обявою Божою, а перемінити ся в науку. І то єсть бажавєм автора. З того видно, що то, що автор писав, то не походило з любови до правди, але єму ходило тут о викликанє з одної сторони недовіря до Обяви Божої, з другої сторони до виляня рівночасно своєї ж вчи на Церков католицьку, котра стає як раз в обороні правд обявлених.

Праця, заплата і лихва.

Три конференційні бесіди Дра Декерта.

За дозволом автора переложив — о. А. Говда.

„В поті лица твого будеш їсти
хліб свій“ (Бит. 3. 19).

В той спосіб стає ся він позиточним і виплачує суспільности за те, що їй завдячує. І не лише шляхотство, але і богатство накладає обовязки. В давних часах, коли то християнські засади були міродайними, багаті люди сповняли сей суспільний обовязок ліпше; доказом того суть церковні і добродійні інституції, котрі і ми ще застали. В нинішних часах, коли безмірна жадоба уживаня і холодний егоїзм в висших верствах суспільности в пожалованя гідний спосіб взмагає ся, і тимсамим стараєсь виеліминувати християнські переконаня, коли богатство громадить ся раптовним темпом в руках поодиноких людей, від котрих способу жита, опертого на християнських основах, сподівати ся годі, сей обовязок для суспільности людскої, який накладає богатство, лежить майже цілком забутий. Модерні богачі не чують нині потреби солідаризації з працюючими верствами; они уважають себе призначеними лише до уживаня і панованя. І сей момент є безперечно великим злом соціальним.

Праця отже є природно-правним і релігійно-моральним обовязком кожного чоловіка і лиш ті суть вільні від того обовязку, котрі ще не можуть працювати: як діти, або не здібні до праці, як недужі, уломні або інваліди, котрі впрочім вже сповнили свій обовязок.

Християнин глядить на працю ще з висшої точки погляду і на сей момент окремо випадало би звернути нашу увагу.

Праця для християнина не є лише обовязком суспільним, средством до удержаня жита на землі; він кромі того пізнає ще в праці обовязок, який наложив на него Бог і який він на кождім становищі вірно і совісно повинен сповнити, щоби осягнув свою ціль дочасну і вічну.

Праця повинна бути для него нелише заробком на хліб насущний, але рівночасно і службою Богу; а то тому, що коли працює і в сей спосіб повнить волю Божу, служить через те саме Богу. Таке саме значіне має і стара христ. засада: „ora et labora“ („моли ся і працюй“).

Християнин отже має освячувати свою працю молитвою в тім добрім переконаню, що коли працює, повнить Божу волю. Через то лучає чоловік свою ціль на землі з вічною ціллю.

І таке то очевидно є више понятє праці.

Праця є обовязком кожного чоловіка, его благословеньством і честію.

В часах передхристиянських думано инакше о праці; уважано її за прокляте. Працювати не узнавано за честь, але за ганьбу тому була праця річию невільника. Невільника знова в старині

не мали за чоловіка, лише за скотину; він був річевим маєтком, можна его було купити, продати, дарувати, замінити, заставити як худобу.

Сам Арістотель, великий старинний мислитель, не розумів інакше невільника, як лиш так, що він є домовим скотом. Невільник не мав жадного права і хоть був в інтересі свого пана добре живлений (аби міг ліпше робити), все таки строго з ним обходжено ся. Вся праця була звалена на него. Вільний горожанин цілком не працював ні в поли, ні в варстатах, навіть виховане дітий полишено невільникам.

У образованих Греків виключали також вільних ремісників від всіх горожанських прав. Вже сам термін, яким називано працю, містив в собі кромі властивого свого значіння також висказ погорди длі праці; *labor*, *πόνος* означали не лише працю, але також труд, недолю, клопіт. Так було у Римлян, Греків і у інших старих народів. Так було і у старих Германів. У тих посідних була праця річию невільників, підданих, жінок. Вільний Німець полював і воював. Так і нині є у всіх майже народів, що ще не суть християнськими; і они полишають працю виключно невільникам і жінкам. Коротко сказавши, працю узвано за ганьбу.

Як же Жиди глядять і яке є їх відношенє до праці? Найвільно буде і то питанє начеркнути.

В початках своїх були Жиди скотопасами і з тої черти до нині ще щось у них лишило ся. Житє скотопасів не напружає сил чоловіка. Стереженє черед і всьо то, що з випасанєм худоби є получене, не завдає великого труду. В Єгипті — розуміє ся — змушувано Жидів до тяжкої праці, як до управи рілі і випалюваня цегли. Там їх гнетено і тому тяжко стогнали в ярмі єгипетської неволі. Однак коли їх з неї увільнив Мойсей і завів до Ханаану, то они взяли ся увітати тогді інші народи. Що не лягло у них під смертоносним мечем, то стало невільником. І тому, що в своїй землі знайшлись між іншими обставинами житя, тому кромі випасу худоби занимали ся також рільництвом і промислом, розуміє ся при помочи невільників. Помимо того не піднесли ані управи рілі, ані промислу. Зауважити і то випалає, що Жиди поводили ся з невільником більше по людски чим погани, ба навіть праця не мала у Жидів такої погорди як у поган, доки мали свою вітчину. Жиди працювали самі. Йосиф, опікун Христа, був теслею і сам Христос помагав ему в тім ремеслі. А преці задля ремесла не погорджувано ними. Св. Павло був учеником рабіна Гамалиїла, але умів також будувати хати і шатра, і тим ремеслом заробляв собі на житє під час своєї місійної вандрівки. Богато учених рабів було також ремісниками.

Дальше довідуємо ся з декотрих місць старого Завіта і з Тальмуда, що працю хвалено і поручувано. В *Esther Rabba* р. 7. приміром, вартість праці і небезпеченство лінивства представлено в такій байці:

— Якийсь чоловік — так каже ся там — мав два осли і одну безрогу. Кілько разів роздавано їм поживу, то все безрога дістала більше їдла, а звов осли діставали менше. Одного дня сказав мо-

лодій осел до старого: „Наш пан ливвий собі! Нас, що працюємо на него, так скупо живить, а в безрогу, що нич не робить, то пакує“. Старий осел на те так відповів: „Будь спокійний мій сину, незабавом побачиш, що він безрогу не задля пошанівку для неї так живить, але робить се для єї власної згуби“. І дійсно, надійшли свята, безрогу заколено. Почувши о тім молодий осел наполохав ся і не хотів їсти ячменю, який для него відмірено. Тогді старий осел так потішав затревоженого молодика: „Ідж, ідж мій сину; не праця, але лїнивство провадить до згуби“. Чи то не поучаюча байка?

Праця не була отже у Жидів в погорді.

Інакше однак відмінили ся річі, коли Жиди опинились без вітчизни і розійшлись по цілій землі. І тепер стало ся у них так, як колиб їм наказано, або як би стало ся неможливим для них працювати. Ще в римській імперії, подібно і в середних віках могли чесною працею около управи рілі або в ремеслі на хліб заробляти; через те були би дали иншим народам добрий примір. Однак тепер дивили ся они на працю з иншого боку. Народи, поміж котрі Жиди розійшли ся, гордили тяжкою працею; а они вибрали собі також щось вигіднішого, до їх вдачі більше промовляючого і не так напружаючого сили а то: шахрайство і лихву. Се давало їм можливість скорого збогаченя і то без великого туду. Від тепер стало ся богацтво найвисшою цілю їм стремлінь. Ще одно додавало їм духа в тім вигіднім виборі занятя, а то переконанє, що они і то одні, суть вроджені на те, аби над всіми панувати. Нині уважають ся Жиди за королівских дітій. Королівским знова дітям праця не лицює.

Тому читаємо в Тальмуді: Berachoth f. 15:

„Жид, котрий працює, переступає приказ Божий; бо є написане: Чужинці будуть вам обслуговувати і будуть части ваші стада, а сусіди будуть вашими парубками; ви знова маєте звати ся жерцями Бога“!

Так. Кождий сабат приводить на памать ту ідею, що они вроджені суть на панів сьвіта. Бо в сабат безусловно нич не роблять, лиш кажуть иншим обслуговувати ся. Кому? Християнам. І дійсно, в сьвяткованю сьвят моглиб і ми дещо від них научити ся.

Недавно читав я, що між галицькими фабричними робітниками подібують ся також і Жиди і то мене утішило. Богато їх там певне нема, а ті, що суть, працюють лиш тому, що їх до того приневолила konieczність удержаня житя. А то всемо можна би делво назвати початком поправи. Доходять вісти о жидівских кольовіях в чужих краях. І хоть з сего виходять наслідки невеликі, все однак справа постуєє, що очевидно кождого приятеля людскости лиш тішити може.

Остаточоно, щоби вірним зістати правді, треба признати, що Жиди держать ся здалека від тяжкої праці і віддають ся більше торговлі і грошевим интересам.

О скілько инакше представляє ся нам праця в понятю християнськїм!

Через загальний закон любови, котрий приказує кожного чоловіка уважати за ближнього, Христос зніс основно невільництво. Основно кажу, а не нагло. Але через засаду: „Всі люди суть перед Богом рівні“, невільництво зачало клонити ся до рішучого упадку. І хоть в християнстві довго ще було невільництво, все таки кожний християнин уважав невільника за чоловіка. Невільник перестав бути річю; яко чоловік не мав він лише самі обовязки, але і права за собою. Ёго пан не лише мав право до робітника, але і обовязки зглядом него. В першій лінії обовязок батьківскої над ним опіки. Тепер і праця набрала иншої вартости. Переважно працювали ще невільники, але зачали працювати і вільні, бо праця перестала бути ганьбою.

Від коли побачив християнин свого Спасителя спільно з Йосифом в Назареті при праці, від тогді набрала праця якоїсь святости і почитаня. Від тепер з праці стягнуто ганьбу.

Була то високо значуча соціальна діяльність Христа і Ёго науки. Церков католицка ту діяльність продовжала. Із своєї сторони робила завсїгди то, що могла, аби долю працюючої людскости поліпшити. Без революції, без проливу крови, без насильства, навіть без великого шуму, сповнила соціальне відроджене старого світа. Завсїгди боронила пригнетених. Она ставляла перед очима не лише убогим їх обовязки, але також і богатим; не лише робітникам, але і роботодавцям; не лише підданам, але і князям.

Повинні би зрозуміти робітники, кільки то завдячувати мають Христови і Ёго Церкві; свободу християнську, висвободжене з невільництва, шановане праці, а за якийсь час, коли знова християнські засади справедливости і любови ближнього в цілій своїй силі віддуть в жите, і справедливу заплату.

„В гору праця!“ так звикли на своїх зборах кликати робітники. Гадаю, що се явне желане заключає в собі друге в нїм укрите: „Проч з визискувачами праці, проч з трутнями людскої оупільности!“

Тільки о праці зі становища природно-правного і релігійно-морального. А если лише правди сеї не спачить ся, тогді кожний вірний християнин може сьміло закликати: „В гору чесна праця, праця горою!“

[Д. 6.]

Наше галицько-руське свьященство в ХІХ. столїтю.

(Спомини старого свьященника.).

При таких обставинах, який міг бути той нещасний клир руский! Поверховно не ріжнив ся нічим від хлопа, а до того поносив всі тягарі, а місцями і панщину відробляв. Я читав один акт, що парох Явискый ходив лично аж до Варшави до короля.

в цілі увільнення его від тягарів. І увільнено, але на підставі, що був шляхтичом. Цікаві річі довідуємо ся з пастирського послання єпископа Йосифа Шумлянського, котрий більше-менше так пише: „Ви яко сьвященники есте честнії станом, імійте і одежу призвоту; а то бачу на ногах дохтяніі або ходаки, на голові не барлова, але якась кучмиско, а на хребті або полотнянка, або якась сьрмяжиско, а по середиві як околот соломою перевязаний“. Не ліпше від духовенства муєли виглядати церкви. — Оповідав мені один сьвященник, що переховує фелон зі звичайного полотна, олійною фарбою, як звичайна димка хлопска вибиваний. Я сам застав в моїй прилученій церкві в кивоті з сьвятійшими Дарами цинкову пушку, а таку саму на складі в матерній.

Такими прийшли ми в р. 1772 під Австрію. І не дивно, що сьвітска руска інтелігенція заражена Йосифіньским лібералізмом, спорадично переходила з унії в латиньство, наколи за границею ціла полуднева Русь за указом цариці перейшла на православє. А що лишило ся дещо з уніятів, то ліберальний цар Александер I, через свого улюбленого графа Любомирского, намісника західного краю, що найчільнійших і найбогатших селян та міщан перевів в латиньство. Із того то часу походять ті численні латинники на Поділю, на пр. в нашім Тернопільскім окрузі, бо той повіт належав до трактату Віденського єще до Росії.

II.

Хотай те руске сьвященство за польскої держави так було уносліджене, однакж ревности душпастирскої відмовити єму не можна. Устав церковний знали они ліпше, як пізнійші семинаристи. А до того клали велику вагу на вьучене своїх парохіян молитов і катехізму так, що кождий парохіянин муєв знати молитви і катехізм, хоч правда... між тими звичайними молитвами були також і твори власної фантазії, як на пр. захочай нас Боже від жидівскої напасти, від паньскої карности і т. п. Не менше запопадливо учили також катехізму і то з „вопросами“ і „отвітами“. А що той катехізм був написаний в твердо-язичю, то не один уступ в наслідок устного передава, а затим і перекрученя, ставав ся нераз комічним. — При передшлюбній катехизації мав я один такий комічний епізод. Питаю ся дівчини, як Ева, а зглядно перші родичі, згрішили. Она не відповідає, тільки усьміхає ся. — Не звашь? — Знаю. — То скажи! — Я стидаю ся. — По довгих переговорах відповіла: „Гоца драла, заказала, скоштувала“. — Був то перекручений уступ із старого катехізму: „Овоща древа заказанна скоштувала“.

В Підгаєцкім деканаті памятаю ще таких двох могіканів antique educationis і мушу признати, що молодше духовенство їх не тільки почитало, але і в трудійших випадках що до уставу церковного до них відносило ся — а їх гадка була рішаюча.

Помимо того, що Австрія запроваджуючи науки богословскі на львівскім університеті, заказала єпископам без тих наук кандидатів рукополагати і таким надавало Congruaergänzungsgebühr, а один єпископ галицький відніє ся до єпископа Холмского чи Луц-

кого, аби галицьких кандидатів не рукополагав, то він мав відповісти: „Всякое диханіе да хвалит Господа“ і своє далі робив. Такий кандидат стану духовного, взявши квартиру сороківців в торбу, а шматє і харч на плечі, ішов до Холма або Луцка. — Оповідала мені мати, що такий єрей з моєї родини, прийшовши з Луцка, кличе зза плота свого давного товариша: Івасю, Івасю, ходи-но сюди. — А, як ся маєш, Микола — відзиває ся Івась. — Ей, не кажи уже мені Микола, бо я уже ксьондз. — Так? То подайте єгомость руку, най вас поцілую.

Помимо того всего, були такі Луцаки (як їх звано), ревними свьячениками і добрими ритуалістами. Се, здає ся, мусить бути тільки анекдотка, що як говорено, один свьяченик, не знаючи, як відправити богослужєне в велику пятницю, мав сказати до людей: „А тепер за помершого Ісуса відправити ся парастас“. Але се єсть фактом, що один свьяченик і то укінчений семинарист, незаглядаючи в устав Тріоди, на підставі польского калєндара, (бо руських не було), переніс празник Благовіщеня, котрий припадав в великий пяток, на свьітлу середу і єго парохіяни мали чотири дві свьят. (Се було в Потуторах.)

Ліберальне правительство австрійске не робило межі віросповіданями ріжниці і як то вже передше я згадав, слухали кандидати стану духовного викладів богословеских наук на руській мові. Як то довго тревало і з яких причин перемінено виклади на латиньску мову — не умію сказати. Здає ся, що недовго, бо свьячеників *studii Ruthenorum* запамятав я дуже мало. Здає ся, австрійске правительство не хотіло розвою жадного народа, тільки хотіло всіх знімчити, а навіть, як свьідчать указы тодішного правительства, котрі я мав нагоду в оригіналі читати і їх текте низше наводжу, хотіло замість католицької, мати церкву державну. І так *Piotr Bielański, z miłosierdzia Boskiego biskup lwowski et cet.* — *Z c. k. Wysokiego Ministerium* wypad dekret następujący: *Bula Unigenitus* в całym naszym Państwie znosi się. Przykazuje się pod kara, gdzie ino znajduje się w aktach, ją zniszczyć. — *Gdyby* była w aktach tak wpisana, że przez zniszczenie jej mógłby być inny akt uszkodzony, to przykazuje się ją czarną farbą zasmarować.

Або сей: Zakazuje się srogo o dispensy do Rzymu udawać się, a gdy takie pisma będą przyłapane, autor tychże do odpowiedzialności będzie pociągnięty. Na omiast daje się władzę biskupom, od wszelkich rezerwatów dispensować.

Єще одна цьвітка тодішного абсолютизму: *Z przyczyny, że* Przełożony zakonu Redemptorystów *Ojciec N. N.*, zataiwszy przed cesarską władzą majątek, a potem z tymże за границę умык, то zakon Redemptorystów w całym kraju znosi się oprócz Wiednia. Rozkazuje się, gdzieby tego Ojca *N. N.* przyłapano, oddać go do najbliższego cyrkułu. А Ojca *N. N.*, któren by rządowi dopomógł tą defraudacyę wykryć, rozkazuje się wszystkim urządóm, do których się zgłosił і jest uzdolniony, przyjąć. А jeżeliby chciał pozostać zakonnikom, то przykazuje się wszystkim zakonom, gdzieby się ino zgłosił, jego przyjąć і dubeltową porcyę ma pobierać. А gdyby

хciał zostać w zakonie Redemptorystów, to przykazuje się zakonowi Redemptorystów w Wiedniu jego przyjąć, także z dubeltową porcuą.

Або і той також неменше цікавий: Z W. Gubernium wypad następujący dekret: Z przyczyny zniszczenia lasów rozkazuje się, aby trupów nie chować w drewnianych trumnach, ino w płóciennych workach, a biednych w słomie.

Розуміє ся, що всякі декрети і менше важні, мусіли бути в церкві підчас Служби Божої з амвона прочитані. Колиж з гори такий вітер віяв, чи могло бути ревно сьвященство?

В своїм часі говорено, що на Буковині мав бути один латинський сьвященик жонатий. В тій цілі було доходжене, а коли декан запитав ся ц. к. комісара о его гадку, сей мав сказати: „Ich glaube, man muss ihm eine bessere Pfründe geben; er hat ja Weib und Kind. — Інший, також латинський парох на Буковині, мав сказати до одного парохіянина, котрому сума 10 злр. за похорон видала ся за велика, таке: Ich gieb dir 20 fl., setze dir die Narrenkape auf das Haupt, lauf durch die Stadt und schrei.

Кандидат стану духовного научив ся доперва в семинари кепско по руски читати, а о уставі церковнім, о зрозуміню духа книг літургічних, то і бесіди не було. З дому не виніс в тім згляді найменших відомостей. Діти всіх сьвящеників говорили тільки польський „пацір“. В гімназіях учив латинський сьвященик релігію по німецьки. Памятаю сам рід Літургії, яку декотрі єреї служили і називали єї римскою, або вотивною, а подекуди в часі такої Служби Божої (як в Зарваниці) пригривано на органах, або сьвівано ріжні пісні. І так єрей вийшов з чашою до престола, засьпівав: „Благословенно царство“ — по „амінь“ на хорі сьпівано або grano пісні, а єрей читав Літургію аж до євангелия. Євангелиє в голос, відтак читав, далі в голос на „Іже Херувими“, „Отче наш“ і „Со страхом Божиим“, а впрочім все читав. (Д. б).

Хроніка і бібліографія.

Протест віденських католиків. З початком січня відбули ся у Відні збори членів католицьких товариств для запротестованя проти одного всенімецького дневника, який замістив богохульну статью про св. Тайну Євхаристії. Збори були незвичайно численні. Бесідники виступали головно проти протестанцької пропаганди. Адвокат Порцер зазначив, що того рода богохульства можливі хіба в Австрії.

Також вільнодумні! Соціялісти, отже люди, котрі в теорії домагають ся цілковитої свободи в житю, жадали на конгресі вільнодумців в Римі в імени вільної думки знесеня свободи научуваня.

Гарне свідощтво. Перед кількома місяцями відбула ся в Лінцу краєва конференція народних учителів. З уст кожного бесідника на сій конференції була отверта ненависть до Церкви та релігії і в такім також дусі вийшли і ухвали конференції. Проти сих ухвал однак і проти тону, в якім учителі вели свої розправи, запротестували майже всі ради громадскі, ради шкільні місцеві, а також і єпископ з Лінцу в своїй сіймовій бесіді. Радикальні учителі стали тепер боронитись по часописях і то в спосіб, що зраджує в високім степені їх культурність і добре вихованє. Але трафила коса на камінь. Людям так просвѣченим, що закидають иншим назадництво і середновічну темноту, виставила краєва рада шкільна в своїм річнім звіті про стан народного шкільництва в Горішній Австрії цілком не підхлібне свідощтво. Там пише ся, що ученики не роблять поступів в науці, а причиною сего „нездарність“ многих учительских сил; в орфографії на пр. „недостає учителям часто навіть потрібної певности“, а в географії немало учителів „має невистарчаючі відомости“. „Бєсть богато учителів, що не має жадного або мале почуте обовязку і котрі лише о стілько працюють, о скілько потреба, аби не отримати димісії. В школі старають ся по можности щадити себе, аби приготовити собі сили для діяльности агітаторскої поза школою. Сі наємники надають тон на зібранях і критикують все уємно; для них нема жадної поваги; они грають ролю правдивих і одиноких оборонців неузгляднених прав учительства і не страхають ся навіть тероризувати уміркованих“.

По отсему свідощтву ради шкільної краєвої учителі Горішної Австрії надають ся дійсно якнайліпше ва „критиків“ Церкви і релігії. На сих то мабуть і задивляють ся деякі наші „приміністи“, бож свій свого все знайде.

Економіст, ч. 12., за грудень 1904 р. Зміст: Звідки, з якого кінця зачинати роботу? (Ортоскоп); О меліораціях (Андрій Корнелля); Що робити, щоб наша праця не йшла з димом; Як і де закладати спілкові крамниці сист. Рочдель (Конець); Про стан австрійского рільництва; Годівля кріликів; Рух в товариствах кред., належачих до „Кр. Союза кред.“ з 30/11. 1904. — Статут нових спілок господарских (Ом.); Новинки.

Господарь, ч. 12, за грудень 1904 р. Зміст: Уклінні просьби з кінцем року; Луки вічні і луки перемінні; Про справність пашних матерій; Про сорти кошикарскої лози; Дещо про муку на печиво; Відгоричанє лубінового зерна; ставнє стійло для худоби; Видаїність конопель; Найкраспі огородові рожі; Мясна раса кур „Houdan“; Рожаний сирул; Средство на відпаряє тивку; Виробляймо термінольогію рільничу; Оголошеня. — Господарь виходить раз в місяць в Перемишлі (Побереже ч. 1) і коштує річно 2 кр.

Католицкий Всхід, випуск 4. Число ювильєне. Зміст: Зображенє пр. Д. М. Непорочно Зачатої; Кія похвали принесу імени твоєму? (І. З.); Поклін Непорочно Зачатій (І. З.); Звичайний ювильє і надпорядочний віддуєт по формі ювильєю (В. Федів);

Радуй ся Маріє! (Павло Штокалко); Кілька слів про Пренепорочне Зачате Пр. Д. Марії (Теодор Рак; Непорочна (як Її представляють на образах) — (І. З.); Культ Пр. Д. Марії на Русі (Павло Миколів); Се наша... мати (І. З.); Пр. Д. Марія в українсько-руських піснях обрядових (народних і духовних) — (Василь Матвійко); — Молитва (Семен Шпіцер); Життя Пр. Д. Марії по вознесенню Ісуса Христа і Її славне Успене (Павло Штокалко); З бібліографії.

Житє Пречистої і Пренепорочної Діви Марії. Написав О. Є. Козаневич Ч. С. В. В. Ціна 1 кор.

Коротка історія Ікони Жировицької Матери Божої (Madonna del Pascolo) на Русі і в Римі. Видав о. Др. Василь Левицький. Жовква, 1904, ст. 47.

В нашій Редакції можна дістати:

1. „НИВУ“ річник 1904, — ціна 6 кор. — — —
2. **Слава Непорочної Діви.** (Обявленє і чуда Діви Марії в наших часах). — Ціна 40 сот.
3. **Лікарня духовна.** — Ціна 50 сот. — — —
4. **О Найсв. Тайні Євхаристії.** — Ціна 20 сот. —
5. **Хочу очистити ся.** — Ціна 20 сот. — — —
6. **Богословский Вістник,** поодинокі річники — — —
— — — — по 3 кор. — — —

Зміст 2. ч: Кирило-методіївська ідея (о. Н. Н. — С. С. С.); Проби злуки з грецькою церквою по Соборі флорентійським (дальше); Джон Вільям Дрепер і его Історія Боротьби Віри з Наукою (дальше); Праця, заплата і лихва (дальше); Наше галицько-руське свящєнство в ХІХ. столітї (дальше); Хронїка і бібліографія. Як додаток: 3. Наука катехитична (Р) і 4. Наука катехитична (о. М. Кінаш).

Видає і за редакцію відповідає Ярослав Левицький.

З друкарні Народової (Манецьких), Львів.

Жува

БІБЛІОТЕКА
наукового товариства
імені Шевченка

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

Передплата річна 6 кор. піврічна 3 кор.
Кожде число 30 сот.

Адрес редакції і адміністрації:
Львів, площа св. Юра ч. 5.

В справі права презентованя.

Між іншими численними „добродійствами“, якими може поведичати ся руский народ в Галичині, не последнее місце займає право презентованя руского духовенства. Сьвященик, вже з обовязку свого званя, мусить стояти все в першім ряді між народними робітниками. Служба народній справі, не тільки під зглядом моральним, але і материяльним, се одна з головних цілей діяльности ревного сьвященика. І ми видимо дійсно, що руске духовенство сю свою задачу сповняє совісно. Від часу нашого відродженя, аж по нинішній день, львина часть народної праці спочиває на плечах руского клиру. Нехай пише п. Бачинський в своїх „Гльоссах“, що руский клир за час 50. літнього проведу над народом не зробив для него нічого, а навіть той провід був для народа шкідливим і погубним, нехай говорить п. Трильовський перед Українцями в Києві, що наше духовенство се ворог народа, то і такі писаня і такі бесіди не здужають заперечити правди, яку мусить признати кождей безпристрастний знавець галицких відносин.

Правда, є виїмки, скажім, є численні виїмки, але де їх нема? На кождей спосіб годі сказати про загал нашого клиру, що він занедбуєсь в своїх національних обовязках — що він не є патріотичний і то ще, що найважнійше, що він не є тільки в словах, але і на ділі патріотичний.

Але хоч руский клир і так не втікає перед народною працею, то все таки висліди его діяльности були би далеко виднійшими і обильнійшими, хосен з него для народа був би далеко більший, коли би той клир не мав одної дуже великої і прикрої перепони в своїй праці, коли би не було права патронату.

Можна сказати напевно, що майже кождий питомець-богослов виходить в сьвіт з найкрасшими замірами на будучиєть, з найсильнішим бажанєм і охотою служити вірно і витревало народній справі. І більшість додержує ту присягу, яку собі в душі складає. Але чоловік все чоловіком. Між чесними і сильними характерами стрічають ся також характери слабі, хиткі. Вже в перших місяцях свого сотрудництва думає собі такий чоловік: Я мушу сидіти тихо, бо инакше не діставу презенту. Треба до часу причаїтись, не зражувати собі коляторів. Зіставу парохом, то аж тоді я покажу, що вмю. — І сидить тихо. По кількох роках дістає презенту, стає парохом. Прийшов час роботи. Але призвичаєне також щось значить. Призвичаєне се друга природа. І спокійний сотрудник стаєсь спокійним парохом. І „щастем“ би еще було, коли би причиною такого спокійного успособленя було тільки призвичаєне... Ми знаємо однак, на жаль, і інші еще причини, як зобовязанє під словом чести або на письмі, як „шляхотні згляди вдячності“ і т. д. і т. д.

В сей спосіб відпадає значна часть народних робтників, а коли вже не цілком відпадає, то все таки стає до народної роботи в рукавичках.

Отсе величезна шкода, яку наносить право патронату нашого духовенства на народній справі.

Еще в більшій мірі шкодить праву патронату нам, як станови. Як сказано в горі, служба народній справі се одно з головних пілій ревного священика. Колиж право патронату спивяє нас в тій службі, коли оно не зізвляє нам вповні вивязуватись з головніших обовязків нашого званя, так тоді стає оно чинником в високих степенях деморалізуючим, так тоді оно нас, як стан, вбиває, нищить на зверх.

Коли дальше пригадаємо собі всі звані нам пониженя і упокореня, які мусять терпіти від коляторів компетенти о парохію, коли вкінці з боєм серця пригадаємо собі, вправді дуже рідкі, упідленя слабих одиниць нашого стану, то тоді побачимо також, як невисказано велику шкоду приносить нам, як страшно деморалізує нас у внутрі се нещасне право патронату.

Се річи занадто прикрі а рівчасно і занадто звані, аби над ними тут обширніше розводитись.

Добро отже народа, а еще в більшім степені добро рускої Церкви вимагає, аби ми, руский клир, виступали, як тільки мога найневергічнійше, до завзятої борби з тим правом.

Спеціально ми, руске духовенство, знаходимо ся еще і в тих відмінних, як де инде, обставинах, що нашими коляторами є люди нам чужі, люди по більшій части найзавзятійші вороги і нашої Церкви і нашого народа.

Борба отже з правом патронату повинна бути через те тим більше святим нашим обовязком.

Деси в тім згляді ми не зробили еще нічого. Ціла наша акція огривичилась лише на кількох статях по наших часописях,

як в „Прапорі“ з р. 1899 і в „Ділі“ кілька разів, а найновійше в ч. 274 і 285. Цілком повятно, що се і природний хід річи. Вперед приготувати людий, передискутувати цілу справу, приготувати пляни, і відтак аж до діла. Нам однак здає ся, що се приготоване іде занадто млаво. Справу порушено вже давно, а мимо того она стоїть на своїм первіснім місци. Отсих кілька коротких принагідно написаних статей за цілих кілька років, що се значить?

Віримо, що в недалекій будучности сей стан річи змінить ся, що наш клир вскорі прочунаєсь і піднесе грімвий голос в оборові своєї Церкви і народа.

Покищо ми готуймось до борби, порозуміваймось і передискутовуймо сю справу. Анї редакция „Ниви“, анї, думаємо, жадна инша руска часопись, не відмовить місця сїй так дуже важкій справі.

Тепер хотїли би ми заставовитись бодай коротко над двома статями, які появилїсь в тїй справі в „Ділі“ в ч. 274 і 285 з минушого року.

Автор першої статї дає таку раду на право патронату: Коли опорожнить ся в яким деканаті парохія, то компетенти мають зголоситись до дефана, зглядно до комісії зложеної з кількох свьятц-ників під проводом декана; ся комісія вибирає з кандидатів одного і предлагає єпископови; сей кандидат має тїлько представитись свому колаторови.

Як бачимо, входить тут в гру духовенство і єпископ, треба би було отже тут згоди і одної і другої сторони. А чи се можливе? Що до духовенства, то треба якоїсь ідеальної солідарности, військової карности і дисциплїни, аби такий спосіб борби з правом патронату удав ся. Чи така солідарність у Русинів можлива? Ми певні, що ні.

З другої сторони, хто знає, чи згодив би ся на се також єпископ. Зрештою, хочби і згодив ся, то певно не кождий, а хоч би і кождий, то се єще на нічо не здало би ся, бо як ми сказали, до веденя борби після подавого пляну треба неможливої у нас солідарности.

Друга статя, поміщена в ч. 2-5 „Діла“, не подає жадних рад, жадних спеціальних способів веденя борби з патронатом, а звизає взагалї руский клир до організації, якої головною ціллю малаб бути та борба. В виду того ми і не згадували би тут про ту статю, колиб не муєли звернути ш. читачам увагу на один її уступ. Але се тїлько мимоходом...

III. автор згаданої статї обговорює потребу організації, підносить, що свїтска інтелїгенция якось дивно глядить на то слово „організация духовенства“ і додає таке: „Вкінци, щоб наша совість була чиста, най свїтські інтелїгенти скажуть свое слово!“

Що се значить? То ми маємо ще питатись когось, чи нам вільно організуватись, чи нам на те дозволять? Чи без такого

„позволеня“ наша совість буде нечиста? А як „світські інтелігенти“, не дозволять, то що буде? Чи „духовних інтелігентів“ питає хто о позволене на яку організацію, взагалі на яку роботу, яка може шкодити не тільки Церкві, але і народови? Якось се смішно звучить у ш. автора, що на початку своєї статі писав про „власне достоїнство духовенства“.

Але вертаймо до річі. З помиж усіх проєктів, які нам приключилось донебудь читати або чути, найліпшим і найуспішнішим видався нам проєкт, поданий „Прапором“ в р. 1899. ч. 9.

Після сего проєкту, жадання руского клиру мусять відноситись головню до 1) ограничення довольности вибору компетуючих на терно, предкладаєне консисториями (з застереженєм права відклику до вищої церковної істанції в разях поминєня гіднійших) і до 2) відсвіженя, доповненя і виконуваня канонічних постанов, в яких випадках право приватного патронату мусить уважати ся погасшим будь лично, будь на всі часи.

Ограниченє права презентації на терно може стати на синоді провінціональним або через розпорядженє Ординариятів піднесенєм до церковного закона. Сей закон нехай одержить потвердженє Апостольського Престола і нехай буде проголошений і через галицький сойм, одержуючи через те і державно-правну санкцію. Клир нехай вєпоможе акцію єпископів через корпоративні петипі від деканатів звернені до сойму.

Се в коротці проєкт „Прапора“. На сей проєкт згодить ся і єпископат і є він можливий до переведєня, бо не вимагає ідеальної, безпардонної, а у нас неможливої солідарности, а тільки сильної і енергічної клерикальної організації.

О цілковитім знесеню права патронату не може бути покищо і бєсєди; не треба також убивати справи жаданями, о котрих знає ся наперед, що они до здійсненя неможливі. Лишає ся тільки одна дорога, а се, упорядкувати патронат до властивих границь, на які дозволяє церковний закон і на які, хоч правда не легко, мусить пристати під нашим енергічним напором держава. Як малоби виглядати те упорядкованє права патронату, се ми якраз за „Прапором“ в гєрі виложили.

Ф. Гривець.

Проби злуки з грецкою церквою по Соборі Фльорентийськїм.

Греки в Італії і в венецьких посілостях.

Вже в часах передхристияньських були в Італії і Сицилії грецькі колонії. В 15. столїтї прибули численно грецькі переселєнці з Царгорода, Греції та Альбанії. Вони зістали піддані під

юрисдикцію латинських єпископів. Многі перейшли на латинський обряд, особливо в 15. століттю. Папи старалися задержати чистоту грецького обряду. Тому був все в Італії принайменше один грецький єпископ. Засноване грецької колегії в Римі за Григорія XIII. (1577) мало для Греків в Італії велике значіння; ся колегія була заразом осідком грецького єпископа. Тетер мають Греки в Італії трех єпископів (титулярні).¹⁾

Цілком окреме становище мали Греки в Венеції та у венецьких посіlostях. Венеціяни намагались все задержати єдність віри, навіть тоді, коли з папами не були цілком в згоді; при тім однак вони все були готові протегувати схизматиків, наколи сего вимагали політичні відносини.²⁾ В самій Венеції утворилась по упадку Царгорода грецька громада. Вр. 1515. дістали вони позволене на будочу церкви. Офіційно і юридично були венецькі Греки католиками і підлягали папі, в дійсности були вони в переважачій часті схизматиками.³⁾ З обави перед протестантизмом висвятили Венеціяни грецького священника Гавриїла Севера на єпископа; він резидував в Венеції з титулом архієпископа Філадельфії і ексарха грецького патріярха.⁴⁾

В другій половині 17. століття змінили Венеціяне свою політику і вимагали від Греків вже більше рішучо послухенства для католицької Церкви. Мелетій Тіпальді⁵⁾ (1681—1718; висвячений на єпископа 1686) яко архієпископ грецької церкви в Венеції з'єднав ся цілком щиро з Римом.⁶⁾ По его смерті був престол єпископський у Венеції довго опорожнений, доки вкінці не розв'язалась цілком грецька громада.

У венецьких посіlostях зістали Греки піддані під юрисдикцію латинських єпископів⁷⁾. Лишень рідко терпіли ся схизматичні єпископи.

Греки під панованєм турецьким і в королівстві грецьким.

Невільничу зависимість грецьких патріярхів від турецького правительства мусіли відчувати всі схизматики в турецькій державі.

¹⁾ Kirchenlexikon² VI. 1133—1141; Nilles, Zt. f. K. Th. V. p. 773—775; Κυριακος 122—125.

²⁾ Pisani 201, 202.

³⁾ Pierling II. p. 195 - 96.

⁴⁾ Quien I, 873—74; Pisani 208—209.

⁵⁾ Quien I, 876.

⁶⁾ Pisani, p. 211, 212

⁷⁾ Патр. Ніфон згадує в своїм листі до митрополита київського (Raun. 1486 n. 62), що приказав своїм священникам находячим ся в державі венецькій, щоби жили в згоді з латинниками, з ними разом молили ся і сходили, не покидаючи свого обряду затвердженого у Фльоренції.

От тим то склалось, що деякі грецькі громади в надії на визволене з турецького ярма перемогли в собі відразу до західної Церкви і звертались до Риму о поміч, обіцяючи прийняте унії. Так приобіцяли прийняте унії пр. Майоніи в Морей (1582)¹⁾ і Хімарити в Епірі (1581). Про Хімаритів маємо ще звістку з р. 1777 секретара пропаганди, Урбано Черрі, що вони з католицькою Церквою тому зєдинені, що мшчаючи в глибоких горах, не боять ся Турків²⁾ Поодинокі успіхи досягали католицькі місіонарі на грецьких островах³⁾ А лля тій оповідає, що за єго часів (в першій половині 17. столітя) прийшло до Риму кількох грецьких єпископів, котрі прийняли унію і осіли в Італії⁴⁾

Підчас борби о незалежність в 20. роках минулого столітя звернулись Греки, як доносили тоді деякі часописи, до папи о поміч, приобіцяючи унію; причиною однак сего була лиш надія на поміч унії. Папа видав писмо до східної Церкви з зазивом до злуки (1848); тут згадував він, що деякі латинські та грецькі єпископи і інші псбжні мужі заміряють оснувати товариство для скріплення і розширення релігії на Сході, що він сам похваляє. Патріярх Антім видав против сего письма енцикліку⁵⁾.

В р. 1853. предложив Грек Піціпіос (+ 1875 самоубійством)⁶⁾ котрий в наслідок непорозуміння з патріярхом прибув до Риму, папі плян унії. Папа повірив єму і мав єго за чоловіка, котрий ділав з переконання. Піціпіос агітував відтак по Європі за уложеним собою, а папою адробованим „християнським східним товариством“. Однак вже в р. 1860. спроневірив ся він своїм давним гереконавям і написав книжку против Риму⁶⁾ під заг. „Romanismus“.

На запрошене на Собор ватиканський відповіли Греки тим, що від того часу почали обходити торжество⁷⁾ Фотія, котрий дав почин до схизми. Також енцикліка папи Льва XIII. (*Præclara gratulationis*) не зістала прихильно прийята в офіціальних кругах грецької церкви.¹⁴⁾

В найновішій часі ділають католицькі місіонарі поміж Греками передовсім наукою в католицьких школах. Через те усунено в части або принаймевше зладжено упередження та приготовано ґрунт до прийнятя католицької правди. В самій столиці Греції, Атенях, засновано за папи Льва XIII. греко-католицький семінар.

[Д. 6.]

1) Miklosisch-Theiner, p. 64. 2) Theiner Mon. Slav. merid. II, p. 214 u. :27. 3) Quien, II, 233. 4) De consens 1091—1092.

5) Pichler II, 365.

6) Pichler I, 532—534. 7) cf. Ztschr. f. K. Th. 1898, S. 134.

8) Pichler I 535 ff; Marković II, 576 ff. 9) Nilles, Kalendarium II, 517, 525; Ztschr. f. K. Th. 1903, p. 560. 10) S. M. Braudi S. I., Dell' unione delle Chiese (Risposta al Patriarcha Greco di Constantinopoli).³ Roma 1896.

Джон Вілліам Дрепер і його Історія Боротьби Віри з Наукою.

Написав о. Ф. Щепкович.

Ми вказали висше, що поступ людського знання залежить від многих виїшних причин, що можуть ёго або посувати наперед, або спинювати. Се показує нам історія на поодиноких народах, що будьто витворили у себе культуру до певного степеня і вже дальше не творили нічого нового, як приміром Хінці, або то поступали, то застоювались, як декотрі народи новійші, або навіть спадати з тої висоти, на якій вже станули. Подібно, як діє ся з оданицею, діє ся і з народом, а як з народом, так і з суспільностями. Як одиниця не все може поступати наперед, бо в ёї поході стають нераз перепони, так не може поступати нарід і суспільности задля ріжних перешкод, яких нераз не в силі усунути. Невпняий отже інтелектуальний розвій чоловіка може хіба істнувати в фантазії автора. Та він сам попирає повисше наше твердження, коли каже на стор. ХШ.: „Не без інтересу завважає читач, що справи виходять тепер перед нами так само, як виходили перед давними грецькими філзофами. Ми все ще займаємо ся тими самими питаннями, за які перечили ся тамті. Що таке Бог? Що таке душа? Що таке сьвіт? Як управляє ся сьвіт? Чи маємо ми яку міру або ознаку правди? І мислячий читач певно запитає ся найповажніше: „Чи наші-ж розвязки сих завдач ліпші бодай трохи від їхніх?“ — А вжеж, если би поступ був дійсно такий невпняий, як автор твердить, то ми би не потребували займатися тими самими питаннями, якими занимали ся філзофи перед тисячами літ *. Але що гірше, що оо тільки літах праці розвязки тих питань і нинішних філзофів не гіпші, як їх старинних товаришів. З того видимо, що хто відкине Обяву Божу, то для него ті питання зістануть завсїгди питаннями, бо філзофічно но них відповісти годі.

А що до других наук? Возьмім астрономію. Сам автор величає Халдейців та Вавилонців як астрономів, та каже, що астрономією займали ся в Мезопотамії щиро й розумно. Він вчисляє навіть, що они зробили для астрономії, як: „спорядили спис звїзд, розділили зодіак на дванацять знаків, поділили день на дванацять годин і ніч на дванацять. У них, каже автор, був вірний погляд на будову сонічної системи і знали вони порядок розміщення планет. Вони придумали годенниці сонічні, водяні, астролябії та гномони“ і т. д. і т. д. (стор. 10.)

*) Потверженє неначе нашого твердження находимо в книжці під заголовком: „Theismus und Pantheismus“ Дра Дайзенберга. Читаємо там на стор. 22: „Wir können un-s ert die Geschichte zum Zeugen stellen, dass thatsächlich die Menschheit zu verschiedenen Zeiten nicht fortschritt sondern zurückschritt, und diese geschichtlich sichergestellte Thatsache erweist am besten die Lügenhaftigkeit der Ausschauungen, welche in der Geschichte einen nothwendigen Fortschritt erblicken“.

Що-ж на се скаже перекладчик, що ідучи слїпо за своїм учителем Дрепером що до безвпняного поступу людскости, повторяє ту очевидну ошибку, котру виказує наглядно історія?

Тож Греки, коли завоювали Халдею, Перзію та Вавилонію, обловили ся не тільки матеріяльно, але і науково. Так каже автор, що не лише найбільші грецькі полководці, але й найбільші грецькі філософи найшли в здобутій державі чимало такого, що могло їх зачудувати. Притім дістали ся декотрі з тих чуд і Грекам в руки. Так „Каллістен дістав у Вавилоні цілий ряд Халдейських астрономічних дослідів, які сягали взад 1903 роки; він післав їх Аристотелеві“.

Велика одваж шкода, що ті досліді не дістали ся до рук єгипетського астронома Птольомея; а була би вийшла з того не одна користь. В першій лнії була би вийшла користь для науки астрономії. Бо коли би Птольомей був вчитав ся добре в ті досліді, то був би не сповнив тої фатальної помилки що до сонічної системи і не був би впровадив геоцентричної системи, котра удержувала в блуді усіх цивілізованих людей сьвіта майже через 140 (тисяч чотириста) років. Подруге, був би не здержував поступу науки через тільки віків і не дав тим практичного доказу, що твердження автора що до певного поступу науки стоять на глиняних ногах і опирають ся на блуді. Дальше був би Птольомей прийняв геліоцентричної системи увільнив Церков від напастий Дрепера, котрий для автора геоцентричної системи має вирозуміість і узглядчене, як то показує ся з всіх місць, де говорить о Птольомею; але без милосердя надавав на Церков за то, що тої системи тримала ся через так довгий час Після автора отже не всть злим впровадити в блуд, але для того, що блуд прийме, нема прощення. Ми розуміємо, длячого. Єсли би тим, що прийняв блудну теорію не була Церков, а особливо Церков католицька, то і автор був би о много згляднійшим; але для Церкви нема помилюваня.

От як він пише в тій річі на стор. 114 і 115. „Але поглядів Арістарха на розміщене планетних тіл не признавано в старовину; всі воліли систему запропоновану Птольомеєм і вилужену в его „Syntaxis“. Фізикальна філософія тогдішніх часів була дуже недокладна — одна із Птольомевих закидів проти Пітагорейської системи був той, що як би земля була в руху, то лишала би за собою повітря таї інші легкі тіла. Ось чому він клав землю в центральну позицію, таї обертав довкола неї по черзі Місяць, Меркурія, Венеру, Сонце, Марса, Юпітера, Сатурна; за дорогою Сатурна починало ся небо нерухомих зізд. Що до сталих кришталевих сфер, які рупали ся одна зі сходу на захід, а друга с півночи на південь, то се була фантазія Евдокса, на яку Птоломей не натякає“.

„Значить, Птоломейська система, се власне геоцентрична система. Вона лишала землю на ві верховному становищі, то й не вражала релігійних поглядів, ані християнських, ані могометанських. Величезна слава єї автора, видна спосібність его великого твору про механізм небес піддержали єї майже тисячу чотириста років — від другого до шіснадцятого столітя“.

А на стор. 21-шій так пише автор про Птольомея: „Серед такої пишної звіздяної громади геометрів, астрономів та фізиків

сняє особливо Птольомей, автор великого твору „Syntaxis“, розвідки про математичну конструкцію неба. Сей твір стояв майже п'ятнадцять століть і був випертий дійсно аж безсмертними „Principia“—ми Ньютона. Він починає з ученя, що земля є кругла і прикріплена в просторі, описує конструкцію таблиці тетив та інструменти до обсервації стоянок сонця, доказує нахильність екліптики, входить земві ширини гномовом, описує клімати, показує, як можна перемінити звичайний час у сідеричний, доказує, чому то тропічний рік ліпший від сідеричного, викладає теорію сонця на тому принципі, що дорга єго простий ексцентричний круг, пояснює зрівнане часу, досліджує рухи місяця, розказує про єго першу нерівність, єго затьміня та рухи єго вузлів. Після того йде розмова (!) про властиве велике відкрите Птольомея, — і се вневнило єму безсмертність — відкрите євекці або другої нерівности місяця пояснено ним ендіклічною теорією. Він пробує означити віддаль сонця й місяця від землі, але лише по части вдатно. Він розказує настанє рівних днів і ночей — Гиппархово відкрите, новий період якого чинить двадцять п'ять тисяч років. Він дає каталог 1022 зв'язд, обговорює природу молочної дороги і розказує по майстерськи про рухи планет. Отся точка дає Птольомеві друге право на наукову славу. Свої означеня планетних доріг він викінчив порівнюючи свої власні обсервації з обсерваціями Тімохар'са над планетою Венерою“.

І ще на стор. 19.: „Досліди Архімеда про специфічний тягар, розвідки Птольомей про оптику похожі на наші теперішні (а деж невпинний поступ?) досліди в експериментальній фізиці, вони чисте противенство пустим міркованям давніших письменників“. Стілько пише автор про Птольомей. З єго писаня не виходить цілком догана за геоцентричну систему. Противно, з кожного майже слова бє похвала для того великого астронома.

А тепер придивім ся, яке становиєско занимає автор в тій самій справі супротив Церкви. Щоби не зробити єму кривди, наведемо єго власні слова. Так пише він на стор. 122. згадавши перед тим о помірі величини землі, та о єї формі:

„Такий був результат досліду форми й величини землі. Але ще тоді, як се не було означено, повстала ивша суперечка, повна ще поважніших наслідків. То була боротьба за позицію землі сонця та планетних тіл“.

Коперник, Прусак скінчив коло 1507 р. книгу: „Про Обороті Небесних Тіл“. Він мандрував за молоду по Італії, посвятив свою увагу астрономії, та студював у Римі математику. Із глибоких студій Птольомеевої та Пітагорасові системи він вивів, що остатня вірніша і книга єго мала піддержати єї...

Астрономи кажуль справедливо, що Копернікова книга „De revolutionibus“ перемінчила лице й їхньої науки. Вона заснувала безперечно геліоцентричну теорію....

„В присуді, забороняючому книгу, Конгрегація Індєкса обжалувала єго систему яко брехливу Пітагорейську доктрину, зовсім противву Св'ятому Письму“.

А на стор. 124.: „Отсе тай багато живших прегарних телескопних відкритть потверджувало чим раз більше правду Копернікової теорії тай ваяляло Церкву страшенно. Підлі й темні церковники заявляли, що се туман або ошука“

Ми ще вернемо до тої річі, длятого я на сїм місци не згадую більше. Менї ходить тут о се, щоби показати на власних словах автора, що геліоцентрична система, то не цілком новий винахід Коперника, але що ора вже була знава халдейским астрономам і їх погляд на будову тої системи був вірний (стор. 10). Ба навіть винахід телескопа через Ліперстя, то ве новий винахід, бо вже щось годібного було зрісне і Халдейцям. А і з Греків декотрі, если вже ве знали на певно, то бодай догадували ся, що система геліоцентрична єсть лучша від геоцентричної, як Пітагорас і Арістарх.

Поки що однак ми не беремо на згляд, котра з систем єсть лучша, геліоцентрична чи геоцентрична, але тут мусимо передовсім випрогадати слїдуючі заключеня.

Перше, що гнаде в око, то се, що Церкв не занимала ся спеціально астрономією і тому ве дала початку системі геоцентричній, але приняла вже готову і то ве сна сїма, але єї приняв цілий тогди образований сьвіт не лиш християньський, але і поганський. Вина отже за впроваджене блудної системи повинна би спасти впогні на винаходчика тої системи т. є. на Птольомея; а винити за приняте тої блудної системи належало би тільки цївільзований сьвіт, а ве саму Церкву католицку, як се робить автор. Найбільша ж відвчальність за сей блуд таявить на Птольомею, бо він справді завинив, если о вині можна говорити, а не хто инший. Завинив длятого, бо як астроном повинен був знати, що вже давно існували вірні погляди на систему геліоцентричну не тільки у Халдейв, котрих міг не знати, але що вірний погляд на сю систему мали навіть єго земляки, як Пітагорас* і Арістарх,** о котрих Птольомей, що жив доперга в II. столітю по Хресті повинен був знати. Він же помивув пряду і попав в блуд, а за собою поставив учевих і неучевих. Як видимо, винаходчик блудної системи не була ані Церкв, ані навіть котрий небудь з єї синів; але учений поставив Птольомей. Але тут повторило ся се, що каже пословица: „Слюсар завинив, а коваля повісиг“. Автор не зганяв зсєсім Птольомея за єго несвідомість, але за то преготовив громи на Церкву за то, що станула в обороні блудної системи поганського ученого. Птольомея ве назвав ані підлим, ані темним, ве назвав також темними і підлими тих учевих, що тримали ся системи Птольомеєвої, але за то темними і підлими мусїли стати церковники; ори мусїли випити все те болото, яке преготовив Птольомей, а автор в своїй вільнодумности і благородности подав єго до випитя церковникам в так мало елегантній формі, що для сива вільної Америки, професора університета і ученого цілком не відповідало.

*) Пітагорас жив в VI. столітю перед Хрестом.

**) Арістарх жив в III. столітю перед Хрестом.

В цілій тій борбі, котру можна назвати радше борбою поміж астрономами, ніж борбою поміж наукою а вірою, вийшла найсїрше Церков, хочай з нинішньої точки погляду та борба не повинна була цілком вплинути на некористь Церкви. Бо чи борба вийшла би на користь Птольомейської чи Пітагорейської системи, то се не могло би вплинути цілком на науку Церкви католицької. Се видимо найлучше нині, що геліоцентрична система не спяняє цілком науки Церкви, ані їй не шкодить. Я сказав лише з нинішньої точки погляду; бо в тодішніх часах Церков мусїла висгупити, зваживши ті несупокійні часи Бруна, Люгра і інших безбожних наук, від котрих запалювали ся тогди уми.

Але та борба показує нам одно і Церков се пізнала, як небезпечно мішати ся до спорів, які ведуть поміж собою учені, котрі хитають ся поміж правдою а неправдою і не можуть абсолютно тойж встановити. Вірність на око Птольомеевої системи, єї довге поводженє і удержанє на сьвітій арені і в кругах учених переконують нас, як все, що земске минає і як неможливе єсть сказати категорично, що той а той учений встановив правду так непохитну, що єї ніхто не звалить. Бо постоїть она хочай би і 15 столїть, як би теорія Птольомея, а все таки знайде ся хтось, що зачне ударяти о ту твердию, котрої ніхто не пробував навіть бурити, так як всі єї уважали за силу не до перекоженя, за кріпость, котрої не можна збурити. З сего виходить одна правда, що то, що чоловік поставив, чоловік також може збурити.

(Д. 6.)

До Всечесного душпастирського Кліра Австрії.*

Наша платня є менша, як платня державних слуг, від яких не вимагає ся жидких студий, наша емеритура в такім стані, що єї вижидає кождий священик зі страхом та тревою, в правдивім значіню слова є се не емеритура і платня, а милостиня, яка не стоїть в жаднім відношеню ані до нашої праці, ані до нашого образования і суспільного становища. Всі стани Австрії осягнули відповідче управильненє платні, тільки ми єще ні. У нас єще доси тревлють старі патримоніальні відносини. І хтож сему винен? На жаль мусимо признати ся, що се ми самі.

Ческий клир zorganizував широку акцію в справі належного управильненя платні нашого стану; він осягнув то, що до 6000

*) Тут подаємо перекладом за Correspondenz-Blatt-ом (ч. 1. з с. р.) відозву ческого клира до цілого душпастирського свящєнства в Австрії, як рівнож петицію до парламенту. Петицію належить відписати і вислати якнайскорше до одного з наших послів у Відни. Вага отсеї справи вимагала би, щоби всі рускі дневники повторили отсю відозву і подали начерк петиції, аби тим чином цілий руский клир довідав ся про се і громадно вислав петиції куди належить. — Редакція.

начальників громад підписало петиції, в яких просять о належне управлінне платні і відіслали їх своїм послам до парламенту; він вислав депутацію до Є. В. Царя, міністрів, начальників різних посольських клубів; він звернувся в сій справі до Преосвященного Єпископату і може з радістю сконстатувати, що настрий є всюди прихильний. Але на жаль мусить він з боєм серія слухати закидів різних міродайних чинників: „Тільки чеський клир єсть невдоволений, а знова клир інших народів єсть зі своєї конгруи задоволений“.

Колиж сей закид не єсть згідний з правдою, в чім отже лежить причина сему? Цілком просто в тім, що клир інших народів своїх петицій не вислав.

Нинішнє число Correspondenz-Blatt-a подає таку петицію. Прочитайте її, підпишіть і вишліть на руки свого посла до Відня, щоби ми в тій для нашого стану так важній справі були „вспішно“.

Виділ кравого Товариства чеського кат. клиру в королівстві чеськім.

*

*

*

ВИСОКА ПАЛАТО!

Від многих літ бере ся більша часть католицкого душпастирського клиру з найтяжшою нуждою. Замість від давна ожидаемого поліпшення его положеня, стають материяльні відносини душпастирського духовенства чим раз сумніші і оно з тревогою глядить в будучність. Без зависти дивим ся католицкий клир, як відповідно вимогам часу управлінне платню і емеритуру урядникам, учителям і т. п., лише що до клиру лишило ся при старім; мовчки зносило духовенство материяльну нужду, працювало рівно та сумлінно дальше і дбало під кождим зглядом о якнайліпше вповнюванє не тільки своїх душпастирських заводових обовязків, але й належачих до него, а в посліднім часі до неможливости намножених, чисто державних агенд.

Католицкий душпастирський клир старав ся вже о відповідне поліпшенє его материяльного положеня та о безусловно конечне забезпеченє на старість, але з жалем мусів дивити ся на те, як відослано его з его слушними бажаннями, або сповнено їх лише в дуже недостатчній мірі.

Нині так сумно уложили ся обставини, що більша часть душпастирського клиру знаходить ся в найприкріших материяльних відносинах, що кандидати сьвященничого стану страхають ся вибирати стан, який вимагає дуже много праці, трудів і самовідреченя, а при тім всім ще і безустанної борби з материяльною нуждою.

Єще раз підносить свій голос католицкий душпастирський клир і просить за згодою і співділанєм Високопреосвященного Єпископату о управлінне, відповідне вимогам модерного часу, его доходів з релігійного фонду, або коли він на се не вистарчить, з фондів державних, бож якраз душпастирський клир полагаджує численні державні агенди

Для ліпшого попєртя своєї просьби осьміляєсь душпастирський клир покірно завважати ось що:

Коли держава знесла перед 100 літами цілий ряд монастирів, то їх добра і будинки передала в завідательство релігійному фондови. Але тих монастирських будинків уживає держава сама на різні ціли, як на касарні, доми кари, доми поправи, публічні бібліотеки, на уміщене різних ц. к. урядів і т. д. і за те платить держава до релігійного фонду лиш дуже скуленький чинш, кривдить тим релігійний фонд, а через те і тих, що мають претенсію на поміч з релігійного фонду, але її не можуть добути, бо средства релігійного фонду — не вистарчають.

Через плаченє того занадто низкого чиншу за власність релігійного фонду, поробила держава протягом многих десятиок літ досить поважні ошадности, які тепер, коли душпастирський клир кличе о материяльне поліпшенє свого положеня, як раз на ту ціль повинна ужити, бож як раз душпастирський клир таким поступованєм був кривджений через цілий той час.

1. На початку минушого столїтя зменшила держава дотацію о більше як четвертину доходу. Надто знесено еще в р. 1848. десятину з обіцянкою, що за сю найновїшу страту дістане клир відповідне відшкодованє, з обіцянкою, якої не виповнено до нинїшного дня.

2. Кликр веде метрики, отже віддає державі в теперїшних часах дуже цїнну прислугу, з чого держава має свїтлий інтерес, клир повнить як раз на жаданє держави різні численні урядові чинности, як виготовленє статистичних табель руху людности, лісти рекрутів, ех *offo* - метрик і відомостей різного рода і т. д. і то всьо задармо для держави. Через то заощажджує ся і буде заощаждувати ся державній касі міліони, а ті величезні ошадности нинї, коли клир борєсь з такою нуждою, повинні бути по всякій слушности як раз обернені в его користь.

Опираючись на наведених основах, просить душпастирський клир не вказувати єму при управильненю его материяльних відносин знова на не вистарчаючі средства релігійного фонду, але доповнити що недостає з державних средств, аби удержати і підперти стан, який також і в інтересі держави та для держави так много працював, а і в будучности охотно хоче працювати.

Що тичить ся самого управильнення платні, то душпастирський клир осьміляєсь зробити таке цїлком скромне предложенє:

1. Платня сотрудників виносить 1600 корон, експозитів 2000 корон, парохів 2400 корон.

2. Душпастирський клир має право до шістьох пятилітних додатків⁹ а іменно сотрудники 200 корон, експозити 300 корон, парохи 400 корон.

3. Додаток активальний виносить після числа парохіян, а іменно : за 500 душ для сотрудника 10 корон, для експозита 15 корон, для пароха 20 корон, причім за число низше 500 душ платить ся так само, як за повне число.

4. В слабости оплачуєсь потрібного субститута для сотрудника, експозита і пароха з інших средств, а не з їх платні.

5. Емеритура душпастирського клира повинна бути так управильнена, аби по десятилітній службі виносила 34 процент платні wraz з пятилітними додатками: ся емеритура збільшає ся з кожним роком служби о 2·2 процент аж до укінченого 40 року служби; при сім осьміляєсь душпастирський клир просити покїрно, щоби сотрудника, який по укінченю десяти літ служби мусить іти на емеритуру, іменовано парохом і давано.

Др. Трильовский. На комерсі прсмсвляли ріжні бесідники. Прийшов до глосу і п. Борковский. Лихо хотіло, що згадав про галицьке духовенство, про его велику вагу, про его патріотичну діяльність, якій галицька Русь головно дякувати має за те, чим тепер є... Забув сердега п. Борковский, що слів его слухає адвокат з Коломиї. І сей псслідвий не стерпів. Як довсить кореспондент „Діла“, Др Трильовский нсмов у відповідь на промову п. Борковського „істерів про шкідливу діяльність галицького духовенства, котре кслись справді богато причинило ся до піддержави національсго життя Русинів, але тепер під покривкою націоналізму прсстує до цілий клерикальних і ворсжо відносить ся до так важних і для народа пожиточних організації, як Січи“.

Отсе характеристга гашого духовенства, отсе характеристика найновійших ворогів народа... Як би не фанатизм, сам Др. Трильовский мусів би хиба посміятись з своєї відваги.

„Шкідлива діяльність галицького духовенства“... В чм питаємо? чи при виборах, чи при закладаню бурс, читалень, крамниць, райфайзенок, чи при гаробковій еміграції до Прус, чи при пардезії, чи при організації руских повітів, чи на вічах і з'їздах, чи в попираню всякого культурного руху в Галичві? Де та шкода? Але лешім се, бо шкода на ту тему богато говорити.

„Духовенство під покривкою націоналізму прстує до цілий клерикальних“... У наших поступовній, подібно як у небіщика Комба, клерикал значить одво що християнин, католик. (На доказ, що так єсть дійсно, покликуюємсь на статью „Діла“: Криза у Франції — в 292 ч. з 1904 р., де борба з хрестом, з законами — всіма без виїмку, — з катлицькими переконаннями, з Ватиканом і т. д. називаєсь борбою з клерикалізмом...). Виходить, що руский сьвященик поповняє страшний злочин, бо ширить під покривсю (!) націоналізму християнського духа. Від колиж Христос став у нас такий небезпечвий? На якій підставі дальше, робить Др. Тр. нас вперед націоналістами, а відтак аж сьвящениками?

Др. Трильовский псвиенєвати, що головною ціллю християнського сьвященика, яко сьвященика, прслувати до цілий „клерикальних“, значить, вести всіх і іся до Христа...

Що руске духовенство ворожо відносить ся до Січий взагалі, також неправда. Є препівнь немало сьвящеників, що самі осувули Січи і їх підтримують. Хиба що Др. Тр. себе утотожнює з Січами, або гогоїть тільки про „свої“ Січи.

В таким разі правда по его стороні, але тут єще велике питає, чи ті „его“ Січи пожиточні для народа... Зле дерево добрих оовчів, здаєть ся, не може плодити.

Др. Трильовский противно думєє, що тільки в его руках зберігаєсь спасєє народа, а всьо проче, що під его лад не підходить, що від его комерду не йде, се всьо шкідливи, клерикали,

вороги і т. д. Що найтяжшим ворогом у него вийшло духовенство, се річ природна. Инакше й годі. На то є „клерикали“, аби піддержували фанатизм...

Будова церковей.

(Допись з Сокальщини).

Пів віку з накладом переминуло, як в Австрії завитала ера конституційна. З порабощеного нашого народу спали пута неволі панщизняної. Спонуканий змислом побжитости, який переняв в спадщині по своїх батьках, як також і вдякою супротив свого Сотворителя, що відзискав свободу, став він будувати хороші, просторі храми Божі на місци, де спершу стояли старі, згорблені, прегісні, нераз соломою криті церковей.

В Сокальщині, особливо в послідних десятках літ, не перейде майже жаден рік, в котрім не основано би, або не благословлено нової церковей. А церковей сі не аби-які, бо і структурою і хорошам внутреним уладженем полонять очи і серце християнина.

В Себечеві стояла з давен давна стара церковця, згорблена, з дрантивими, спорохвілими стінами, що бі людиска по змозі підпирала і латала, щоби не провалила ся. Заледво 300 людей могло в ній примістити ся. А тут ось парохія числила звиж 3 000 душ! Питанє: Де містили ся сі люди в неділі і свята в часі Богослужєня? Ну, на дворі стояли. Щож діяло ся тогди, коли студінь, буря, дощ на дворі володіли? Не було місця в церкові, то вже по корчмах було єго все подостатком. Не дивниця, що в тій парохії зродило ся з часом пиянство і всякі пороки, що жиди на пропінаціях робили світлі інтереса, попаношили ся і стали брати двірські обшари в насм, або посредством купна в вічне посіданє.

Так минали літа за літами, люди родили ся і умирали, не один може через все своє житє не чув слова Божого, не був на Богослужєню, бо годі єму було до церковей дотиснути ся. Так поволи багато людей відвикло від всего, що змогло їх удержати в сполучєню з Павом і Сотворителем своїм — они здичіли. Корчма стала щоденним їх приближищем...

Молодий парох о. Володимир Ковальський, душпастир по званю, пересвідчив ся наглядно, як варід по корчмах тисячі за погаву паруху рострачує, і подумав собі, чомуж не мав би він сі тисячі зужиткувати на пострєненє дому Божого? З відти вийша би велика користь моральна для душ єго пастві повірєних. В імя Боже приступив він до діла і адвигнув в продовженю двох літ нову величаву церков з твердого матеріалу, котра скрасила село і всю доохресність і стала приближищем для всіх „труждающих ся і обременєних“ щоденними тугами сєго житя. Сам ділом

дав о. К. наглядний доказ, що зможе добра воля і неутомимий труд одиниці — чоловіка. По довершеню сего діла приступив ревний труженник в винограді Христовім до будови нової церкви в Лецькові, котрої недостаток так парохіянам, як і парохови з огляду на потреби душстаровництва вельми давав ся відчувати. І стало ся, що в день св. Дмитрія минушого року поблагословлено в тій парохії другу церков при великім здвизі народа місцевого і доохресного.

В сусідній парохії Боратин збудовано також після всяких архітектонічних правил хорошу однокопульну церков з твердого матеріялу, котрої благословлене стане довершене слідууючої весни.

День св. верховних Апостолів Петра і Павла минушого року зістане довго в пам'яті жителів Сокальщини. В тім бо дни по всіх дорогах, що ведуть до Сокаля, товпив ся нарід християнський, котрий пішки і возами поспішав, щоби взяти участь в торжестві благословення основ під нову церков в згаданім городі, котра своєю величиною знать перевисить всі церкви на нашій Русі. І се не дивно, бо ся парохія числить звязж 4.000 душ. А тут в жидівській дільниці міста положена старинна церков св. о. Николая примістити змогла заледво 60 душ — бо вжеж о невеличкій церковці, що находить ся в місті приходского дому, подібній радше до часовні і згадувати нема що.

По торжественнім Богослуженю, котре звершив місцевий парох. о. мітрат Левицький, заряджено величавий похід з сьвітлом і хоругвами при звуку дзвонів і церковних сьпівах до місця, де мали поблагословити ся основи під будову нової церкви. В тім поході брало участь численне духовенство з трех сусідних деканатів і многотисячний нарід.

Так ц. к. староста, як і маршалок повітовий взяли участь в торжестві. По довершенім обряді благословення вступив о. Грицик, парох з Завишні, на підвишене і краснорічивим словом висказав свою радість, що вже задоситьучинить ся від так давна відчутій потребі збудованя нового дому Божого в Сокалі, що стане серед города великанський храм, котрий дасть наглядне сьвідoctво грядучим поколінням, що і ми твердо стоїмо при сьвятій вірі наших батьків і не пішли за покликком сих нечистивих лжеучителів, котрі словом і богохульними письмами силують ся в серцях нашого народа заколибати віру в Бога в Тройци св. єдиного, заразом зложив подяку сердечну о. мітратови, що хотяй недавно явив ся в сїм приході, то охотно жертвував весь свій труд для Божої справи і прийняв ся повести дальше діло, котре начав покійний его попередник, лише не довершив по причині ненадійної смерти. — Заряджено складку. Нарід охотно складав свої лепти на Божий дім.

Намеком скажемо, що рівночасно начав с. мітрат будувати нову гарну церков з твердого матеріялу в Пугориці, селі прилученім до прихода Сокальского. Будова одної і другої церкви вже довершена до половини. Надія в Бозі, що слідууючої осени буде скінчена.

Так, коли з одної сторони вавхольство політичне, з другої сторони радикалізм сгали на нашій Русі виправляти свої оргії, наш варід буде дома Божі. В его серци володіє сильна віра, що під крилами сеї доброї матери Церкви, найде він захорону перед лютими зміями безвіря і вшехпольского нахальства. В церкві его надія, его будучність, его спасене!

о. К. Селецкий.

Наше галицько-руське свящанство в ХІХ. столітї.

(Спомини старого священика.).

Не дивно, що руска інтелігенція, яка рекругувала ся по більшій часті з священичих домів, переходила в латиньство. Здає ся менї, що в Галичині за часів австрійских перейшло в латиньство далеко більше інтелігенції, як за часів польских. А тепер маємо з них затятих ворогів — яничарів народа і Церкви рускої. А на барикадах львівских певно було половяна Русинів, а Teofil Wiszniewski і Karusiński, то правдиві Русини! А Яцьо Добрянський, редактор Гоґса, а відтак Народівки, то син руского священика з скілького! А скілько то священичих синів забрали за підозріне революційних аспірацій з шкільних лавок під гвер! А навіть кількох руских питомців вигнано тоді з семинара і они мусли вступити до Grenzjägr-ів (погранична сторож). А як котрий з них був в службі верадивий, то мав їх комісар говорити: Gott bewahre mich vor dem getauften Juden und verdorbenem Geistlichen.

Для характеристики давніших часів наводжу тут еще один епізод з автобіографії одного старенького священика. В Рогатині, чи на передмістю Бабинці, жив маючий господар іменем Когут, котрого син по укінченю VI. княси в Бережанях, пішов на філософію до Львова. Підчас вакацій мав він щастє здібати ся на дорозі зі своїм дідичом, а коли дідич довідав ся від льокая, що то син его підданого, казав его запросити до себе, обголити, обсеричи і перебравши его в льокайську куртку, забрав з собою за границу. Коли по якимсь довшим часі повернули до Львова, молодий льокайчук, користаючи з нагоди, удав ся під ошіку ректора, на тей час Якимовича. Ректор уже задержав у себе і доніс про се намісникови. Намісництво видало декрет, в котрім дідича обучено, що в Австрії нема личного підданьства, і що він до молодого Когута, яко члена університета, не має найменшого права. Дідич повернувши до дому, казав прикликати старого Когута, пришити ему декрет губерніяльний на задній часті долішного убраня і бязи, аж поки декрет не подер ся на дрібні кусняки. Старий схопивши ся з під бувів побіг прямо до Бережан до Kreishauptmanna; сей казав зробити над декретом і під декретом visum perpertum, але не знаю, що зарадив. Здає ся дідич упередив его і виїхав за границу і більше,

до своїх дібр не показував ся. Тимчасом молодий Когут уже яко Когуцький скінчив богослове.

Надмівити ще мушу, що говорили старші сьвященники, що в церкві св. Юра хотіли замість просфори запровадити латиньскій оплаток, а тільки один крилшарин був тому противний. Коли при великім вході єрей раз чихнув чи закашляв, оплаток з дискаса упав на землю і тоді узнано доперва, що оплаток до гр. кат. Літургії не надає ся.

III.

Таких нас застав рік 48.

Австрійське правительство вбило Русинам сприяло, давало їм деякі концесії, але лише о стілько, о скілько треба ему було шахувати Поляків. Не брало також на службих духах, котрі старали ся в Відни зваву льоальність Русивів ввести в підозріне. Помимо того, як в народ, так і в духовенство, вступив инший дух. По селах позавладали школи так згані дяко-учительські. Дяківські хати, городи, поля, а навіть часть доходів, відступлено учителям, хоч сви дяками не бул. (Тепер зачислено то все яко майно шкільне). В гімназиях, щось до року 1856. був руский язык для всіх примусовий. Появили ся рускі часописи: у Відни „Урядовий Вістник“, у Львові „Галицка Зоря“. Кожда гімназия одержала руского катехита (яко сувьєта, з пенсією 400 злр.). А сьвященники з малими вітмиами учили свої діти їже не польского „паціру“, але таки руских молитов. Коли мсіх старших братів і сестер учено польських молитов, то мене їже рускі, а навіть „Помилуй мя Боже“. Се послідне стало ся мені в р. 1863 дуже в пригоді. В часі повстаня стягла в кождім селі хлопска вартя. Мене післав отець до швагря над границю. В Ярчивцях затримує мене вартя. — Маєш пас? Показую їм сьвідоктво шкільне. Се не вистарчає. — Кажи, ти Поляк чи Русин? — Русин — кажу. А фірман додає: Нашого єгомотя сивок. — Покаже ся. Покаже ся. Перехрести ся і говори Огче наш. — Е, то кождий Поляк знає, — вілзиває ся один з вартя — але кажіть ему, пане вуйце, говорити „Помилуй мя Боже“. — Я відмовив і тов. — Нема що казати, правдивий Русин, можете їхати з Богом!

Настав по другій раз нямієником граф Голуховский. Посипали ся дєроси на Русивів до Відня. Скликано в справі руского письма анкету з відпоручником Гречком з міністерства, з проєктом впровадження латиньскої азбуки в руский язык. До анкети належали: граф Голуховский із своїм адлатус-ом, сином сьвященника, Євзевієм Черкавским, а з рускої сторови єпископ Литвинович, Куземский, Малиновский, профєсор Головацький і т. д. (Зри брошуру о „неудобности“ латиньскої азбуки в рускім язвї). Наш профєсор руского языка зрозумів рішенє тої анкети так, що казав нам шкільну задачу друкувати кирилицею з пропущенєм т, ъ, ы. (Як один член анкети мав сказати: Weg mit dem Irczek!) Але се ограничило ся тільки до одної задачі, а відтак повернено до скорописи і давної правописи. А правительство тримало ся до недавних часів латинь-

ських букв в рускім язиці. Помимо того всего не було такої ненависти межи Поляками а Русинами і духовенством обох обрядів, як се пізвійше наступило. А хотіа митрополит Литвинович поставив ся у папи о декрет, котрий позволяв Русинам в протягу двох літ вернути назад до гр. кат. обряда, то однак руский клир був зглядом латиньського так льояльним, що з того декрету не тільки не користав, але метрики хрещених латинян совісно відсилав. А латиньский клир по містах брав Русинів, що йво дало ся взяти, а особливо руску інтелігенцію.

IV.

Настала друга конституція (р. 1861). Житє народне закипіло. Вся молодіж кинула ся мундруватися. Чоботи, так звані з польським кроєм, чамари, конфедератки з верхом білим або червоним — так вбиралась Поляки. Русини носили чоботи такі самі, штани широкі як спідниця, по більшій части сині, чамара з кутасами, під шиєю червона бинда, а на голові бараняча шапка зі звисаючим червоним або синим денцем і кутасом аж понизше уха. За так убраними молодцями противники звикли були кричати: Ковбасюк, Ковбасюк! А се звідси походило, що до сойма зі всіх повістей менших вийшли самі Русини, по більшій части сьвященники, а з коломийского повіта вийшов хлоп Ковбасюк; его то й назвиском прозивано Русинів. Патриотичне духовенство руске брало живу участь в народнім житю. На чолі народного руху стояла консисторія з митрополитом Яхимовичом. Дялятого то кожного патриотичного сьвященника називано „świetojurzec“, або жартобливо Schwarzjzur, Rusin z czarnem podniebieniem.

Межи сьвящениками були також партії. І так кромі више згаданих патриотів, або ревних, були ереї Халдеї і porządni, а навіть bardzo porządni. Сі послідні звикли себе називати: Książdz sławiańskiego obrządku, gente Ruthenus, natione Polonus.

Халдеями звано таких, котрих народний рух не обходив нічого, а народ о стілько, о скілько можна було якнайбільше користи з него потягнути. Жадного більшого відпущту по костелах они не опускали.

Що до bardzo porządnych, то можна сказати, що душею і тілом були віддані польській справі, а Церква руска дуже мало їх обходила.

Наводжу тут два сьземпларі таких сьвящеників. Один такий, що робив з переконаня, а другий був рабом противників для зиску.

Парох в П. о. П. К., bardzo porządny książdz sławiańskiego obrządku, мав то нещастє, що его парохіянина Гію З. вибрано до соїу. Патриотизм спонукував пароха свого парохіянина при якійнебудь нагоді упокоряти. Тойже зі своєї сторони відплачуючи ся своему парохови, постарав ся о тоє, що дуже часто впливали до консисторії скарги на пароха. Було кілька комісій, але крім не такту пароха не знайдено нічого каригідного. Я знаючи его лично, мушу ему віддати справедливість, що то був дуже добрий і чесний чоловік, тільки на пунктї польского патриотизму зварйований.

В тім часі, зараз в сусіднім селі, посв'ячував митрополит Яхмівич церкву. Люди з П. просили митрополита, аби з поворотом вступив до їх церкви. Митрополит обіцяв і поручив депутованому З. повідомити про се свого пароха. А коли той его повідомив, сказав парох: „То неправда, я про се нічого не знаю“ — і забрав ключі, котрі все в дяківці коло церкви переховували ся, до себе. Коли митрополит приїхав застав повно людей коло замкненої церкви. Послови З., котрий пароха повідомив о приїзді митрополита, сказав тойже: Бренеш я о тім повинен скорше знати, як ти. — А коли прийшли два крилошани до него і повідомили его о приїзді, мав сказати: Panów nie znam, co wy zajedni, ale wierząc krzyżowi, co nosicie na piersiach, a metropolicie dłużeń jestem posłuszeństwo — chodźcie! — А коли один з крилошан в церкві звернув увагу митрополита на церковні непорядки, мав сказати парох: Mierz pan, nie odgrywaj na tem świętem miejscu roli Judasza.

Митрополит поблагословив варід, усів до повоза і прикликавши пароха, сказав: Я вас суспендую. — Ekscelencyjo, jest to ważne słowo i smutne następstwa wywrze na całą okolice. — Я вас суспендую. — Ekscelencyjo, rozważ, co robisz. — Я вже розважив Огче кустош, оголоסף народови суспензию. — І кустош оголосив

Правительство, здає ся, суспензії не uznalo, бо лишило пароха при уживаню темпоралії і конгруї; але мимо того адміністраторови цілу пенсію платило. І по смерті Яхмівича справа не скінчила ся. Пропоновано ему яку иншу парохію. Однак він жадав тільки реституції. А консистория з тим не спішила ся. В р. 1870 адміністратор переніс ся на инше місце. З причини, що та справа тягнула ся вже осьмий рік, правительство загрозило, що новий адміністратор не дістане вже пенсії. Дано нового адміністратора без надії на пенсію. Заряджено нове слідство. Показало ся, що кромі прогрішення проти митрополита, не було нічого такого, щоб на так тяжку кару заслуговало. Уже третій з черги митрополит (Йосиф) рішив его реституувати. Але боячи ся яких демонстрацій зі сторони народа, постановив сам реституцію пароха оголосити парохіянам. В переїзді на канонічну візитацию до Тернополя, вступив до Золочева і там завізвав пароха і адміністратора з видійшими парохіянами. По довшій промові митрополита о улеглости парохіянам виступив виновник всіх скарг депутат З. і сказав, що забуває всякі урази і узнає пароха, як би его перший раз видів. На то зачала ціла товпа кричати: Ми не хочемо, най іде де инде і т. д. По повонній промові митрополита повторила ся та сама сцена. І знова та справа на ново загразла.

(К. б.)

Хроніка.

До діла! Я сліджу пильно за нашим літературним рухом і могу ствердити, що дійсно переважна часть нашої української наукової літератури ввійшла на дорогу новітнього матеріялізму. Сама навіть Видавнича Спілка, піддержувана нашим св'ященством, в своїй науковій частині перенялась таким новітнім духом, уважаючи науковим се, що протгвить ся вірі.

І ті діла кормлять нашу інтелігенцію і молодіж ідеями безвірства та зроджують релігійну невпевність, обаятність, ба навіть відразу до релігії, до Церкви і до клиру, називаючи его ретроградами, ворогами людкості й поступу. Сей факт не дасть ся заперечити — вистарчає пізнати новітню нашу інтелігенцію. І щож ми св'ященники, сторжі надприродного порядку, ділаємо для усуненя сего лиха?

У вас нема в тім згляді жадної організації; ми займаємося нераз партійними спорами, а тимчасом наші вороги сіють кукіль між нашою паствою. Св'ященство повинно вже раз з'організуватись для оборони віри, для оборони свого достоїнства. А елиб була така організація, тоді й на полі літературнім мусіли би вороги з нами числитися. І так, хто у нас переважно підтримує літературний рух, як не св'ященство?

А наколи-б се св'ященство з'організоване одводушно за протестовало против антирелігійного видавництва і відмовило предплачу, чи оно не мусіло би числитися з нами? Кожде видавництво мусить числитися з перекснанями передовсім релігійними читачів. У нас важуть „погови“ платити; сердять ся, ели св'ященик не предплачує і не піддержує видавництва; промовляють до нашого патріотизму — а самі над нашими і нашого народу релігійними почуваннями переходять до порядку.

А длячого? Бо ми ходимо самопас. Перечитаємо статейку, книжку, посердимось в душі на автора, на редактора та й ковець нашому продивділаню. Але, ели би ми піднесли зі всіх усюдів грімкий протест, тоді инакше з нами числили би ся. Отже, Веч. Отці, вуже до організації! Підім за приміром тернопільського деканату, що на посліднім соборчику поручив одвоному ковдеканальному переглянути св'ітську літературу і здати з неї справоздаче на слідуєчім соборчику для повзятя ухвали до спільного одводушного поступованя в цілі противділаня антирелігійній літературі. Крім того було би добре на соборчиках декавалгних поручати такі реферати до письменного збгоблення, в котрвх би порушували ся трудніші закиди безвірної преси, подаючи ядерні, вайсильййші наукові докази їх неумісности і лжи. Добре обрслева така праця може бути поміщена в „Ниві“ і так піднесе ся наш орган та користатиме з неї загал клиру.

Ми св'ященники передовсім по містах повинні більше працювати на літературній ниві. Ми повинні завязати ся в това-

риства видавничі релігійних писем. В кождім більшім місті моглиб завязати ся кружки, з котрих би виходили добре оброблені статі, апольогетичні відповіди на піднесені в пресі закиди противні вірі, відчити, дописи, проповіді, а навіть наукові діла. Нехай провід возьмуть катехити; а если буде ініціатива, наітане заінтересоване, організація, настане живійший рух на полі селігійної літератури — тоді положимо таму для ширеня неррства.

Против нас і нашої релігії, котрої ми представителями, що-раз смілійше і глоснійше виступає ся в пресі. Навіть „Промінь“, учительський орган, на сором цілого учительства, переходить в табор антирелігійний. Ми не можемо мовчати. Ісус Христос поручив нам чин учительський, а сп вжити ми его маємо словом і писемом. Інтелігенція, ба й молодіж, перечитавши книжку, статью против віри, домагають ся відповіди, вияснення, апольогії. Если ми се не зробимо, ми фахові в тім предметі, то хтож се учинить? Отже до праці!

св'ящ. Др. М. К.

Поважна полеміка. Наші статі з 17. ч. м. р. („Глупота чи цинізм?“ — і „Під нашою адресою“) спонукали декого відповісти нам. Перший відозвав ся „Н. Громадський Голос“. Вія справив ся коротко. „Редакция „Ниви“ в справі науки — новонароджена дитина“ — і вже по всьому. Трохи обширнійшу відповідь помістив учительський суспільно-науковий орган „Промінь“. Полеміст „Проміня“ висилає знова нашу редакцію до... Кульпаркова, радить уживати зимного тушу і т. д. і т. д. Аби обсьмішити нас, каже нам не розуміти ріжниці між державою а суспільностию, наводить наші виводи з пропущенем що найважнійшого (на пр. каже, що в „Ниви“ написано таке: „полїтика се наука о державі або суспільности“, пропускаючи дальші слова: „і о єї устрою“), кумає нас з собою і т. д. і т. д. Єпитети, якими ласкаво і обильно нас обділює, зраджують, що — їх автор бувалий чоловік. о Нам тільки одно дивно: як могла редакция „Проміня“ щось подібного прийати і пускати в світ? Полеміка се річ добра, свого противника (?) можна порядно зчесати і натягнути, але всеж мусить бути якась міра приличности, етики і правдомовности. Нас такі статі не дотикають, бо ми їх на серйю не беремо, алеж як представляє ся в очах поважних людей часопись, що такі статі містить? Думаємо що учителі не бажають мати своїм органом часописи брукОВОЇ, на яку сходить „Промінь“, заміщаючи „твори“ з під пера „...іста“.

ПЕРЕПИСКА.

Вп. о. І. Кліш в Мог. Отримали за р. 1904. — Вп. о. І. Гав. в Озір. За р. 1904. 6 кор. — Вп. о. К. Ясен. в Бал. За 1904 р. еще не заплачено нію. — Вп. о. Гойд. в Жук. Про ту справу ми не знаємо нічого. — Вп. о. І. Коц. в Тисьм. За р. 1904 належить

ся нам 6 кор. „Бог. Віст.“ був заплачений за р. 1902. — Вп. о. Е. Біл. в Дриш. Єше ні. — Вп. о. Т. Дут. в Ціш. Передано 2 кор. товариству св. ап. Павла. Вп. о. Мих. Коб. в Миш. Передано 4 к. товариству св. ап. Павла. — Вп. о. А. Гр. в Бер. Передано. — Вп. о. З. Шух. в Тиш. Прислано за р. 1904. — Вп. о. І. Лит. в Чук. і Вп. о. Й. Ліш. в Біл. Вписано як половину предплати за 1904 р. — Вп. о. Амв. Полянський і інші, котрим недостає якого числа з р. 1904: Просимо зареклямувати, бо пізніше буде неможливо дістати.

— Третій випуск моїх проповідий єще не вийшов. Прошу тих Вп. Отців, які не прислали єще мені належитости за другий випуск, вирівнати кочечно зі мною свої рахунки, бо я инакше наражений на велику страту і не буду в силі видати третого випуску. — о. М. Кінаш. —

В нашій Редакції можна дістати:

1. „НИВУ“ річник 1904, — ціна 6 кор. — — —
2. Слава Непорочної Діви. (Обявленє і чуда Діви Марії в наших часах). — Ціна 40 сот.
3. Лікарня духовна. — Ціна 50 сот. — — —
4. О Найсв. Тайні Євхаристії. — Ціна 20 сот. —
5. Хочу очистити ся. — Ціна 20 сот. — — —
6. Богословский Вістник, поодинокі річники — — —
— — — по 3 кор. — — —

Зміст 3. ч: В справі права патронату; Пробі злуки з грецкою церквою по Соборі фльорентійскім (дальше); Джон Вілїям Дрепер і єго 'Історія Боротьби Віри з Наукою (дальше); До Всечесного душпастирського клира Австрії; Будова церквей (о. К. Седецкий); Вороги свого народа; Наше галицко-руске свьященство в ХІХ. столїтїю (дальше); Хронїка. Як додаток: 5 Наука катехитична (о. М. Кінаш) і 6. Наука катехитична (о. М. Кінаш).

Видає і за редакцію відповідає Ярослав Левицкий.

3 друкарні Народової (Манецких), Львів.

Жива

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця

Передплата річна 6 кор. піврічна 3 кор.
Кожде число 30 сот.

Адрес редакції і адміністрації:
Львів, площа св. Юра ч. 5.

До питання: Наука а віра.

Між людьми нашого часу втер ся погляд, що наука а віра се дві річі цілком собі противорічні. Початок до сего дали деякі (але далеко не всі) більше або менше важні представителі природних наук виступленем проти християнства, спеціально проти св. Письма. Виходило би, що добрий, вірний християнин не може бути рівночасно ученим, дослідником. Але погляньмо в історію наук. Щож бачимо? Тут виспані золотими буквами імена Коперника, Кеплера, Ньютона, Ляйбвіца, Секха, Пастора і много много інших. Чи они не були щирими християнами і рівночасно чи не положили несмертельних заслуг для науки? Отворім еще одну книгу. Поспитаймо Церкви, що учить она в сім предметі? Здивовані знаходимо там, що твердження неможливости незгоди між наукою а вірою піднесене до сили догми... Значить, докажіть, що наука бодай в одній найменшій, міліоновій часті противить ся вірі, так тоді вже по вірі, так тоді для Церкви вибила послідна година.

Деж отже причина погляду про згадану противорічність? Причини є дві. Одна лежить в поиманю науки, друга в поиманю св. Письма. Хто розуміє під наукою кожду, навіть слабопоперту гіпотезу, для котрого наукою єсть кожда „науково“ написана книжка, то в таким разі дійсно та „наука“ може противити ся вірі. Але що иншого така наука, а правдива наука, яка може виказатись певними, незбитими, коначними доказами, а з сим і такими вислідами. Що правда, коначна правда, яка виходить з такої правдивої науки, не противить ся вірі, се звісно кождому, хто знає ту науку і знає віру.

Другою причиною погляду про противорічність науки і віри єсть фалшиве розумінє св. Письма. Св. Письмом називаємо знані книги написані під натхненєм Бога. „Бог є автором всіх книг старого і нового завіта і кожної подрібної їх части“; сю формулу догматичну Церкви виясняють деякі католицькі учені так, що натхнені є лише ті уступи, які відносять ся до віри і обичаїв. Навіть слова „і кожної подрібної їх части“ треба брати в тім самім змислі, значить, що натхнені є також лише ті „подрібні частки“, які рівнож відносять ся до віри і обичаїв. На кожний спосіб Церква єще не рішила, як треба се розуміти, чи уважати натхвеними лише рчі, що відносять ся до віри і обичаїв, чи все, що тільки в св. Письмі знаходить ся, між тим і так звані *obiter dicta*; виходить, що кожний може придержуватись одного або другого погляду. Але коли би навіть придержуватись і першого погляду, то і т ді противорічності між наукою а вірою не буде жадної, треба тільки на одно уважати. Св. Письмо на жаднім місци не згадує про те, щоби оно мало або хотіло мати претенсію на наукове діло, спеціально, щоб оно хотіло мати претенсію на учебник природних наук. Не можна жадати від біблії поглядів, які що йно по тисяч літах розвою наук є можливі. Автори св. книг в представленнях, выводах і знаню, що дотичать природних наук, були дітьми свого часу і народа і як такі, говорять мовою свого малообразованого народа. Деякі католицькі учені, а н і як Церква, з огляду на велику повагу св. Письма, поясняли місця, що займають ся предметами науки, цілком буквально, а се виходило тільки на шкodu св. Письму. Они боронили свою методу навіть тоді, коли противний погляд на світ мав вже за собою велику правдоподібність. Се доказує історія Коперникowego системы, осуждене Галілея і переслідування, на які був виставлений Кеплер. Так треба мати все на тямці, що головна ціль св. Письма се релігійн о-моральне вихованє чоловіка. Автори св. книг не хотіли давати грядучим поколінням жадних наук про рух звїзд, бо се є річю наукового слідження.

Хто на се не звертає уваги, може дійти до деяких сьмішних результатів. Згадаймо тільки про чудо Йозуа. На се чудо покликувались приклонники буквального поясненя св. Письма в спорі з Галіллеєм і щож вийшло?

Довільний переклад сего місця звучить так: „Сонце, с тій над Гагаоном, місяцю над Аялоном. І зупинилось тоді сонце і не йшов по небу місяць, як довго Божий нарід мстив ся над своїми ворогами... Зупинилось сонце посеред неба і не сьпішило сь зайти протягом одного дня. І не було так довгого дня, як той, ні перше, ні відтак, щоб Господь слухав чийого небудь голосу...“

Коли беремо се місце буквально, так виходить, що земля стоїть, а навкруг неї біжить сонце. Нині ми примушені се місце инакше поясняти. Одні кажуть так: Бог, аби продовжити денне сьвітло, продовжив хвиливо заломане сьвітла в воздуху. А може навіть бути, що тут маємо до діла з надзвичайними космічними

облаками, які збільшенням грубости атмосферичних слоїв, значно побільшили довготу сонячних лучів, а тим самим і довготу дня. Сю гіпотезу потверджує, здає ся, камінний дощ, який впав в часі, або після сего явища, бо з сего можна судити про якийсь особливий стан атмосфери.

Інші знова толкують, що під задержанем сонця треба розуміти затьміне сонця. А помилка зайшла з не дуже докладного переложення сего уступу з гебрайского тексту. Після них се місце мало би так звучати: „Сонце мовчи над Гагаоном, місяцю над Аялоном. І мовчало тоді сонце і не ішов по небу місяць, доки не почав Божий нарід метити ся над своїми ворогами... Зупинилось сонце посеред неба і не лякалось, коли заходило, як закінченого дня. І не було, як того дня, ні перше, ні відтак, щоб Господь слухав чийого небудь голосу...“

Так отже наука не шкодить вірі, не противить ся їй, а противно, приходить їй в поміч, бо учить нас ліпше розуміти св. Письмо.

Аби підносити закид, що наука противить ся вірі, треба не редовсім знати, що таке віра, а не брати наукових поглядів деяких учених католиків за одно з вірою, що на жаль, передовсім між нашими руськими ученими, найчастійше стрічаєсь. Не менше треба також знати, що таке наука і не треба самовільно розширювати поле науки поза єї природні границі. Єсть багато проблемів і фактів, про яких „чому“, она не знає нічого і не буде знати.

Як наука ва своїм полі є цілковито свобідна, єсть панею, так рівнож філософія і теологія єсть на своїм знова полі панями і мусять сильно запротестувати проти того, коли знавці природи переступають свої границі і входять на поле чуже собі, на поле філософії або теології і також тут говорять як авторитети та хотять, аби їх слухано, забуваючи, що можна бути світлим фізиком і хеміком, а між тим нездалим філософом або теологом.

Деякі боять ся, що признаванем певних вислідів науки зменшає ся і упадає повага св. Письма. Але чи природа не єсть також обявою Божою, чи не може она бути, хоч в инший спосіб, над природним обявленем, що веде до Бога? Через те не може бути засадничого противеньства між обявою через природу, а обявою через св. Письмо.

А як мало підстави до такої обави! Жадний найменший певний результат науки — а чисті, недоказані домисли і гіпотези вважати фактами, як ми вже в горі згадали, се жадна наука — не противить ся св. Письму і християнській вірі. Противно, результати різних наук, як природних наук, геології, історії світа і культури, язикознавства і порівнавчої науки релігій, кидають ясне світло на правди св. Письма і християнської віри, бо ті правди, як божі мають характер вічний.

Ф. Грівець.

Проби злуки з грецкою церквою по Соборі Фльорентийськім.

Мельхіти.

Література.

Jos. Simon Assemani, Bibliotheca Orientalis Clementino Vaticana
I. tom. Roma 1719.

Raynald, Annales eccl.

Bullarium magnum Romanum tom. XVI. Luxemburg 1752.

Lettres édifiantes et curieuses, écrites des missions étrangères, I.
Toulouse 1810.

Отсі листи суть оригінальними звітками латинських місіонарів (Єзуїтів) в Сирії та Греції. Звістки походять головню з першої половини XVIII. в., саме тоді, коли унія почала серед Мельхітів розвивати ся. При унії положили місіонарі великі заслуги і тому їх звістки дуже цінні; на жаль однак замало подають дат.

J. Charon, L'église grecque melchite catholique.

Ряд статей в „Echos d' Orient“ an. IV. (1900/1) і V. (1901/2), старанно зложений на основі жерел східних та західних з богатими звітками літературними.

A. d' Avril, Les Grecs Melkites — в „Revue d' Or. chrét.“ III. (1898) p. 1—30, 265—81.

Написане добре і легкий дає перегляд; наводить з опису єпископа із Сідону цілий уступ, що відносить ся до Мельхітів.

Evangelos Hid, Etude sur les origines des Grecs melchites —
Rom 1911.

Автор боронить против патра Lamens (Єзуїта) погляду про грецке походжене Мельхітів.

А. П. Лебедевъ, Исторія Греко-восточної церкви подъ властію Турокъ, П. Сергіевъ Посадъ 1901, (передовсім ст. 764—771).

Як в прочих ділах, так і тут, в Лебедев совісним істориком: навіть немилі схизматикам річи оповідає по жерелам достовірним і першим. Іменно уступ про унію Мельхітів видаєсь ему так сумним, що, як каже, ве хоче довго при нїм задержуватись; він вправді судить все зі своєї точки погляду, фактів однак не перекручує. Між иншим опирає ся він на інтересних оповідающих та звітках російських подорожних з XVIII. та XIX. ст., котрі подають много цінних дат.

А. D. Kyriakos, Geschichte der oriental. Kirchen, ст. 59—61, про унію має дуже мало і то по найбільшій часті дуже загальне.

Коли на соборі Халькедонським (451) зістав виклятий несторіянізм і монофізитизм, п'ястав між християнами Азії і Єгипту церковний рзкол; переважна часть не хотіла повинувати ся постановам собору і відпала до несторіянізму. Християни грецького обряду — були се Греки або принайменше потомки Греків¹⁾ — прийняли рішене собору. І тому дістали від своїх непокорливих сусідів згірдливе прізвище Базилікой або Мельхіти то зн. приклонники короля (цїсара), бо собор був скликаний заходами цїсара Маркіяна.²⁾

В александрійським патріархаті витискали Мельхітів чим раз більше Якобіти (Копти) На соборі фльорентійським явив ся в імені патріарха (Фільотея) митрополит з Гераклеї, Антоній і підписав унію. Патріарх однак враз з патріархом антиохійським і єрусалимським не uznали собору фльорентійського.³⁾ Один з наслідників его Фільотей виразив в листі, 1523 р., папі Гадріянови VII. свою послушну підлеглість. Грецький патріархат тратить від того часу поволи майже всеке значінє. В XVII. в. виносило число Греків ледво 1000 душ. От тим то не можна приписувати великого значіня тому, що патріарх александрійський за Климента II. хотїв помирити ся з Римом.

Лучші відносини були в грецьким патріархаті антиохійським. На соборі фльорентійським заступав патріарха Доротєя руский митрополит Ізидор. В р. 1443. відкинув патріарх унію фльорентійську. Однак кілька літ пізвійше (1460) прибув до Риму Мойсей, архидіакон з Антиохії, яко відпоручник патріархів з Александрії, Єрусалима і Антиохії і заявив, що ті три патріархи враз зі своїми підданими прийняли декрет унії фльорентійської та що хочуть все повинувати ся папі римському, яко заступникови Христа. Рівночасно просили папу, аби ратував їх з під турецького ярма. Та унія однак лишила ся, здаєсь, без впливу.

Єпископ із Сідону, котрого папа вислав на Схід, щоби працював над розширенєм унії та вводив григоріяньський календар, прийшов також до Мельхітів патріархату антиохійського і єрусалимського. Патріарха антиохійського стрівув в н в однім селі, відда єнім два дни зороги від Дамаску, і передав єму апостольське брєве в арабським і грецьким толкованю. Копію сєго брєве дав патріархови єрусалимському. З одним і з другим пересправляв про принятє григоріяньського календаря. Однак не міг нічого досягнути, бо оба заявили, що се моглоб статись лише за згодою патріархів царгородського і александрійського. Патріарх з Ан-

¹⁾ cf. Ev. Hid, Etudes etc.

²⁾ Quien, II. 363 — B. Or. I. 509.

³⁾ Quien II. 500.

тиохії вже тому не міг р'шити ся на нічо, бо був переслідуваний Турками і лише одною частию своїх підданих признаний. Епископ зі Сідону мусів отже вдоволити ся гарними обітницями. Саме тоді прийшло між Мельхітами до схизми, бо одна часть признавала еще, позбавленого престола, патріярха Михаїла. Ёго стрінув епископ із Сідону в Алеппо і старав ся наклонити ёго до прийнятя унії. Михаїл зложив дійсно в присутности сидоньского епископа католицке визнане віри і приобіцяв, що зробить все, що буде в ёго силі, щоби ёго нарід прийняв унію. При тім нарікав на кривду, яку зробили ёму грецкі патріярхи, позбавивши ёго патріярхату; він просив Рим о поміч. То був немічний вісімдесятилітній старець, проте не мож було по нім багато сподіватись.

В першій помовині XVII. в. вступив на патріярший престол в Антиохії Евтимій, що давнійше, яко митрополит в Алеппо, скланяв ся до прийнятя унії; яко патріярх не думав о тім, щоб поміж народом перевести унію. Під кінець столітя були відносини в антиохійскім патріярхаті дуже невідрадні. В части з причини внутрішних борб, в части через вмішуванє царгородского патріярха повстала поважна схизма, котра тревала десятки літ. Було рівночасно двох, а іноді й трох патріярхів; їх резиденції були в Дамаску і в Алеппо.

В тім часі внутішного роздору ставала унія чим раз сильнійшою. Патріярхи й їх суперники не спинали сего руху; вони противно самі були їй прихильні. В початку XVIII. ст. післали оба греко-мельхіцкі патріярхи антиохійські, з котрих один резидував в Дамаску, а другий в Алеппо (про грецкого патріярха з Александриї ми вже згадували) до Климентія XI. свое віроісповіданя і признали ёго заступником Христа.¹⁾

Патріярх Дамаску Кирил був дуже ревний. Вихований вправді в схизмі, але яко духом висший, пізнав він справедливість католицкої Церкви і боронив ёї. Часто посіщав католицких місіонарів, котрі зробили свое Наверненє своїх підданих підпирав він, кілька міг. В таких обставинах могли католицкі місіонарі, передовсім Єзуїти в Сирії, з успіхом ділати для унії. В р. 1717 одержав він від папи бреве, в котрім папа хвалить ёго прихильність і висказує надію, що він недалекий від Царства Божого; радить ёму, щоби й він, так як патріярх з Алеппо, післав до Риму свое віроісповіданє. Кирил вислав дійсно трех відпоручників до Риму зі своім віроісповіданєм.²⁾ Воно не відповідало однак всім услівям і тому не зівстав Кирил признаний патріярхом і не отримав паліюм.³⁾

Рівночасно працював над унією Евтимій, архієпископ із Сідона, найревнійший ширитель унії мельхіцкої. Він збудував

¹⁾ Lettres edif. p. 112.

²⁾ Lettres edif. p. 114—15.

³⁾ Bullar. magnum подає коротко цілу історію унії ст. 180. (Acta consistorialia pro confessione Pallii patriarchae Antiocheno graeco-Melchitarum a. 1744).

на Вавилоні монастир, котрий в унії відіграв важну роллю; він служив за прибіжище і резиденцію унійцких патріархів. Тому Евтимієви приписують велике значінє ддя унії також і схизматичкві історики.)

По смерті патріарха Кирила (1720) став его наслідником попередній патріарх Атаназій, котрий ще перед Кирилом висказав свою склонність до унії перед папою Климентом XI., пізнійше однак при Кирилї змєвшилось его значінє.²⁾ Наслідником Атаназія вибрали католики о. Серафима Танаса, питомця пропаганди³⁾; він прийняв імя Кирил (VI). В схизматичкім патріярсі Сильвестрі мав небезпечного суперника. З Риму отримав лише провізоричне затверженє; перед дефінітивним затверженєм мав видержати пробу в тяжких борбах зі схизматиками. Перед схизматичким патріярхом мусїв він усунути ся на Ливанон в монастир оснований єпископом Евтимієм. Помимо того робив католицизм в Дамаску і в околици скорі поступи, котрі треба приписати в великій часті місії Єзуїтів.⁴⁾ Також і сучасні свідки схизматичкї посвідчають скорє розповсюдненє унії. Росіянин Григорович Барскій, котрий в тринадцятих роках XVIII. ст. робив подорож по Сирії, пише в своїм дневнику:⁵⁾ „Більша часть християн відвернулася від спасительної віри та від догм восточних християн; вони не причащались вже в купі з православними, ані не посїщали православних церквей, лише унійцкї; инші мали римскі церкви і римских попів; кожного дня були готові убити святїйшого патріарха (!). Православні зникали, унійцї множились“.

Понеже патріарх Кирил (VI.) Танас показав ся вірним приклонником католицкої церкви і ревним пастирем,⁶⁾ отримав в р. 744 від Венедикта XIV. палїєм і дефінітивне затверженє на патріарха;⁷⁾ єму підлягало 10 з'єдинених єпископів.⁸⁾

Унійцкому мельхіцкому патріярхови в Антіохії підлягають всі унійцї грецкогo обряду в Сирії, Палестинї і Єгипті.⁹⁾ Число з'єдинених Мельхітів виносять коло 150.000; їх народна мова є арабска, але язык літургїчної грецкїй і арабскїй.¹⁰⁾

¹⁾ Лебедєв цитує з одного східного жерела, що Евтимій „сдїляв ся першим послїдователемъ появившихся тогда въ Сирїи папскихъ мудрованій“ ст. 769.

²⁾ cf. више ст. 26 слїд. — Quien II. 775. Kyriakos ст. 60.

³⁾ Bullar ст. 179.

⁴⁾ Lettres édit. ст. 218 сл.

⁵⁾ Лебедєв, ст. 770—71.

⁶⁾ Commis-sas sibi gentes ad obsequium et unionem s. Sedi alacrius excitans. Bullar. ст. 179.

⁷⁾ Bullar. ст. 18—9.

⁸⁾ Bullar. ст. 180.

⁹⁾ D' Avril ст. 265.

¹⁰⁾ Werner, Orbis cathol. Friburgi 1890, ст. 153.

Джон Вілліам Дрепер і його Історія Боротьби Віри з Наукою.

Написав о. Ф. Щепкович.

Інакше має ся річ з правдами объявленими Богом. Чоловік їх не винайшов, тож і чоловік не може знищити. Дятого видимо, як даремні суть змаганя безбожних людей, що від самого початку християнства поборюють правди Божі, хочачи їх повалити. Знаменна особливо ся борба в наших часах. Бо теперішні вороги поборюють вже не який там член віри, але старають ся усунути віру цілком. До тих послїдних належить і Дрепер. Щобиж звабити людей і кинути їх в обійми безвіря, він кидає симпатичний для духа часу клич поступу і науки. Но ми вже сказали, як блудна его думка про невпинний поступ людского знаня, против якого стоїть історія. Дятого справедливим єсть осуджене такого мвимого постулу, котрим Дрепер і єму подібні морчать людям голову, в енциклїці Пія ІХ. з 9. падолиста 1846, „*Qui pluribus*“, в котрій читаємо: „І не з меншим певно підступом, Поважани Братя, ті вороги Божої Обяви, що величаючи людский поступ найбільшими похвалами хотїли би его впровадити до католицької релїгїї з цілковито безличною і безбожною сьмілостію, неначе би сама релїгїя була не ділом Бога, але людей, або якимсь філософїчним вимислом, що може усвершати ся людскими способами. До тих то, що так нужденні говорять нїсенїтницї, надає ся як раз се, що Тертуліян справедливо викидав філософам свого часу, котрі голосили християнїзм стоїцкій, пїятовський і діялектичний“ *).

Виступати отже против такого нерозумного і безпідставного постулу Дрепера єсть обовязком, вже не кажу, чоловіка віруючого, але кожного, що не маючи замороченого розуму, глядить тверезо на річи і числить ся з історичними фактами.

Виступаючи против урального постулу Дрепера не мав я наміреня перечити постулу людскости взагалї, бо его не перечить ані Церков, ані жаден розумний чоловік, але той здоровий поступ авї не суперечить вірі, ані она его не спяняє. Тільки уронений поступ, який виляг ся в хорих головах поступовцїв нашого часу, може противити ся вірі... але се противенство виходить

*) Гл. Camillus Mazzela, трактат „*De Religione et Ecclesia*“ четверте виданє з 1892 ст. 86. „*Neque minori certe fallacia, Venerabiles Fratres, isti divinae revelationis in imici humanum progressum summis laudibus efferentes, in catholicam religionem temerario plane, ac sacrilego ausu illum inducere vellent perinde ac si ipsa religio non Dei, sed humanis opus esset, aut philosophicum aliquid inventum, quod humanis modis perfici queat. In istos tam misere delirantes percommode quidem cadit, quod Tertullianus sui temporis philosophis merito exprobrabat, qui Stoicum, et Platonicum et Dialecticum Christianismum protulerunt*“.

не з вини віри, а з вини тих, що видять поступ чоловіка в переченю істнованя Бога, безсмертності душі, зрівнаню чоловіка зі звірятами, в послідованю за своїми зміслами, котрим хотять під кождим зглядом догодити і в змісловім задоволеню усмотрюють найвише щасте чоловіка.

А тепер подивім ся, в чім автор добачує поступ, і що маємо розуміти під виразом „наука“? Щоби на сі питання відповісти, мусимо пізнати предмет, коло котрого обертає ся цїлий зміст книжки. На той предмет він вказав сам на стор. XIV.: „Ми все еще займаємо ся тими самими питаннями, за які перечили ся тамті (т. є давні грецкі філософі). Що таке Бог? Що таке душа? Що таке світ? Як управляє ся світ? Чи маємо ми яку міру або ознаку правди“. А на стор. XV.: „Ма жавємо серед суперечки за спосіб управи світом, за те, чи се робить ся за безперестанним вмішуванем божим, чи за впливом первісного і невідмінного закона Інтелектуальний рух християнства досяг той точки, на якій стояв арабізм у десятому та в одинацятому столітїю; і доктрїви, про які говорено тоді, проявляють ся на чергу знов; се доктрїви про Еволюцію, Сотворінє, Розвій“.

Предмет отже, около котрого і за котрій борба веде ся, се: Бог, світ, душа, управа світом, правда. Сїр іде вже не о природу Бога, але о само істнованє Бога; иншими словами, тут вже не питає ся, хто єсть Б г і який, але чи Бог єсть, чи тільки сама вселенна, чи приняті сотворенє світє, чи еволюцію або розвій; чи Бог управляє світом, чи відвічний невідмінний закон, чи душа єсть безсмертна, чи умирає разом з тілом? Се головні точки, під котрі даєть ся підпорядкувати все, що в книжцї містить ся. Цїказо тепер знати, яке становиско займає в тїй справі автор, а тогди і вияснить ся, що належать розуміти під виразами „поступ і наука“. І так:

1) Що до Бога.

Автор на потвердженє свого погляду, що кромі видимого світє не існує віче инше, наводить слова Д'Алембера*) винятї з єго передного слова до енциклопедїї: „Вселенна се однісїнький факт, однісїнька велика правда“ (стор. 177).

*) Ким був Д'Алембер (D' Alembert) і яка єго наука, можуть собі Вд. Читачї узяти з єго кореспонденції, яку провадив з Вольтером (Voltaire), а о котрій пишуть Lettres так: „Цїла кореспонденція Вольтера з Д'Алембером єсть бридка, чутив вїй секту заговор і тайні товариства, з котрої небудь точки кинемо на неї оком, не приносить она честь людям, у котрих лож єсть підставою, а погорда ближних услоєм просвіти. Просвічуйте, але гордіть родом людским, ідіть насмїваючи ся по дорозі правди. Такою єсть звичайна їх пісонька, такий їх клич. А подібне свідощтво о кореспонденції Вольтера... з Д'Алембером видав п. Sainte-Beuve. Гл. Historya Masoneryi стор. 67, з якої се винято.

Если вселенна одвісїнький факт, одвісїнька велика правда, то поза нею не признає ся очевидно вічного, а тимсамим Бога. Коли-ж автор іде в тім напрямі за Д'Алембером, то мусимо знати, ким був Д'Алембер і в яким відношеню він стояв до Вольтера, які его були тенденції, а се кине чимало світла і на Дрепера, так що і его зможемо лучше пізнати. Вистане вказати на се, що Д'Алембер редагував в спілці з Дідеро енциклопедию, а їх співробітниками були такі люди як: Nageon, Grimm, Helvetius, Morelet, Freret, Lefrange, Turgot, Condorcet, La Harpe, Thriot, Damilaville граф d'Argental, Lamoignon і багато інших, що належали до лжєї вільномулярської, званої Ключом Гольбаха,*) який заложив Вольтер (Voltaire), а який існував під назвою економістів, щоби та чесна компанія не звертала на себе уваги. Тенденція енциклопедії загально звісна, а ясвійшою стає ся аще, коли згажимо, в яким відношеню стояла она до звісного безбожника Вольтера

Ту тенденцію пізнаємо лучше з письма Вольтера, бо в нїм виражена ціля вільномулярства і енциклопедії. З его кореспонденції пізнаємо погляд тих філософів на Бога, на віру, і їх настрої до католицької Церкви. Він писав:

„Релігія християньска єсть релігією підлою, обридливою гидрою, потвором, котрого сотки невидимих рук повинні пробити... Обовязком філософів єсть обігати улиці в ціля винищення релігії, як м'єсно царі перебігають землю і моря для єї розширення. Належить відважати ся на все, все ризикувати, навіть житє, для єї винищення. Здавїм, здавїть підлу. (Escasons, éc'asez l'infame.) „Християни всіляких ісповідань суть єсгвами дуже шкідливими, фанатиками, ошустами, неправдомовниками, що говорять неправду враз з їх Евангеліями, ворогами людського роду“.

„Релігія християньска єсть виразно злою, єсть она сектою, котру уцтвивий чоловік повинен мати в обридженю... Могуть єї толерувати лише ті, котрим дає власть або богацтво“.

Его (Вольтера) наука о душі.

„Душа не становить части віддільної від тіла. Зі смертию кінчить ся все, post mortem nihil. Система заперечуваня істнованя душі найсмілійша і найдивнійша, єсть в ґрунті річи найпростійша“.

„Треба підлу (роз. релігію католицьку і єї ширителїв) осьмішити. Треба напасти потво̀ра зі всіх сторін і вигнати єю раз на завсїгда з доброго товариства. Може придати ся мому кравцеві або мому льокайові. Належить єї винищити в уцтвивих людях, лишити єї ледачим великим і мадам, для котрих єсть призначена“.

„Всяке звіря має певні ідеї, котрі комбїнує, чоловік ріжнить ся від звірят лиш більшою або меншою силою комбїнованя“.

*) Гл. Historya Masoneryi стор. 67 і 68.

Двома вайголовнійшими божествами світа суть: пріаре і phallus.*)

„Атеїзм єсть одиноким систематом, що може зробити чоловіка свободним, щасливим і чеснотливим. Єство нематерияльне, вічне, без границь — єсть хімерою. Шукаю в місця для душі, не зважаючи, що она має своє поміщенє в жолудку“.**)

Нач дивного, що такі ідеї вихвали Робеспієрів, Дантонів і Марат'є, що они були причиною тої струї крєви, яку виточував брат з брата в часі французкої революції.

[Д. 6.]

Замітки двох російських професорів духовної

Академії про наші церковні відносини.

Часть друга: *Священника* *Θ. И. Титова*

*Русское духовенство в Галициі. (Изъ наблюдений путешественника). Церковно-историческій очеркъ. Кіевъ 1903. IV+132 ст. 8°. 1 руб.***)*

Попередно згадана брошура проф. Лопухина „Изъ поѣздки въ Червонную Русь“ крімє поетичних рефлексій і ненависти до нашої церкви не подає, як сказано, нічого більше про наші церковні відносини. Зовсім не така монографія євьяш. Титова.

Вона зазначає вже великий поступ — можна сказати: зворот — російської опінії у погляді на нашу церкву, отже і у зрозумію єї. У вїй видно чоловіка спокійної обсервації, розсудної критики, який по змові старав ся точно вглянути у наше положенє, пізнати єго перше, а відтак доперва висказати про него свою думку. Чи сей суд випав на нашу користь чи некористь і чи ми можемо на него згодити ся, покаже ся незабаром. Наперед кілька слів про автора.

І. Професор Титов. Автор розвідки про наше духовенство, євьященик Теодор Іванович Титов, магістр богослова, доцент історії рускої церкви, зістав у цвїтні минушого року заіменованій надзвичайним професором кївської духовної Академії, будучи на службі у нїй від 1891 р. Поза Академією він є рівно-

*) Назви божів, якими означувано родючу силу природи для уникнення дєморалізації в здержуюсь від близшого поясненя богів Вольтерівських.

**) Гл. *Historya Masoneryi*, ст. 67 і 68.

***) Гляди „Нива“ І. ч. 16. з 1. грудня 1904 ст. 399—407. Просити ся справити там слїдуючі lapsus-и: ст. 399 уст. 2 „дописи“, не доноси; ст. 403 стих 12 з гори: собора берестейского, не замойского і стих 18: третого вселенського собора (канон 7), замість другого; ст. 405 стих 20 з гори: связи съ Россією, місто з Римом.

часно настоятелем св. Андріївської церкви, катехитом торговельної школи і співредактором неофіційної частини Київських Епархіальних Відомостей. Крім сього бере участь в наукових, просвітних і добродійних товариствах: є дійсним членом Історичного Товариства Нестора Літописця, членом Київського релігійно-просвітного Товариства і Київського відділу Славянського благодотворительного Общества. *) Отже, як видно, се многосторонно діяльний священик. Не менше він є і плодovitим писателем. Від початку 90-их років мин. стол. він видає майже щороку яку більшу монографію з новішої історії російської церкви, переважно у бібліографіях єї визначніших діятелів і стало обговорює в журналі „Чтеніє въ Обществѣ Нестора Лѣтописця“ чито в Трудах Академії майже кожду важнішу публікацію із сего обсягу **). Проф. Титов є, як видно з єго публікацій, спеціаліст в історії нашої малорускої церкви. Хоть і російська наука виказує на сїм полі досить багато праць, однак не можна сказати, що історія нашої церкви вже є достаточо вяснена, або науково оброблена. Наш автор жалкує ся на се не один раз у своїх реценціях***), начеби читачам казав у таких словах добачувати програму єго власної праці. На се вказують єще спідуючі давї.

У передмові до монографії про наше духовенство проф. Титов говорить, що осєчю і початком зими 1901 р. він перебув у нас майже чотири місяці. „Головною вїлію моєї подорожи і перебуваня в Галичинї були наукові занятя — іменню: вишуканє і збранє в галицких архївах, бібліотекъ и взагалї переховках старини материялів для предпринятої мною церковно-історичної розправи“ (ст. III). Яка се праця, автор близше не подає.

*) Отчетъ о состояніи Киевской Духовной Академіи за 1903—1904 учебный годъ ст. 582, 620 і 621 в „Трудах Киевской Духовной Академіи“, рік 45 кн. 12, грудень 1904.

***) що друкує також в окремих відбитках н. з. „Критико-бібліографіческій обзоръ новїшихъ трудовъ по исторіи русской церкви“, вип. I. П. Київ 1901 вип. III. 1904. Пор. також: Рецензія на книгу С. Голубева „Кіевскій митрополитъ Петръ Могила и єго сподвижники“ Київ 1901, і Критико-бібліографическая замѣтка: Кієво-Печерскій монастырь, какъ культурный центръ домонгольской Россіи Л. К. Гётца. Das Kiever Höhlenkloster als Kulturzentrum des vormongolischen Russlands von Dr. D. Leopold Karl Goetz a. o. Univ.-prof. in Bonn-Passau 1904 ст. XXXIV+212 в Трудах Академії за грудень 1904 ст. 634—55.

***) Прим. при оцінці В. Айторна. Очерки изъ исторіи Малороссіи в XVII. в. I. Сношенія малоросійскаго духовенства съ московскимъ правительствомъ въ царєвование Алексѣя Михайловича, Москва 1899. — „Критико-бібліогр. Обзоръ“ вип. II. ст. 35; А. Шихова Братства. Очеркъ исторіи западно-русскихъ православныхъ братствъ, 1900 — тамже ст. 38; С. Голубева Кіевскій Митрополитъ Петръ Могила и єго сподвижники. Т. II. Київ 1898 тамже ст. 4 і др.

Однак відай не ошибнемо ся, коли скажемо, що вона тикала ся зібраня матеріялів до опублікованя минушого року документів до історії нашої церкви п. з. „Памятники православія и русской народности въ Западной Россіи въ XVII—XVIII в.“*)

Так отже звісна вже ціль перебуваня сьв.щенца Титова у Галичині. Довший побут у нас дав ему нагоду попри науковій роботі познакомити ся ближше з тим, як зове его, „роднымъ, близкимъ и дорогимъ для насъ, русскихъ, краемъ“ не лише в его давнині, але і теперішности. Пильна обсервація виказала багато цікавих річий, о яких закордонні, або ніякого, або хибне мали понятя. Може бути, що і баламутна брошура Лозухина грала у тім також яку ролю — досеть, що професор поділив ся з російською публікою „небольшою частію этихъ наблюдений, касающихся только галицко-русской униатской церкви и особенно бѣлаго духовенства ея“ (ст. III). Се вказує на то, що маємо перед собою лише частину его записок, отже має бути їх еще більше. З иньшого жерела довідуємо ся, що проф. Титов на однім із засідань „Церковно-историческаго и археологическаго Общества при Киевской Духовной Академіи“ держав відчит про теперішню Галичину під зглядом релігійним, моральним і археологічним.**)

2. Зміст книжки. Сьвщ. Титов поділив свою монографію про руске духовенство в Галичині на 6 глав. Перша з них п. з. „Загальні замітки“ подає коротенькїй начерк політичної історії Галичини і наслідки із сеї історії на поли релігійним і культурним (ст. 1—7).

Друга глава є переходом до властивої річи і знакомить читачів зі способом виховуваня кандидатів руского сьвященства, отже з устроєм львівської семинарії і з богословским виділом на університеті. А що рік побуту проф. Титова у Львові був дуже замітний у історії університета і семинарії, отже прийшло ся розказати дещо і про сецесію і про посланіє Високотреосьвященного Митрополита о семинарії (ст. 8—36).

Властиву річ автор виложив у главі третій, як й дав напсь: „Біле духовенство в Галичині“ (ст. 37—104) Згадавши про спо-

*) Томъ I. Акты по исторіи заграничныхъ монастырей кievской епархіи XVII—XVIII. в. в трех частях, около 120 арк. друку. Після „Извлеченія изъ журналовъ Совѣта кievской дух. Академіи за 1903—1904 учебный годъ“ ст. 219 і сл. — (Труды к д. Акад. кн. 8, серпень 1901), Синод виасигнував в р. 1900 як підмогу для сего видавництва 3000 рублів, а других еще 3000 руб. „рѣшено отпустить по мѣрѣ печатанія памятникозъ, по требованію Совѣта Академіи“. Після плану проф. Титова мають слідуєчі томї друкувати ся еще сего року.

**) „...La conférence de Th. Titov sur la Galicie contemporaine étudiée au point de vue religieux, moral et archéologique“. *Revue d'histoire ecclésiastique*, Louvain V. an. N. 3. 15 juillet 1903, art. Russie p. 713.

сіб приділюваня священиків на місця, себто про патронат і презенту виказує шкідливі наслідки его і застановляє ся над способами, якими дало би ся ему зарадити. Відтак обговорює відносини священиків до парохія і материяльне положене духовенства; дальше критикує наше уніяцке богослуженє і церковний сьбір, спосіб і прикмети проповідий. А вкінці суспільне становище священиків — чи радше їх партійність в виду двох національних напрямів. Три дальші і послідні уступи сеї глави не підходять безпосередно під зміст заголовка „Біле духовенство“, — хиба лишено скілько належать до круга діланя священиків. Тут іменно автор говорить про існуючі і проєктовані брацтва церковні, про пониженє руского обряду в Галичині, про недостачі у системі релігійно-морального вихованя рускої молодіжи в школах і малочисельність руских священиків, на кінци про рускі храми і „Ризницю“.

По схарактеризованю білого, низшого духовенства, автор згадує у главі четвертій про дяків (ст. 105—09), а відтак доперва переходить у гл. пятій (ст. 109—28), до бесіди про висшу єрархію. Представивши відносини галицької митрополії до пропаганди, дає біографію і характеристику теперішнього Високопреосвященного Митрополита Шептицького, на кінци споминає кількома словами про Пресвященного Чеховича, про справу суфраганів наших владик і про капітули.

Шеста і послідна глава посвячена згадці про монастирі і монахів, їх стан перед і по 1881 р. і їх відносини до біл го духовенства. На сїм конець заміток про наше духовенство.

Як слідно із начерку змісту книжки, проф. Титов дає майже повний начерк нашого теперішнього церковного життя. Тепер же насуває ся питанє, як, а радше що про все то говорить професор київської духовної Академії, чи, як се каже ся, що про нас люди говорять? Наколи так, як бувало проф. Лопухин, то може і шкода буде над сїм довше розводити ся...

На частє річ має ся цілком инякше. Вже з передмови видно, з якою обективностю пров. Титов відносить ся до своїх заміток. „Признаю, — каже ст. III. — що мої спостереженя неповні, а подекуди, бути може, і не зовсїм вірні, але прошу читачів мати на оці і тямити, що се лиш *спостереженя мандрівника*, а не *дослідника*“. А коли зважить ся дальше, що наш професор перебув у Галичині вище трох місяців, навідував ся, як сам се каже, до єї ріжних місцевостей, та збирив свої поміченя не лиш з архівів і друкованого слова, але і з устних розмов з деякими представителями галицького руского духовенства і інтелігенції, — то записки его, яко ознакомленого обсерватора і свідомого річи критика, набирають більшої ваги, чим звичайні вражіня з подорожи і заслугоють на докладнійше обговоренє. Тим більше, що доторкують ся наших найжизненнійших справ.

Хотяй можна не згодити ся на порядок, якого автор держав ся у виложеню своєї річи, одначе у сїм справданю ліпше

вже буде йти по сїм порядку, який є, бо тут ве йде так о скри-тиковане ш. автора, як радше о его осьвічене і критику наших відносин. А на се зовсїм вистарчить держати ся его крок за кроком.

(Д. б.)

Праця, заплата і лихва.

Три конференційні бесіди Дра Декерта.

За дозволом автора переложив — о. А. Говда.

Гідний бо робітник своєї за-
плати. (Лука 10. 7).

В Євангелию подибуємо одно порівнаня, котре не лише мене, але і много інших зацікавило; маю на гадці порівнаня о господарю, котрий найняв собі робітників до винниці в нерівних годинах дня. Одних найняв ранком, інших під само полудне і т. п. та помимо того з кінцем дня велїв виплатити всїм однакову платню. І так тим, що явили ся до праці рано, обіцяв один денарий (на наші гроші 40 кр.); тим знов котрих о 3, 6, 9 і 11 вислав до винниці, не обіцяв точно по кілько їм виплатить, сказав лише: „Заплатчу вам так, як заслужите“.

Коли однак настав вечер, приказав своему завідателеви виплатити своїм робітникам платню в сумі одного денария, зачавши від першого робітника, а скінчивши на послїднім.

Чи було се справедливо? Ні! Декотрі з робітників заявляли навіть своє невдоволеня кажучи: „то ті, що лише годину працювали дістали тільки, що і ми? Чи то справедливо?“ На те відповів господар одному з невдоволених: приятелю, я тобі кривди не зробив, чи не згодив ся ти працювати за 40 кр.? Бери, що тобі належить ся і їди. Мені подобало ся дати послїдному тільки, кілько і тобі. Хто-ж мені заборонить зробити з моїм маетком, як мені подобає ся? Зависть говорить з тебе. Чи ддятого дивиш ся на мене з під лоба, що я добрий?.. Відповідь господаря звучить цілком розумво; помимо того кождий зауважати мусить, що тут не все стало ся так, як би повинно бути.

Вияснене сего питання можна дійсно назвати тяжким. Однак мусимо в тім случаю признати, що розвязуючи те питання, не можемо тримати ся самих слів, але треба взяти під розвагу сам змісл того порівняня. Тут очевидно не розходить ся о дочасну платню, лише о платню небесну (вічну).

Дочасна нагорода може лише бути образом небесної нагороди, котра зов в дійености є для всїх рівною, бо кождий праведник дістане вічне щастя за своє праведне жите, хоч степеня її буде залежати від скількості заслуг кождого чоловіка. Преці

і звізди на небосклоні не всі світять однаково. Одні яснійше, інші темнійше.

Можна рішучо сказати, що того порівняння не можна би віднести до наших теперішніх модерних відносин.

Не може, приміром, тепер фабрикант до робітника, що дістає свою голодову платню, сказати: „Бери, що я дав тобі і забирай ся; чи я не згодив ся так з тобою? більше я не обов'язаний тобі давати; або може тому глядиш на мене з під лоба, що я багатий?“

З якої причини в тій разі помимо угоди діє ся несправедливість, се належить виказати.

„Гідний є робітник своєї заплати“, то є засада, яку подає нам Євангелиє, а котру повторив св. Павло в листі до свого ученика Тимотея. Ся засада як раз домагає ся природної справедливости. Домагає ся, щоби робітник за свою з'ужиту силу при роботі не лише діставав конечну до життя заплату, але таку, щоби она в дійсности була нагородою за страчену при праці силу. Справедливість жадає, аби пильного робітника так оплачувано, щоби він гідно як чоловік міг жити. Перечене такої гідної заплати називає так старий, як і новий Завіт несправедливістю, гріхом. Вже в книзі Второзак. (з. 24) читаємо: „Потребуючому і убогому братови не заперечай платні“. (Розуміє ся, що розходить ся тут о платню робітника, а не невільників, бо ті не мали пратні). Далше читаємо там так: „В сей сам день, коли він заслужить платню, дай єму єї, бо він є убогий і з неї удержує своє житє: памятай, що если так не вчиниш, кликатиме до Бога, а сей поступок гріхом буде для тебе“. Так учить Тогоа, право Мойсея. Подібне читаємо також в книзі Товіта (2. 4). „Хто працює у тебе, тому сейчас дай заплату і най она при тобі не лишаєсь“. — Се значить, не заперечай платні, не зменшай єї. Отже то само тут читаємо, що в Торі.

Пророк Єремія грозить проклятем тим багатим, котрі убогим заперечують платню, а пророк Малахія підносить свій голос проти тьх, котрі малою платнею угнітають робітника.

З Нового Завіта вистарчить пригадати собі місце в листі Апостола Якова (гл. 5, 4). „Уважайте, задержана вами заплата робітників, котрі засівали ваші поля, кличе до неба, а голос їх дійшов до Бога“. Звісно також, що Церков католицька зачисляє зменшенє заслуженої платні до гріхів кличучих о пімету неба.

Так отже після права природного і обявленя належить ся робітникови справедлива заплата. Задержуване або уменшуване єї є несправедливістю, гріхом.

А тепер розходить ся о те, яку заплату назвати треба справедливою?

Чи та платня, яку наші робітники дістають є справедливою платнею?

До відповіді на те питанє треба принайменше знаня того, що слідує:

Продукція, витворюване нових вартостей, може відбувати ся лиш через людську працю. Найліпша машина сама собою нічого не може випродукувати. Щоби могла щось випродукувати, до сего конче потрібно ще людської праці.

Людська праця складає ся також і на вироблені средств до всякої продукції. Рільник потребує до своєї роботи так землі, як також і різних знарядів: машин, сирих продуктів (зерна, бульб) і пр. Взагалі два чинники складають ся на витворені вартости якоїсь річі: средство продуктивне і праця; або як каже суспільна економія: капітал і праця.

Там де средства продуктивні і сила праці суть злучені (як діє ся і нині ще в дрібнім промислі), там нема сумніву рішати, кому належить ся прихід з праці. В тім случаю становить прихід з праці справедливу заплату за працю. Такі однак відносини нині рідко стрічаємо. Передовсім в нинішніх часах праця зістала поділена. Нині рідко стрічає ся, щоби робітник сам один виробляв якийсь позиточний предмет, бо праця є поділена між багатьох. Через такий поділ праця стала лекшою; а продукція всяких предметів сталася о много скоршою. Приміром, на вироблені годивника складає ся праця многих робітників. Одні роблять колісцята, інші шрубки, інші пружини і т. д.

Понеже отже праця є поділена, мусить також і вартість замінна продукту бути поділена. І се цілком природно. Но поділ приходу з праці має ще і інші свої труднощі.

Через великий промисл і через машини зістали розділені средства продуктивні і сила праці.

Поодинокий робітник, найчастійше безмастний, не є в силі справити собі конечні средства продуктивні, аби міг здало працювати і через те удержати ся. Противно, він є приневолений віддати свою силу праці підприємцеві. Підприємець знова справляє собі средства продуктивні: знаряди, машини, сурогати і т. п. уменшає платню робітникови, упорядковує таку поділену і скомпліковану працю, доглядає її і кермує нею та старає ся, щоби готовий продукт спродати. В сей спосіб припадає цілий прихід з праці обом: підприємцеві і робітникови; капіталови і праці.

До праці і капіталу долучає ся ще віритель, бо не кождий підприємець має на стільки гроша, аби міг собі справити потрібні средства продуктивні з власних засобів. Мусить отже нераз зажити ся. Банкир або банк позичає гроші, но жадає від него означеного проценту. Чи сей процент малий чи великий, пропускаємо на тепер.

Однак сей процент треба виплатити під всіми даними умовами, без згляду на се, чи інтерес іде добре, чи ні. Вірителя то нич не обходить, він мусить бути заспокоєний. З чого? Певне, що з того приходу, який дає праця. І сей власне уділ є упривилейований, без згляду на все инше. Віритель таким чином перший дістає свою частку з праці, хоч сам на неї не працює і своїх сил не з'уживає.

По нїм слїдує підприємець, що брав вже удїл в праці і що ризикує. Найгірше виходить з того робітник, єго заспокоюють платнею після згоди і курсу, хоч би прихїд з праці був високий. Деж тут несправедливість? Чи не дістає робітник своєї заплати після угоди?

Чи не може до него фабрикант сказати: „маєш свою заплату і забрай ся. Я виплатив тобі натежитість“ Ні! Серед сучасних відносин, ві! бо платня промисловців в нинїшних часах помимо добровільної угоди найчастїйше так є малою, що ледво на жите вистарчить. Таку платню треба назвати голодовою. Таке то приносить з собою модерний спосіб продукування.

З сего випадає заключити, що робітник лише позїрно є свобідний, коли годить ся з підприємцем. Єго свобода в виборї праці хїба така: або голодовою смертю вмєрги, або за ту заплату робити, яка курсує. Коли підприємець має натовп робітника, тоді уменшає їх заробок. Коли мало є робітника, то заробок є висший. Як лише довідають ся инші, що ще менше деінде беруть і натовплять ся, то знова платня меншає, або як се звичайно каже ся, робітник танїє.

Се як раз є засадою теперїшної модерної економїї, аби можливо як найдешевїйше продукувати, а як найдорожше продавати. Обї засади піддержує так звана свобідча конкуренция.

Тї засади звучать красно, но для робітника мають сумні наслїдки. Вже першої засади задачею є зменшити платню, бо якось не добре голять ся вже самї слова: „дешево виробляти“ а „можливо янайдорожше продавати“. І друга засада „свобідна конкуренция“ також не лїпша, бо підприємець, аби мїг другим конкуренцію робити, всьо найможливїйше використовує; так средства продуктивні, як і робучї сили. Чим бїльше продукує, тим дешевше може пускати свій товар. В тїй ціли буде він і робітника приневолювати до довшої праці так, що сей часами тратить навіть недїльний відпочинок. І то як раз тому дієсь, що підприємець хоче як найбільше товару випродувати.

І чи в такїм случаю піднесе ся може платня робітника? На жаль нї, бо товар танїє. Отже і платня упадає.

В таких то обставинах не годен робітник мимо свого надзвичайного напруження потреб своєї родини заспокоїти. Тому нераз діє ся, що і жінка єго мусить їти до фабрики, аби щось заробити.

(Д. б.)

Наше галицько-руське священицтво в ХІХ. століттю.

(Спомини старого священика.).

[К о н е ц ь.]

Діяло ся то в червню. В місяці септембрі запитує адміністратор митрополита, чи оставе на місци, чи може о иншу посаду просити. На те питає ся митрополит о тепершнім успособленю парохіян до пароха і чи нема обави, аби при реституції не зайшли які шкандали. Адміністратор відповів, що успособлене те саме, а що до шкандалів, то годі що небудь предвидіги, але можна зробити пробу, а то в той спосіб, аби від часу до часу парох адміністратора заступає. — Добре — сказав митрополит. — Най вже слідууючої неділі Службу Божу не як доси тільки читає, але най сьпіває, а ви читайте. — Так стало ся. Зібрали ся оба разом на Службу Божу. Адміністратор пішов до бічного, а парох до великого престола. В церкві зробив ся гамір і щось двох чи трох пішло до костела. Відтак адміністратор захорував тяжко, а цілий час заступає его парох. А з кінцем грудня наступила реституція і парох радикально вилічений з шовінізму жив в спокою зі своїми парохіянами аж до смерти.

А ось другий егземпляр *bardzo porządneho księdza*. Від противників обєспаний всіми можливими почестями і корисними посадами, служив їм виправді не конче вірно, але дуже ревню. При виборах був найзавзятійшим ворогом руского кандидата, а перед п'яними хрунями на священиків пси вишав. Але що все має конець, то і кар'єра скінчила ся, бо показало ся, що фінансова сторона поручених ему діл щось не доконче була ясна. Невходячи глибше в суть річи, пораждено ему зрезигнувати зі всіх достоївств і перенести ся в тім згляді *in den wohlverdienten Rubestand*. Але біда, що нещастє все в парі ходить. Появили ся в консисторії того рода скарги, за котрі звичайний смертельник муєв би піти, де чорний перець росте. Тут треба признати справедливість тих, котрим так ревню служив, що в нещастю свого раба не опустили, а зваливши все на інтриги шизматичко-московскі, заступили его перед духовною властїю, але не перед справедливістю божою.

Один з моїх сусідів говорив, що знав священика, котрий свої діти посилав до костела хрестити.

Боже милий, кілько та бідна Русь перетерпіла гонєнь! Як перші християни, мали і ми своїх Неронів, Деоклеціанів, Веспазіянів а Юліянів Апостатів настало найбільше з польським повстанєм р. 1863. *Hejże na Sopolce, hejże na pora ruskiego!* *Przyjdzie Polska, przyjdzie koniec wszystkim porom* — кричала улична голота. Не було шкандалу і злочину, якого би не підсувано *poru ruskiemu*. Там деє забив *por zginca*, там *poradia* забула *Węgra z pudłem*, а тодішна *Gazeta narodowa*, чи еще *Goniec*, підхоплювали нісенітницї і пускали в сьвіт. Говорено навіть, що в пивницях св. Юра знайдено повно ножів і иншої збруї.

По катастрофі Кинігрецькій оголошено цісарський маніфест, котрим віддано всі слабші народи під гегемонію сильніших. Русинів віддано під гегемонію польську. Граф Голуховський розгосподарував ся на свій лад. Над Русинами перейшов до порядку дневного. Урядників Русинів переніс на Мазури, Німців або по-виганяв, або спенсіонував, а в урядях і школах впровадив язык польський.

До думи державної вийшов тільки один Русин Амврозій Явський. Часть Русинів тримала ся засади: In Oe-sterreich erreicht man mit der Bitte gar nichts, mit Drohen etwas und mit Gewalt alles, а що і наші опікуни нас до Москалів тягли, пхали: Ми руськаї, адін Бог, адін народ, адін язык — то се ситуацію не поліршило, а погіршило, бо і духовенство поділило ся на два табори, не скажу ворожі, але все противних поглядів. Але коли ходило о добро Церкви або народа, то виступали разом як один муж. Під позором поліпшення матеріального біту руського духовенства, задумало правительство концентрацію руських парохій, але завдяки енергічному виступлеві руських Ординариятів і тодішніх послів, до того не прийшло.

І знова нове гонене. Найтяжший ворог намісника Альфреда Потопкого, не міг би его посуджувати о симпатії для руського духовенства.

Вслід за процесом Ольги Грабар, посуджувано весь руський клир о москвофільство і о шизму. В тій цілі усунено діяльніших крилошан з св. Юра, а навіть самого митрополита Йосифа. Жандармам поручено слідити кожного священика в церкві, в домі і поза домом. Притрафило ся одному, що вийшовши в ночи на двір, зобачив від вікном заглядаючого жандарма. Мене самого питав ся один наївний жандарм: Чого той староста каже нам доносити, що священики в церкві говорять, хто у них і де вони бувають?

Ми мали і своїх хрестоборців.

Вийшло в звичай ставляти триразменні хрести. Наші опікуни узнали то за знак шизми і далі бурити їх, а навіть посилено жандармів, аби два рамена відтинали.

V

Над Махіявельською політикою (divide et impera) графа Баденього зглядом руського народа і клера, яко нам добре знаного, перейау до дневного порядку.

VI.

Не удало ся нашим противникам сотками літ руську Церкву поконати ані універсалами, ані указами, ані підступом, ані брутальною силою, то в послідних часах змінено тактику военну. На голос Кононіцкої: *Ratujmy na kresach nasz kochany ludęk polski, szukajmy stracony milion tego ludku* — повстала формаль-

ва крyцiята на Русь і на вi Церкву. В тiй то цiли позавязували ся рiзні товариства, як: Towarzystwo szkoły ludowej, Towarzystwo budowy twierdz wiary świętej на kresach і другi інші під дуже невинними назвами з укритою цiлюю: zniszczenia Rusi.

Такий явчар Козловский iде по селах, скликує вiча, розсiває зерно вражди не тiлько межи обома народностями, але навіть в родини, де суть мiшаного обряда.

А навіть апостол любви Христової кличе в Золочевi з амвони: Przysięgnij, że nie będziesz i słowa mówić po rusku! Przysięgnij, że progu cerkiewnego nie przestąpisz! (Vide „Дiло“ Вiче в Золочевi). А такий орган вш хольский „Słowo polskie“, майже в кождiм числi розсiває iдe ненависти; а навіть такий Wiiek попу початує зi злочин парцеляцiйний комісії, що десь там в Ярославкiм повітi кiлька кусників землi продала Русинам.

Чи ж будова так численних kościółków і kapliczek на Русь, має на цiли хвалу Богу і спас-не душ?

Не та, не та цiль! Тут розходить ся, аби брoннi Боже який Русин латинського обряда не переступив порога церкви. В моiм сусiдствi єсть гоцьонiя німецька, що чистить около 1000 душ рим. кат., а ніхто не спiшить жертвувати їм привайшенше одного сотика на будову хоч якої нужденної каплички; а до парохiї Weissenberg мають досить далеко.

Менi лучило ся раз iхати з одною панею з Живця. Она видачи в кождiм селi церкву, сказала: Jak tu dobrze, w każdej wiosce jest kościółek, a my do naszego mamy 11 kilometrów. — Чому там не будують kościółków? Таке там народ чисто польский і католицкий! Чи не сповняють ся на нас слова Христовi: Всяк iже убiєт ви, мнит ся жертву приносити Богу. Для того і не дивно, що кожда iстория Русь, а особливо вi Церкви, похожа скорше на мартирольогию, як на iсторию.

Пiребула Церква руска вже ве одно гонене, то в Бозi надiя, що і то перебуде. Ми не упадаймо на дуcї, бодрiм ся! Прямуймо до витиченої цiли, а тою єсть: релiгiйно-моральне просвiчене нашого народа. Обучаймо его не тiлько о красотi нашого обряда, але також, аби пiзнавши духа наших лiтургiчних книг, той обряд цiлим серцем полюбив. А передовсiм памятаймо на словa Христовi: Яко да видят ваша добра дiла і возхвалят Отца, iже на небесiх.

о. Стрiльбицкий.

Хроніка і бібліографія.

Пани світа. Кожному звісно, яке значінє має преса в нинішніх часах. Немалої отже ваги питає, в чиїх руках та преса знаходить ся? Відповідь на се питає, бодай що до вімецької преси, д'є брошура, яка появил ся послїдними часами в Берліні. Показує ся, що всі більші часопися в Берліні і в наших містах Німеччини мають в своїх руках Жиди. Berliner Tagsblatt, Morgen Ztg., Reichsblatt, належать до Мосса; Local Anzeiger, Tag, Woche і Fliegende Blätter (монахійські) до Щерля; Berliner Ztg. і Abendpost до Ульштайна; Neuste Nachrichten до Вольфа; Das Kleine Journal до Шпіца; National Ztg. до Сальмона, а Berl. politische Nachrichten до Швайнбурга. В інших берлінських газетах мають Жиди великий вплив, бо більшість акцій находить ся в їх руках. По єще інших часописях є значне число сотрудників Жидів. До тих часописий належать: Börsen Courier, півурядсвий орган Norddeutsche allg. Ztg., Volks-Ztg., Freisinnige Ztg., Reichsfreund, Kladoradatsch, Volksblatt, соціалістичний Vorwärts і ин. В нежидівських руках з більших часописий є: католицька Germania, консервативна Kreuzzeitung і антисеміцька Staatsbürger-Zeitung. Так само, як берлінська преса, є в жидівських руках також віденські великі дневники, як: N. Fr. Presse, N. Wiener Tagblatt, die Zeit, Wiener allg. Zt. і инші. Коли до сего додати, що ті світові дневники становлять основу і є майстрами-учителями для всіх поменших часописий, головно столичні для своїх провінціональних, то тоді доперза покаже ся, хто володіє світом, а спеціяльно для нас, св'ящеників, стане ясно, де жерело тої фанатичної ненависти до християнства усіх „поступовців“, не виключаючи й руских.

Наші науки. Деякі Вп. Отці невдоволені тим, що ми містимо тепер в „Ниві“ катехитичні науки. „Нам треба — кажуть — проповідий коротких, а цікавих, а не наукових (?), бо сї нудять християнина“. Се по часті і правда, але також правда і те, що побіч проповідий цікавих, конечні також і катехитичні. Сими часами появил ся, дякувати Богу, досить проповідий і то дуже цінних, а противно, наук катехитичних у нас майже нема. І тому ми бажаємо ту люку заповнити бодай в часті. Вкінці, чи мусить ся науку катехитичну голосити що неділі? Можна прецінь переплітати, нині катехитичну, завтра яку иншу, а черпати, як ми згадали, є з чого, бодай на два-три роки.

Послання пастырське Григорія Хомышина, епископа Станиславѣвского до Духовенства своей епархіи о высокѣмъ званію стану священнического. — Станиславів, 1904, ст. 19.

Посланіє пастырське Григорія Хомишина еп. Стан. до Духовенства мірського и монашеского и всѣхъ вѣрныхъ своєї епархії в Честь Непорочного Зачатія Пр. Дѣви Маріи. — Станиславів, 1904, ст. 19.

Книжочка мисійна, рік 1905, ч. 1. Зміст: Пісня молебна (св. Ів. Дудько); Поміч Матери Божої; Село Телешниця Сяна (Щирій); Сон (о. К. С.); Певний переховок на гроші (о. К. С.); Для старих і молодих.

Місіонар, лист 1. за січень, 1905. Зміст: Благословенство Свят. Отця Пія X. для Видавництва Чина св. В. В. і его приклонників; Чим Марія для нас; Катеизм; Св. Тайни; Що значить одно Богородице Діво; У святу землю; Новорічні желаня; Отець, що на небесах; Спомин з дороги на місію до Бразилії; Абдул Масих, молодий мученик з Сянгарі; Католицькі письма; Чесний робітник; Преподобний Отець Теодозій; Чи гостина, чи Служба Божа; Подяки за вислухані молитви. Як додаток: Малий Місіонарчик.

Посланникъ, ч. 1. р. 1905. Зміст: Пливе Дністер (о. Ів. Дудько); Корм духовний; Новий рік (о. К. С.); Головатий; На около світла; Тифліс; Відомости; Сміх і правда.

Економіст, ч. 1, р. 1905. Зміст: Кредит товарний а кредит банковий (І. Петрушевич); Організація сільської торгівлі (о. Е. Баріш); Про податок заробковий, оплачуваний заробковими і господарськими стоваришнями (Ом.); Годівля дробу (А. Паславский); О меліораціях (А. Корнелля); З краєвого Союзу Кредатого; — Новинки.

Господарь, ч. 1, р. 1905. Зміст: Сільські спілки в Давії; Виздаєність масла і сира; Про спілки для годівлі худоби на мясо; Про французку годівлю кур; Чи бороновати луки; Тучна корма для дробу; Навожеве і протинане ягедових корців; Найвчасніші сорти яблук і грушок; Будівлі з убиваної глини; Пчоли в законодавствім стариннім; Про кожу і про шерсть звірят; Від Редації; Оголошеня.

Просимо о ласкаві відповіді на розіслані з 3. числом запитаня. Доси осьвідчилося так мале число озочих, що зачинати діло надто ризиковва річ.

Хтоби з Вп. Отців д'став через помилку 2. число „Ниви“ два рази, сего просилиби ми дуже прислати нам зайвий примірник, так як сего числа ми на складі вже не маємо, а що раз зголошують ся нові предллатники.

В нашій Редакції можна дістати:

1. „НИВУ“ річник 1904, — ціна 6 кор. — — —
2. Слава Непорочної Діви. (Обьявленє і чуда Діви Марії в наших часах). — Ціна 40 сот.
3. Лікарня духовна. — Ціна 50 сот. — — —
4. О Найсв. Тайні Євхаристії. — Ціна 20 сот. —
5. Хочу очистити ся. — Ціна 20 сот. — — —
6. Богословский Вістник, поодинокі річники — —
— — — — по 3 кор. — — — —

Зміст 4. ч: До питаня: Наука а віра; Проби злуки з грецкою церквою по Соборі фльорентийскім (дальше); Джон Вілїям Дрепер і его Істория Боротьби Віри з Наукою (дальше); Замітки двох російских професорів духовної академії про наші церковні відносини (дальше); Праця, заплата і лихва (дальше); Наше галицко-руске сьвященство в XIX. столітю (конець); Хронїка і бібліографія. Як додаток: 7. Наука катехитична (о. М. Кінаш) і 8. Наука катехитична (о. М. Кінаш).

8767.

Жива

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця

Передплата річна 6 кор. піврічна 3 кор.
Кожде число 30 сот.

Адрес редакції і адміністрації:
Львів, площа св. Юра ч. 5.

Новочасна культура.

„Або церков або новочасна культура“ — такі слова читаємо в статі „Гльоси про міжпартійні відносини галицьких Українців“ (гл. Л. Н. Вістник, кв. II, ст. 102 і д.). Ми вже не раз вказували, що таке „балакане“ зраджує чоловіка, який на науці (про церкву нема що й говорити) тільки розуміє ся, що деякі патріоти на патріотизмі. Як сї послідні мають свій питомий патріотизм, що заключаєсь в фанатичній ненависти до кожного чужого народа, так само люди, що кличуть: „або церков або новочасна культура“, мають свою питому науку, свою культуру, яка каже їм палати фанатичною ненавистію до всего того, що не підходить під „їх“ науку чи там культуру. Така ненависть, така нетерпимість, не гідва інтелігентного чоловіка, знаменує головню деяких руских найновіших учених. Що найцікавіше, що они ту ненависть і нетерпимість як раз закидають другим, величаючи себе противно вирозумілими і свободолюбними.

Доказ на те, що ми сказали, маємо як раз в згаданій нами статі. Сї автор, подаючи критичну оцінку книжки п. Ю. Бачинського, найбільш уносить ся над его партією („одва з найліпших партій у „Гльосах“...), в якій він нападає на нашу церков і на наше духовенство. У нічім не міг погодитись радикал з социал-демократом, але коли згадало ся слова: обряд, церква, духовенство, тоді наступила найсердечнійша згода. Що більше, радикал, що виступав тут як муж науки (говоримо се поважно), виказав більше фанатизму і ненависти до церкви й духовенства, чим „догматичний“ Марксіст.

І так годять ся вперед оба на те, що факт признання інтересу греко-католицького обряду інтересом національним, доказує ціл-

ковитє склерикалізованє всьго національного житя українсько суспільности в Галичині, доказує про безнастанний, давлячий вплив руского духовенства на руску суспільність. Хто хоч трохи хоче знати історію галицкої Руси в часах єї вдродженя, сєй не подивуєсь цілком, що тоді грецький обряд (а бесіда тільки про Галичину!) був знаменем Русина, і що тоді наша суспільність була „склерикалізована“. Коли всяка сьвіцка інтелігенція руский народ покинула, коли не було єще жадного з нинішних культурних учених, то хтож инший мав тоді опікуватись нашою суспільністю, як не клерикали-сьвященики? Але що було колись, сего нема тепер. Говорити нині, що й нинішня наша суспільність стогне під впливом духовенства, се дитинячі жарти, які не лицюють старшому чоловікови...

Згода і в дальших виводах. „Дайте собі вже раз слогій з духовенством“ — просить п. Бачинський. „Не давайте себе так довше отуманювати... Розважте, що та „праця духовенства над народом“, се ж таки накликуване того народа до праці для духовенства... Всі мужицькі інституції, навіть такі читальні, се-ж також не для мужиків, а для духовенства на мужиків... Киньте вже раз те „патріотичне духовенство“. Лишіть уже його раз самго“... „Отсі і дальші уваги автора — санкціонує п. Лозинський — у своїй сути зовсім вірні, тількиж вони ще не рішають справи клерикалізму, а лише вказують на шкоди, які заодіяв клерикалізм українській суспільности в Галичині, на дальшу небезпєзу для суспільности з боку клерикалізму і на потребу бороти ся з тою небезпєкою“...

Дальші дороги обєх наших учених розходять ся. П. Бачинський остає тільки при тїм, аби покинути духовенство. П. Лозинський більший учений і бистрійший філософ, іде дальше, доходить до самої сути річи і тає вирокує:

До недавна, поки наша суспільність боролася виключно за обряд і формальне українство, то духовенство в тій борбі представляло елемент додатний. Колиж наша суспільність мусіла зацікавитись загально-людськими культурними справами, коли наша література мусіла почати присвоювати собі здобутки нової науки, тоді духовенство почало щораз більше показувати свою властиву барву і дійшло до того, що вже зачинає бути в найвисшій степені gemeingefährlich для культурного розвитку нашої нації. Доказів на се — каже п. Лозинський — найшло би ся багато, а один з них, се крайню нетерпиме і вороже становище „Ниви“... Коли „патріотичне духовенство“ дійшло вже до того, що руйнує все, чим „пишаєть ся лїпша (???) частина нової людськости“, то пора подумати про боротьбу з сєю грізною небезпєкою для нашого культурного розвитку.

Яка має бути ся боротьба?

„Основа власти і могучости церкви лежить в її панованю над людським умом, проте й боротьба проти неї мусить бути в першій мірі інтелектуальна“...

Такий план борби з церквою (і духовенством) подає наш галицький Комб

Закінчим для доповнення вводи п. Лозинського еще двома цитатами, які вибираємо з різних уступів.

История релігій вчить, що причина, чому духовенство всіх релігій у більшій або меншій мірі мусить бути ворогом новочасної культури, лежить не в церковній організації, а в тій основі, а якій опера та організація... Або церков або новочасна культура, всякіж компроміси між сими двома поняттями шкодять новочасній культурі, бо церков репрезентантка Бога на землі, не знач компромісів і всякий компроміс уважає насильством над собою, проти якого виступить при першій відповідній нагоді“.

„...Соціалізм і християнство, яке треба брати яко цілість в його історичнім розвитку, а не в формі кількох цитатів зі св. письма нового завіту, про які в додатку зовсім не знаємо, чи вони походять від Христа, чи від апостолів, чи від кого иншого — се два світогляди, які себе просто виключають“.

Пригляньмо ся тепер трохи ближше, бодай поверховно, тим выводам наших обох учених, бо ті выводы ілюструють нам якнайліпше ту нинішню культуру, з якою церква ніяк не може погодитись.

І так вперед каже п. Бачинський: Покиньте духовенство, бо оно для народа нічого не робить а що й робить (як закладане читальне), то тільки в своїм інтересі. — Як бачимо — чиста наука.

Зараз низше пише п. Лозинський: Ті уваги вказують лише на шкоди, які заподіяв клерикалізм і на дальшу небезпеку для суспільности з боку клерикалізму... — Деж ті шкоди, які они? Мільон латинників в східній Галичині? А чи то клерикали тому винні, що всі люди, а й самі латинники, називали і називають себе Поляками? На якій підставі можна посуджувати о се духовенство? Докажіть, що оно тому винно, що ми через клерикалізм стратили мільон душ, докажіть, а не балакайте безосновно, бо се не науково. Аби мішати обряд з народністю, до сего причинилась тільки темнота, а ніяк клерикалізм.

Дальше питаємо: деж, в чім та небезпека, що грозить суспільности зі сторони клерикалізму?

На се відповідає нам сам п. Лозинський: Коли наша література стала присвоювати собі здобутки новочасної науки, се, чим пишаєсь лінина частина новочасної людскости — від тоді клерикалізм став у нас gemeingefährlich. — Коли здобутками новочасної культури має бути все те сьміте і та погань, яку поханцем наші учені старають ся перекласти на нашу мову, тоді дійсно не може бути згоди між церквою а такою культурою. Тількиж тямущі люди розуміють що иншого під наукою і культурою і та „культура“, проти якої не тільки наше духовенство, але кожний розсудний чоловік мусить повстати, не причинить ся ні крихітки до розвитку нашої нації, а навпаки, може їй дуже много пошкодити. Що автор

називає і себе і всіх прочих подібних ему культурників „ліпшою частиною новочасної людскости“, се вже річ особистої амбіції і самохвальби.

Цілком раціональна рада п. Лозиньського що до способу борби з церквою. Сею дорогою найскорше дійдеш до ціли, тим більше, наколи та інтелектуальна боротьба вести меть ся такою „інтелектуальною“ зброєю, на яку можуть здобути ся наші учені від радикальних редакцій.

Так отже зрозуміло, для чого не може бути згоди між церквою а новочасною культурою в розуміню п. Лозиньського і що причина тої незгоди лежить в основі самої церкви. Основою церкви — правда, основою новочасної культури п. Лозиньського — лож і злоба. Як не може бути компромісів між правдою а ложю, так само між церквою а згаданою культурою чи наукою.

Врешті про стійність новочасної культури свідчить і останній уступ, який ми навели зі згаданої статі. „Ми зовсім не знаємо, чи св. письмо (цитати) походять від Христа, чи від апостолів, чи від кого иншого“... Длячого говорить тут п. Л. в чверті mnogim, ми сего не розуміємо. Чи він виражає тут гадку цілого редакційного персоналу Л. Н. Вістника? Наколи се тільки звичайний pluralis majestaticus, то яка причина признаватись публично до такої кардинальної ігноранції? Тут, здаєсь, ученик задивив ся на свого геніяльного учителя. Як останній весь розуміє і весь знає і про весь авторитетно пише, так видно і той перший хоче бути „везнаючим“.

Ми нарочно навели тут майже всі учені виводи зі статі п. Лозиньського, аби дати читачам зразок тої культури, яку деякі учені бажають впровадити в нашу суспільність, а якої суть і основа: лож, клевета, злоба і ігноранція. Як ми вказали в попереднім числі (4), правдива наука вірі противитись не може, а коли що противить ся їй, так се не буде наука, а карикатура науки, а те наукове сьміте, яке нині так обильно росте по всіх наших „наукових“ часописях.

Нині популяризация науки, а не сама наука, бо у нас поки що так як би єї(власної) не було, виарендована (ужиемо терміну Д-ра Копаца), она нині в аренді одної кліки (як деякі кажуть — одної фамілії), що мала щасте захопити в свої руки всі пригожі до того средства, але дасть Бог, а з часом змінять ся обставини і устане те неконтьольоване і свобідне гуманене та деморалізоване суспільности несовісними одиницями, які ще мають претенсію до назви учених і добродіїв України, які ще мають відвагу називати свою кириною — культурою

Вкінці звернемо увагу читачів еще на один вельми знаменний уступ зі статі п. Лозиньського. Сей уступ звучить в скороченю: Доки ходило о формальне україньство, доти духовеньство було потрібне; тепер, коли україньство стоїть вже на певних ногах, тепер проч з духовеньством! — Треба при сїм завважати, що се не тільки особистий погляд п. Лозиньського, а він висловлює тут погляд нашої сьвіцкої радикальної (значить майже цілої) інтелігенції. До сего предмету ми еще повернемо, а нині просимо лише наших деяких сьвящеників „націоналів“ призадуматись трохи над сими словами.

Ф. Гривець.

Проби злуки з грецкою церквою по Соборі Фльорентийскім.

(б. Продовжене).

Церков російска і руска.

Література.

- Акты историческіе собранные и изданные археологическою комиссією I. томъ (1334—1598), Петербург 1841;
- Акты относящіеся къ исторіи южной и западной Россіи, I. (1361—1598) Петербург 1863; IV. (1657—59) Птбрг. 1863;
- J. Fiedler, Ein Versuch der Vereinigung der russischen mit der römischen Kirche im 16. Jahrhundert (Setzungsberichte der kaiserlichen Akad. d. Wiss. Bd. 40. p. 27—123) Відень 1862;
- J. Fiedler, Beiträge zur Geschichte der Union der Ruthenen in Nordungarn (S. B. der kais. Akad. d. W. Hist. phil. Kl. Bd. 39, p. 481—524), Відень 1862;
- M. Harasiewicz, Annales ecclesiae Ruthenae — Leopoli 1862;
- S. Lib. Bar. Herberstain, Rerum moscovitarum commentarii (p. 158—72: Pauli Iovii, de legatione Basili Princ. Moscov. ad Clem. VII. liber), Basileae 1556;
- A. Kanižlić, Kamen pravi smutuje velike — Osiek 1780;
- Г. І. Кипріяновичъ, Историческій ачеркъ православія, католичества и уніи въ Бѣлоруссіи и Литвѣ², Вильна 1899;
- М. Кояловичъ, Литовская церковная унія, Петербург 1859—61, 2 томи;
- М. Кояловичъ, Лекціи по исторіи западной Россіи, Москва 1864;
- I. Kulczyński, Specimen ecclesiae Ruthenicae, ed. Martinov S. I. Paris 1859;
- A. D. Kyriakos, Geschichte der orientalischen Kirchen (1453—1898); з німецкого перекл. E. Rausch, Липск 1902;
- E. Likowski, Historya Unii Kościoła ruskiego z rzymskim Poznania 1855.
- E. Likowski, Geschichte des allmäligen Verfalls der unierten ruthenischen Kirche im 18. u 19. Jahrh. —перевід Тлочинського, Познань 1885—87, 2 томи;
- E. Likowski, Unia brzeska, Познань, 1896 (є в німецкім і французскім перекладі);
- І. І. Малишевскій, Западная Русь въ борбѣ за вѣру и народность, Птб. 1897;
- I. Marković, Cesarizam i bizantinstvo u poviesti iztočnoga razkola, II. Загреб, 1891;

- I. Marković, Gli Slavi ed i Papi I. II. Zagreb 1897;
- N. Nilles S. I., Symbolae ad illustrandam historiam eccl. orient. II. Oenipotentē 1885;
- Памятники полемической литературы въ западной Руси, 2 томи, Птб. 1878 і 1882; тут входять:
- I. том: Дѣяніе Виленскаго собора 1509;
Діаріушъ Берестейскаго игумена Атанасія Филиповича 1638;
L. Kreoza, Obrona jedności cerkiewnej 1617;
З. Копыстенський, Палинодія или книга обороны католической 1622;
- II. том: P. Skarga, O jedności Kościoła Bożego 1577;
P. Skarga, Synod Brzeski i obrona Synodu Brzeskiego 1596;
Апокрисис Христофора Philaleta (відповідь на згадане письмо Скарги) 1597—99.
- Окрім того надруковані в обох томах ще деякі письма догматично-полемичного змісту.
- J. Pelesz, Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom. Wien I. Bd. 1878, II. Bd. 1880;
- Philaret, Geschichte der Kirche Russlands (з російського переклад Blumenthal), Frankfurt a. M. 1872;
- A. Pichler, Geschichte der kirchlichen Trennung, II. Bd. München 1865;
- P. Pierling S. I., Rome et Demetrius d'après des documents nouveaux, Paris 1878;
- P. Pierling S. I., Antonii Possevini Missio Moscovitica (Ex annis litteris S. I.), Paris 1882;
- P. Pierling, La Sorbonne et la Russie (1717—47), Paris 1882;
- P. Pierling, La Russie et le Saint-Siege, Paris I. том 1896; II. том 1897; III. т. 1891;
- P. Pierling, L'empereur Alexandre I-er est il mort catholique? (Un problème historique), Paris 1901;
- A. Possevini S. I., Moscovia et alia opera, Coloniae Agr. 1587;
- Relacye nuncyuszów apostolskich i innych osób o Polsce, 2 томъ, Берлін - Познань 1864;
- E. N. Sęepkin, Wer war Pseudodemetrius I.? (Archiv f. slav. Philologie, том XX. (1898) ст. 224—301; XXI, ст. 99—169, 158—606; XXII, ст. 320—432);
- М. А. Стелмащукъ, Политическая дѣятельность Петра Скарги (Университетскія извѣстія, Кіевь 1903 ч. 2. ст. 81—149; ч. 3. ст. 151—210);
- P. I. Spillmann S. I., Die Union von Brest (Stim. aus M. Laach 1876);

- Aug. Theiner, *Monuments historiques relatifs aux règnes d' Alexis Michaelowitch, Féodor III et Pierre le Grand Czars de Russie* (extraits des archives du Vatican et de Naples) Rome 1859;
- Aug. Theiner, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, том II—IV. Рим 1861, 1863, 1864;
- P. Pierling, „Папсії Лигаридъ“ в „Русской Старинѣ“ 1902, кн. 2. (cf. „Христіянское чтеніе“ 1903, I, 661—63);
- Aug. Theiner, *Die neuesten Zustände der kathol. Kirche in Polen u. Russland, Augsburg 1841* — то само:
Vicissitudes de l'église en Pologne et en Russie, 2 томи, Париж 1843;
- A. I. Turgenev. *Historica Russiae Monumenta* — том I. II. Птб. 1841—42; *Supplementum ad hist. R. Mon.* Птб. 1848;
- St. Załęski S. I., *Czy jezuici zgubili Polskę?* Краків 1883;
- St. Załęski, *Jezuici w Polsce*, том I, II, Львів 1900, 1901.

Точніші давні літературні знаходять ся в Пієрлінга (*La Russie*) і в Ліковського (*Unia Brzes.*). Ріжні діла історичні про Польщу та Росію (Крамзін, Соловєв) годі було узглядяти, бо се задалеко завело би; так само не вихіреновано тут писем Мартінова Т. І. Гагаріва Т. І. і Фондінеого, бо вони дотикають нашого предмету або лиш посередно, або більше сугь публіцистичні, як наукові.

Критика жерел.

Ми зайшлиб задалеко, наколиб хотіли всю літературу, що тикаєсь відносин Руси до римско-католицької Церкви піддати основнійшій критиці. До давнійшої літератури на ежить книжка Герберштайна, котрий яко австрійський посол (за Макс. I. і Кароля V.) був два рази на дворі московскім.

Яко Країнець знає славянську мову; тимто міг він лекше, як хто не будь инший, вникнути в історію і характер московскої Росії. Єго уваги про тодішний стан Москви і єї погляди про відносини до папи — бистроумні і влучні; опираючись на личних спостереженнях та дипломатичнім досвіді, він не даєсь, як многі инші, поривати оптимістичним плянам і мріям. Єго уваги про давнійшу історію Росії за надто загальні і неточні; цінні сугь звістки Павла Йовія, котрого Герберштайн взяв в свою книжку.

А. Поссевіно вправді не знав жадної славянської мови, однак мимо того єго діло „*Moscovia*“ є знамените, бо окрім власних помічень використав всі тодішні звістки і жерела *). „*Moscovia*“ перевиспає під кождим зглядом діло Герберштайна; воно зраджує великого духа великого дипломата.

*) Turgenev, *Supplem.* p 20—22, п. 10 вичислені ті численні жерела, з котрих користав Поссевіно.

Гарасевич має мало документів про відносини Росії до Риму і не много інших звісток; окрім послання митрополита Ізидора і приналежних документів его праця не оперта на основних дослідках і перших жерелах.

(Прочі уваги про се діло в уступі про Унію берестейську.)

І. Фідлер не знає точно ні російської історії, ні прочих відносин і тому его оруд („Ein Versuch“...) є поверховний. Він використав передовсім находячі ся в Відни документи про той час (1514 — 52); понеже не міг узгляднити російських, тому не міг відкрити рішачючого моменту при тих дивних пересправах Ганса Шлітте (що Шлітте іменно не мав жадного порученя від великого князя що до церковних справ) Фідлер міг користати з дуже скупих опрацьовань приготовляючих; недостачі его праці виступають яркїше в порівнаню з дослідями Піер лінга.

У Пієлера виступають не католицькі тенденції в тій часті его книжки дуже ярко. Література, котрою користував ся, незвичайно богата; поодиноких католицьких авторів критикує дуже строго, сам однак мало критичний, особливо там, де говорить про Рим. Про царя Александра I. користував ся пр. лишень схизматичкими та протестантськими жерелами, при тім не доглянув навіть історичних фактів, або оцінив їх не вірно і представив того доброго царя в неправдивім світлі; подібно і на інших місцях через свою гіперкритику зглядом Риму занедбав потрібну критику.

Пелеш обробив історію Церкви російської не точно і не науково.

Маркович в своїм, по кроацки писанім ділі (Cesarizam i bizantinstwo) обговорює лиш мимоходом відносини Росії до римської Церкви із строго історичного боку. Хотяй Кроат, не знає російської (по російски писаної) історичної літератури цілковито, що єсть значним браком его впрочім основної праці. Его суд тверезий, однак часом пересадно несимістичний. З огляду на російську історію вже повнїше его діло: „Gli Slavi ed i Papi“.

Załęski в своїм першім ділі („Czy Jezuiści zgubili“) о скілько дотикаєсь нашого предмету не опирає ся на перших жерелах; задля своїх патріотичних тенденцій обчислене се діло лиш на земляків. Натомість діло: „Jezuiści w Polsce“ строго наукове; оброблене питань належачих до нашого предмету коротке.

„La Russie et le S. Siège“ Піерлінга єсть найліпшим ділом про відносини Росії до римської Церкви. Піерлінг не лиш опановує цілу славянську і західно-європейську літературу, що відносить ся до сего предмету, але він використав також материял рукописний всіх важнїших європейських бібліотек і архівів дуже обильно. Его діло доказує наглядно, що без знаня російської і споріднених літератур, точнїше і основнїше оброблене сего предмету не можливе. Піерлінг трактує свій предмет основно і вичерпуючо; на підставі як найточнїшої студії жерел вмїє він своїм бистрим і безпристрасним оком доглянути і найменших подробиць та їх укритих мотивів. В сїм ділі находить ся багато світлих характеристик, пр. характеристика Ізидора; місцями читаєсь се діло немов який роман історичний або

спос. В своїм безпартійнім, правдолюбнім і жадну партію не обиджаючим становиску він одинокий і тим вповні винагороджує за ту тенденційність, котрою грішать навіть з католицкого боку, і то там, де вона найменше на місци. Літературні звістки можуть з точки наукового погляду видаватись не точними; але Пієрлінґ хоче зробити своє оповіданє легким і світлим, тому не міг свого діла перерадовувати цитатами жерел: за те при кінці кожного тому подана повна література жерел. Діла Пієрлінґа також і в Росії високо цінять ся фаховими людьми; найменше вдоволені Росіяни, здаєсь, III. томом (про Псевдодеметрия), помимо того однак признають, що се найліпше діло в своїм роді.

„La Sorbonne et la Russie“ написане з тою самою основністю і освічує не одну темну точку ясным світлом; відносини Петра В. до римської церкви оброблені тут лиш мимоходом, але все яснійше і бистроумнійше, як у кого небудь перед тим. В короткім ділі про Александра I. доказане єго католицке переконанє на підставі віродостойних документів.

Оба діла Кіпріяновича і Малишевского вправді не наукові і тенденційні, однак мимо того віддають добрі услуги. Російська історія церковна Філарета подає в російскім ориґіналі багато жерел, як се завважає перекладчик в передмові. Певної науковости не можна сему ділу відказати; Лебедев називає се діло пів-науковим. Філарет стоїть рішучо на становиску офіціальної російської Церкви; деякі місця писані так пристрасно, що устає тут всяка наука.

Киріякос] дає короткий і ясний переґляд; розуміє ся, не покидає свого становиска.

Видані Турґеневом і Тайнером документи суть властиво головним жерелом для історії відносин Росії до Риму. Деякі невірні дані у Турґенева поправив Пієрлінґ. Видані „Археограф. комісією“ „історичні акти“ подають документи лишень до внутрішньої російської історії; посередно дотикають они також нашого предмету.

Деякі діла оцінимо низше в уступі про унію берестейську.

(Д. б.)

Джон Вілліам Дрепер і єго Історія Боротьби Віри з Наукою.

Написав о. Ф. Щепкович.

(8. Продовженє).

Коли автор приняв з Д'Алямбер'ом, що вселенна се однісїнький факт, однісїнька правда, то він іде послїдовно дальше і виключає Бога і від сотвореня свїта і від управи свїтом. Так читаємо на стор. 179.:

„Коли така космогонія сонїчної системи, коли такий початок планетних свїтів, то ми муємо розширити наш погляд на панованє закона і признати єго роботу і в сотворїню тай удержаню безчисленних куль, які товплять ся у вселенній“.

Видимо тутки загальний погляд автора і що до сотворення і що до удержання світа, або що до Провидіння Божого.

Особливож виявляє автор такі погляди :

а) що до Сотворення.

„Нема нічого такого як раптове сотворіння, раптова чудесна поява — є повільна переміна, повільний розвій із форми, яка існувала перед тим“ (стор. 142).

„Раптові, самовільні тай недоглядні творчі акти мали би показувати силу Богу; але ж той звязаний нерозривний ланцюх організмів, який протяг ся від палеозойських формацій до новіщих формацій..... показує не лише те, що творіння живин іде по закону, але й те, що той закон зовсім не перемінив ся. В його діянню протягом мільярдів віків (??) не було якого ніхитання, ніякої перерви“.

Як видимо з повисшого, то автор еволюціоніст. Виключивши Бога від сотворення, він чує, що стратив ґрунт під ногами. Щоби-ж ратувати ся, він змушений прийняти закон, як видно з повисшого. Якого рода сей закон, довідуємо ся на стор. 182.

„Отже такі застанови пруть нас очевидячки до виводу, що органічний поступ світа ведений був роботою невідмінного закону — а не визначуваний несупільними, неповязаними, самохітними вмішуваннями Бога. Вони схилиють нас до погляду, прихального радше ідеї про переміну одної форми в другу, як ідеї про раптові сотворіння“.

Коли автор відмовив Богу участі в сотворенню світа, а приписав тое-ж невідмінному закону, то мусів виключити Бога і від управи світом і то :

а) від кермованя тілами небесними :

„Що-ж те все значить? (питає ся автор). А вже-ж (відповідає) те, що наша сонічна система не є переписювана богами вмішуваннями, але стоить під кермою невідмінного закону — закона, який сам є результатом математичної необхідности (стор. 176).

б) від Провидіння Божого зглядом чоловіка :

І так питає ся він знова на стор. 181.

„Чи м'шав-ж ся промисел божий до кожного з нас, коли ми о-так переходимо з одного ступня життя на другий? Чи може нам радше думати, що безчисленні мільярди людських істот, які заселяли землю, були під кермою невідмінного, універсального закона?“

Хотячи неначе вбити в память своїм читачам, що невідмінний закон був не лиш початком світа, але вго і удержує, він повторяє раз у раз о діланю того закона. Супротив сего нема і бесіди, щоби автор узнавав Бога; бо хотяй би і як хто хотів для Бога знайти місце, то такого в книжці Дрепера не найде. Бо при сотворенню світа заняв місце Бога закон Дрепера, — при кермованю і удержаню світа також. Коли-ж вже тутки Бог випертий, то дійсно нема де його помістити. Тому то автор, хотяй і говорить о Бозі в книжці, в показчику не видів вже потреби

помістити навіть Ёго імени. Тож нема найменшого сумніву, що автор Бога не узнав.

Показчик мусить переконати і найбільше нерішучого, де поставити автора „Історії Боротьби Віри з Наукою“ чи помежи теїстів, чи атеїстів Ёму належить ся місце помежи тими послідними.

2. Що до душі.

Він пише на стор. 94.

„Людську психологію можна розв'язати вповні лише порівняною психологією. Ми мусимо розвідати з Декартом, чи душі звірів не своячки людській душі, менше досконалі члени в тім самім ряді розвою. Ми мусимо звернути увагу і на те, що ми відкриваємо в розумному (?) принципі муравля, і на те, що ми розбираємо в розумному принципі чоловіка. Де була би людська фізіологія, як би вона не була пояснювана блискучим промінєм порівнячої психології?“

Який вислідок виходить з сего порівняння і яка гадка Дрепера в тім напрямі, пізнаємо з авторів, яких він наводить, і з висновків, які він з писем тих авторів випроваджує. І так:

„Броді, розглянувши факти всесторонно, (пише автор) каже, що дух звірів по правді той самий, що й людський“.

На доказ сего наводить як приміри собаку, слоня і малпу, що мають свідомість доброго і злого, а їх вчинки суть намірені.

„Усякий, хто знає собаку допустить, що се сотворіне розбирає добре від злого і свідмує, коли зробить помилку. В чимало домашніх звірів є толк, і вони вживають відповідних способів, аби досягнути ціли. Кілько-ж то анекдотів розказують про намірені вчинки слоня та малпи! І сей очевидний розум не від удаця, не від їх товаришованя с чоловіком, бо дикі звірі, які не знають такого товаришованя, показують тоті самі прикмети“...

„Дю Буа Реймон робить ось яку мітку увагу: З великою пошаною та зачудованем мусить дослідник Природи дивити ся на отсю мікроскопічну молекулу нервової матерії, де є трудаця, будівлива, порядлива, вірна та смілива душа муравля. Вона розвила ся в свій теверішній стан через безконечний ряд поколінь“. Який навчаючий вивід ми можемо зробити з розвідок Губера, що так гарно писав про сю справу! „Коли ви придивляли ся одному муравлеви коло праці, то ви можете сказати, що він робитиме опісля!“ Він розглядає матерію і міркує, як робите й ви. Ось один із богатых анекдотів, який дає Губер так вірно і просто:

„При обзорилах праці муравлем доглядачем, коли робітники почали класти дах за швидко, він розглянув его і розібрав, підняв стіну так високо як треба, і нова стеля була зроблена з останків старої“. „Певно сі комахи не автомати (кличе автор), вони показують намір. Вони пізнають своїх давних товаришів, які були сховані від них на кілька місяців, і радують ся, що вони вернули

ся. Їїх мова вусяками спосібна до ріжнородного виразу; вона приспособлена до середини муравлиса, де все темне“. „Тимчасом як одинокі комахи не живуть тільки, аби могли вихсвувати своїх молодих, суспільні комахи, живуть довше, показують моральні почутя (?!) тай виховують своє потомство. Декотрі з сих невидних сотворінь, звірці терпляче та робітшости, працюють по піснацятъ або вісімвадцять годин у добу. Мало людей спосібні до безпереривної духової праці довшої як чотири або пять годин“.

„Схожість наслідків, кличе автор, показує на схожість причин; схожість учинків показує на схожість органів. Я просив би читача сих параграфів, що знає звичаї звірів і особливо суспільні відносини тої чудесної комахи, про яку ми тільки що говорили, узяти девятнадцятий розділ моего твору „Історія Інтелектуального розвою Європи“, де він найде опис суспільної системи Перуаяських Інкасів. То може, з огляду на схожість суспільних інституцій і особистої поведінки цивілізованих Індіан — невидної комашки і чоловіка — він изгодить ся зо мною, що „від бжіл і ос і муравлів і птахів, від усеґо сего нижного звірячого житя, на яке чоловік дивить ся з горда, ему судило ся дізнати ся на-решті, що таке справді він“.

Так прийшов автор з кількох анекдот, які взяв з Бродого, Дю Буа Реймона і Губера до заключеня, що чоловік повинен пізнати з бжіл, ос, муравлів і птахів, що він тм, чим і они, значить звірем. З сего виходить дальше, що коли душа чоловіка така сама, як бжіл, ос, моравлів і птахів, то і власности его душі мусять бути вівнож такі самі, як душі тих звірят. А що душам тих звірят ніхто не признає безсмертности, то не належить рівнож приписувати безсмертности і душі чоловіка. Іншими словами, автор заперечив безсмертність людскої душі.

Зістає нам еше вказати, як задивляє ся автор на „Правду“.

На стор. 149 читаємо у него :

„Що таке правда?“ спитав ся палко Римський прокуратор при одній з найважніщих подій в історії. І Божественна Особа, котра стояла перед ним і до котрої сей запит був обернений, не дала ніякої відповіді — хиба що мовчанка була відповідь“.

„Часто та марно гомонів сей запит перед тим — часто та марно гомонів він і після того. Ще ніхто не дав на него вдоволяючої відповіді“.

Ті реченя висказані автором змушують читача думати, що правди годі найти, бо ніхто не знає, ані де она есть, ані в чім она лежить, коли на запит : „що таке правда“ не дав еше ніхто вдоволяючої відповіді. Так щож, коли автор хоче своїм читачам робити несподіванки. Так на стор. 149 читаємо : „Задля Науки найдемо ознаку правди в обявах Природи;“... а на стор. 167. „Як часто лучало ся, що один чоловік, стоячи на вірному становищі, відкрив правду.“....

Хтож не видить сеї так в око впадаючої суперечности, яка заходить в тих реченях : „Ніхто не дав вдоволяючої відповіді

на запит, що то єсть правда“ і „часто один чоловік відкрив правду“.

Так маємо вже виготовлені погляди автора — про Бога, світ, єго початок і управу, про людську душу та правду.

Колиж приглянемо ся добре змістови книжки Дрепера і порівнаємо єго з висше наведеним письмом Вольтера і Д'Алямбер'а, на котрого він сам покликуює ся, то побачимо, що наука філософів XVIII. столітя і інших недовірок єсть тлом, на котрім Дрепер малює свої образи. У них, як і у Дрепера, багато черт спільних. Особливо пробиваєсь у них однакова ненависть вже не лиш до Церкви католицької, але до християнства взагалі. Средством, яким хотять побороти християнство то або чиста лож, або бодай перекручена правда.

Знаємо, що наука французких філософів з кльобу Гольбаха, то було відсвіжене поганьство, якого початків належить шукати в гуманізмі. Для виясненя нового поганьства і науки Дрепера належить конечно перенести ся в часи Бруна, найголовнішого апостола новомодного поганьства. Він то і заслужив собі тим тешлу згадку не тільки зі сторони автора, але і перекладчика, котрий мусів і від себе докинути бодай кілька слів.

Християнство і поганьство то дві річі цілком противні, бо они стоять до себе в такім відношеню, як правда до неправди. Помежи ними отже мусіла вийти борба, коли они стрінули ся. Під ударом науки Христової поганьство упало і довго не могло прийти до себе. Оно зістало ослаблене до того степеня, що навіть цісар Юліян Відступник не міг єго воскресити. Однак потайки оно повзало серед секти гностиків, аж доки з Бруном не виповзло на зверх і не зачало борбу з християнством на ново. Борбу християнства належить тому поділити на борбу з старим поганьством і на борбу з поганьством відновленим. Під стягом того послідного воює і Дрепер. До помочи прикликав також поган старинних, а навіть в рядях своїх поставив всіх визначніших єретиків і таких людей, котрих здавало ся єму, що може ужити яко оружя в борбі чи то против св. Письма, чи то против науки Церкви. Тож під стягом Дрепера видимо і Аристотеля і Зенона і Стоїків, Бруна, Д'Алямбера, видимо Кошерника і Галілея, Арія, Несторія, Лютра і Кальвіна і прч.

Що до способу веденя борби, то автор зумів бути справді дотепний. Видячи, що не зможе стати прямо против християнства, він собі радить в той спосіб, що переменяє християнство на поганьство і виступає против християнства не яєго такого, але як против поганьства.

Щоби показати безосновність такого твердження, мусимо вернути ся в часи поганські, вплинути в єго суть, філософію і етику і показати, що то не християнство зістало опоганене, але що се опоганене християнства аб' лиш вилягло ся в уяві автора, або що він забавив в крайній своїй злобі кинути на ЦерковХристову так

погаву клевету. В тій цілі приступаємо до представлення старинного поганьства, з котрим вперше стрінула ся молода Церков Христова.

(Д. 6.)

Праця, заплата і лихва.

Три конференційні бесіди Дра Декерта.

За дозволом автора переложив — о. А. Говда.

(4. Продовжене).

Гідний бо робітник своєї за-
плати. (Лука 10. 7).

Но через се якраз она причинила ся до зменшеня платні робітників, ба також і свого мужа, бо звісна річ, що коли робітник тисає ся, платня упадає. І на тім кінчить ся, що она разом з мужем тільки заробляє, кілько заробляв перше сам муж. Тепер вже не стає иншого способу робітничови, як хіба сей, щоби і діти вислати до фабрики, но они знов роблять конкуренцію своїм власним родичам. Праця через наплив робітника побільшає ся, продукує ся що раз більше, за те платня опадає що раз низше, а робітник мусить за голодову платню робити. То є так званий „железний закон платні“, котрий в модернім, економічним порядку під панованем свобідної конкуренції розвиває ся і невисказаву нужду на робітників спроваджує так що сьміло можна сказати, що робітник в теперішности під декотрими зглядами гірше стоїть, як невільник в старинности, бо невільник не діставав вправді жадної платні, но преці ніколи не голодував.

Як нелюдским є панованє свобідної конкуренції і модерної продукції і як визискує ся через них навіть силу жінок і дітей, показують найвимовнійше збори робітничі в усіх майже краях. Ось примір для многих. В книжці Schöffl'a „Капіталізм і соціалізм“ таке читаємо: Один робітник англійський, по фаху талетяр, на робітничих зборах розказував, що він свою 7-літню дитину що день приносив до фабрики і відносив. Хлопець робив 16 годин денно, дуже часто батько приклакував, аби малою жити підчас того, коли він при машині стояв, а не міг від неї відступити. Семилітна дитина, 16 годинна неперервана праця, хвильки часу на їдженє не було! Чи може нелюдскість ще більше степенувати ся? Як великою мусить бути нужда в такій родині, коли родичі пристають на таке нищенє сил малої ще дитини? А платня за таку працю яка? Перед двома днями писала мені одна жєнщина з Wiener-Füllhaus, що она за зробленє 12-и убрань дитинних для хлопців в віці від 7—14 літ дістає платні 1 зл. 92 кр.; отже пересічно за одно убранєчко 16 кр. До сєго ще мусить дати свої гузики, спряжки і нитки. Таким чєном лишаєсь їй за роботу 10 кр. Кілько-ж така жєнщина в однім дни таких

убрань може зробити? Дуже пильно мусить працювати до вечера, аби їх зробила чотири. І за те заплачує денно аж 40 кр. Очевидно, що се трохи замало, аби жити, а за багато, щоби вмерти. То голодова платня! А она пише, що мусить бути вдоволема, коли жид дасть їй таку роботу. В кождім случаю є така платня лише визискуванем сил робітничих, несправедливістю, котра кличе до неба. „Проти неї — як каже Папа Лев XIII. в своїй енцикліці „*Reus novatus* — підносить справедливість бунт“.

Тому треба зарадити. Як?

Декоتری надужитя старано ся звалити через охоронне для робітників законодавство. В сей спосіб ограничено законом працю дітей і жінок і впроваджено недільний відпочинок при великим незадов леню підприємців. На случай нещастя, недуги і старости робітників пороблено декотрі стараня. Се признати потреба. Из свого боку робітники стремлять до того, аби законно установлено „мінімальну платню“ а „максимальний час праці“. Перше жаданє стоить на християнській основі „гідний є робітник своєї заплати“. Також і друге жаданє основно є оправдане, бо декотрі аж надто використовують силу праці робітника. Тут лише треба додати, що не при всіх родах праці належало би рівний „максимальний час праці“ установити, бо не у всіх случаях є праця так напружена і томляча, а до того суть і такі ще роботи, котрі потреба конче в недовгій, начеби приписанім часі покінчити (жничю). Всего отже на одно кошито робити і тут не можна, бо се було би і несправедливо. В кождім однак случаю уміркованого часу праці треба раз, щоби робітник міг по части посвятити ся родинаї, то знов, щоби міг духово образувати ся; словом, аби міг вести життя гідне чоловіка.

Аби хоть в части ту нерівність помежи платнею а доходом з праці вирівнати, роблять нероз робітники штрайки т. є. змовляють ся, що доти не пілуть до праці, доки їм платні не піднесуть.

Но соціал-демократичний конгрес в Бруксели (1891 р) сказав, що штрайки суть обоюдним мечом і шкочуть так робітникам, як і підприємцям, а нераз і так діялось, що платня робітника ще обнижила ся.

Дотеперішні однак уступки що до голодової платні робітника не ристарчають. За иншим способом треба оглянути ся. За яким?

В продукції відграввають велику ролю два чинники: капітал і праця. Часто прилучає ся ще і третій чинник, но не до праці, але до доходу з праці, віритель.

Ми пізнали, що робітник яко економічно слабший помимо особистої свободи в виборі праці, фактично мусить проти своєї волі піддати ся підприємцеві і така у него робити. Він має вправді вибір, але такий: або з голоду вмерти, або за голодову платню робити.

В нивішних часах напружені відносини помежи робітником а підприємцем основують ся на тім погляді, що підприємець уважає робітника за рід живої машини. Становиско робітника отже є чисто річеве. Підприємець має машини. Ті машини з'уживають

ся і за їх з'ужитє відтягає він собі часть з чистого доходу. Підприємець за таку живу машину уважає і робітника і за єї з'ужитє виплачує єму платню. Та на тїм кінчить ся. Але рівночасно в тїм самїм містять ся ціла несправедливість і неподєкїсть, бо капітал, яко суцна часть усякої продукції, уможливає підпіране єї несправедливості і нелюдскості.

Сам підприємець є також співробітником і достарчає так звану працю кваліфіковану. Він бере на себе ризико і всяку можливість страти. Вкладає свій маєток і свою робучу силу в інтерєз і тому має право до доходу за свою працю. Но чи-ж робітник не працює, особисто вкладаючи в працю свої тілесні і духові сили, не виставляє свого житя і здоровля на небезпеку? Чи ті добра суть меншими, як добро підприємця і єго капіталу? Чи можна покласти на вагу жертвоване робітника серед праці і голодову єго платню? Ні. Все отже складає ся на те, що і робітник кромі звичайної зарплати має ще право до якоїсь відповідної части чистого доходу.

Тут треба шукати одинокої розсудної і справедливої реформи сучасної платні робітника. Через неї змінило би ся дотеперішне чисте річєве становиство робітника, на особисте і людске. Тим чином став би ся робітник дійсно співробітником. А підприємство стало би ся живим організмом, в котрім всі ті ріжні члени лучили би ся і в тїм самїм інтерєсі працювали. Такі проєкти можуть бути всюди переведені і в сей спосіб можна зреалізувати то, що снує ся по голові соціал-демократів, а що є заразом і ідеалом бувшого начальника Церкви папи Льва XIII. Такий погляд не є утопічний, не є будівлею в воздуху. Подібні підприємства існують вже в Англії, Франції та Німеччанї. Робітники побирають там кромі звичайної платні також *Tantième* (відповідну часть) з чистого доходу, який має підприємець, відчисливши всі кошта продукції. Ті підприємства ідуть добре. Се доказом, що они спочивають на здоровїї і здібній до житя основі. Така участь робітників в чистім доході не лише поліпшила би платню робітників, але і цілий інтерєс богато би на тїм зискав. Тоді робітники шанували би більше средства продуктивні, самі виробы були би здальші, а через те дохід з праці мусїв би піднести ся. А що найпаче то те, що підприємець і робітник не були би ворожо до себе настроєні, клясова ненависть загинула би, а запанував би соціальний спокій. Аби отже до сєго довести, ніяка жертва не була би за великою.

Коли робітник таку платню дістане, буде міг він якось по людски жити і буде спосібнійший до праці. Буде міг жити житєм родинним і родину удержувати. Він буде міг дещо заощадити, на що тепер дуже рідко може здобути ся. При таких відносинах мав би також надію, що колись стане економічно самостійним, що нині є майже виключеним і немислимим.

Така проєктована участь робітника в чистім доході, яку поставив християнський соціалїзм, не була би жадною милостиною, але добрим правом робітників, котрого тепер не можуть мати через односторонний капіталістичний розвій промислу. Про-

ект сей є постулятом природної справедливости, а давленє єго гріхом „кличучим до неба“. Завинив тут цілий теперішній односторонній систем, якого майже всі підприємці руками та ногами держать ся. Він є сею „історичною категорією“ як каже Lassalle т. є. чимсь таким, що витворило ся серед довшого часу і стало ся історичним.

Поодинокі підприємці не знесуть єго при найліпшій своїй волі. Любов ближнього сама також не зробить перевороту, бо багато є таких підприємців, що не ведуть ся нею, лише крайнім єгоїзмом. Ба, у тих, що не суть християнами, не можна навіть на любов ближнього числити. Безсильним отже стає змаганє поодиноких людських патронів, бо як скочуть так робитимуться загинути через те, що не раді їм по фаху братя знищать їх конкуренцією.

Передовсім мусить тут запанувати справедливість, а законодавство повинно сей проект зробити законом і то у всіх краях. І тому законодавство реформуюче систем платні робітника має бути міжнародне, бо инакше не pomoже ся вистарчаючо і тревало.

Чи через удержавленє всіх средств продуктивних цілого капіталу, можна би ту ціль осягнути?

Социал-демократи так твердят. Но учені національні єкономи, котрі о робітничім руху мають добру думку, суть того погляду, що такєго проблему без наглого перевороту всіх економічних відносин в житє впровадити не можна а хоть би й дало ся що зрєбити, то не загально.

Дальше і то додати потреба, що через таку нову організацію праці, змінило би ся людську суспільність на інститут праці примусової, над чим і самі робітники добре мусіли би застановитись.

Однак із платнею тих, що людській суспільности, державі, церкві служать повинно так само бути. Урядники, учителі, священники і т. п. особи відповідно до їх служби і становиска в житю повинні мати рівнож і відповідне забезпеченє.

І то є також постулятом справедливости. То всьо можна сказати і о урядниках при желізницях, трамваях, почтах і телеграфях, бо тут треба судити після принципу: „гідний є робітник своєї нагороди“.

Хочу закінчити словами св. Ап. Павла: „Добре їам ви богачі, плачте і ридайте над нуждою, яка вас жде“. З тих слів бачимо, що Апостол наче-б видів перед очима соціальну революцію, коли таке слово важке богатим проголошує. „Ось гляди — так говорить він дєльше — платня робітників, котрі засіяли ваші ниви (а я додам, котрі в ваших фабриках потом заливають ся і котрих лупите зі шкіри), а котру ви їм задержуєте, кличе до неба, а голос (угнєсєних) дійшов до Бога і домагає ся кари за се“.

Будова церков.

(Допись з Перемиського.)

Під повисшим заголовком повинен би бути сталій діл статей і дописий з наших Єпархій в „Ниві“, яко часописи посвячені справам церковним. Була би се правдива Нива церковна, на котрій представляло би ся живо перед людські очи зроджені на тій ниві овочі.

Без переченя, головними овочами на ниві церковній суть розправи богословські і з церковної історії, науки догматичні, катихитичні і моральні і т. п. теми, але не менше важними і гарними овочами суть будови і відновлення церков, жертви на церкви і взагалі все, що для добра парохій і для звеличення слави і чести Божої причиняє ся. — Такі діла становлять явне свідочтво не тільки зростаючої побожності і ревности для хвали Божої межи нашими вірними, але також змагаючої ся просвіти духової, — подібно як давніші нужденні церкви стояли свідками довголітної темноти нашого народа а подекуди і доси стоять.

Дописуватель з Сокальщини в 3. числі „Ниви“ прилюдно посвідчив, що в послідних десяти роках майже кожного року будьто основано, будьто вибудовано нову церков в Сокальськім повіті.

Се свідочтво мож би розширити не лиш на Сокальську околицю, але взагалі на цілу Перемиську Єпархію, в котрій послідними десятиліттями кожного року не одну, але по кілька нових або обновлених церков основувано, будовано і благословлено.

По при ревности духовенства і добрій волі і змагаючої ся просвіти вірних дияцезан. суть се у великій часті також овочі печальности теперішного Преосвященого Єпископа Константина Чеховича. Сей Архирей будьто через особисті осмогри, будьто через доставлені від Деканів справозданя, утворив собі докладну евіденцію о стані церков і будівель парохіяльних всіх парохій своєї Єпархії, а коли після сего дослідив, що в котрій парохії доси неотвітна церков або лихі будівлі парохіяльні знаходять ся, своїми пастирськими відозвами повними вітцівської любови і щирої жичливости дотичних парохів і парохіян, так довго взивав і заохочував до нових будівель, доки не дістав вдоволяючої обітницї.

Вже ті численні викази жертв на украшення, відновлення і будівлі церков, появляючі ся від кількох літ в кождім числі Перемиського Вістника Єпархіяльного, — посвідчають, як гарно розширяє ся між народом побожність і ревність для хвали Божої в Єпархії Перемиській. — Докладніші і подрібні вісти о таких подвигах повинні би для повного образу появляти ся в „Ниві“ зі всіх повітів і Деканатів всіх трех Єпархій Галицких.

Яко член клира з Перемиського повіту і Деканату, хочу отже читателям „Ниви“ представити, що і в Перемищині в послідних десяти літах або нові церкви, або нові будівлі парохіяльні або і відновлення старих церков отвітні вимогам теперішних часів майже кожного року звершали ся.

Цікавіший се буде обяв з того powodu, що як се взагалі кождому відомо — Перемищина с. є. найблизша околиця Перемишля у тім самім часі оголошеною була гніздом соціялізму і радикалізму, отже мала би се бути країна защеленої безбожности і атеїзму. Хто знає близше тепе-

рішне місто Перемишль, міг би навіть припустити таке оголошене як оцілком правдоподібне.

В Перемишлі велика сила військовости і численна армія пролетарияту робітничого витворила вправді у самім місті велике число соціялістів, а може навіть і радикалів, від котрих ідеї соціялізму дуже легко могли втиснути ся до поблизких сіл; але ті села суть переважно рускі, в котрих живе нарід сильно перенятий вірою християнською, по своїх предках одідиченою і шлеканою через ревних душпастирів, отже не тільки не прийняв ся в рускім народі соціялізм ані радикалізм, овшім, як се докажу фактами, кріпила ся віра і ширила ся побожність, котра обявила ся особливою жертволюбністю для хвали Божої.

Радикалізм окричаний в Перемискій околиці не був нічим иншим, як лиш клевета кинена на руский нарід з того powodu, що сей нарід вмісто призначеного верховодами князя Сапіги вибрав послом до сойму руского селянина з найближшої околиці Перемишля.

Нарід одушевив ся тим sukcesом і в тім одушевленню постановив собі і до думи державної вибрати щирого руского чоловіка. Аби того не допустити і нарід руский здискредитувати в сферах правительства, кинула верховодяча кліка клевету радикалізму на сей нарід, і так мешканців села Торки, з котрого села вибраний був руский посол і з сусідних сіл, котрі голосували на того посла, оклеветано радикалами, аби відтак знаними всім способами перешкодити в будущности вибори руского посла. Тая клевета радикалізму ще доси виринає при всяких зближаючих ся виборах автономічних. — Але нарід, котрий раз одушевив ся, а не міг вже при дальших виборах против силі остояти ся, зачав в тім самім часі основувати читальні „Просьвіти“ по селах і якраз у тих читальнях люди набували того поступового духа, що їх спонукав до будівель нових церков, шкіл і будівель парохіяльних як і до всяких жертв ва ціли богоугодні.

Слідуючий виказ будівель нових церков, відновлень старих, будівель нових домів парохіяльних а навіть і нових шкіл в найближній околиці міста Перемишля, дасть повний і наглядний доказ, що сей нарід оклеветаний радикалами — нічим иншим не був і не єсть, як лише щирим, вірним руским народом, котрий любить свій обряд і свою церков і многощастя не бажає, як лише того, аби мав у своїм селі красну церков і щоби міг жити для більшої чести і хвали Божої.

Зачну мій виказ від тих сіл, котрі суть найближше міста Перемишля на правім березі Сяну і в котрих живе переважно руский нарід ославлений радикалами з powodu виборів і основуваних читальнь „Просьвіти“.

Найближша міста Перемишля, о сім кілометрів віддалена єсть парохія Негрибка з філіями Сілець і Пикуличі У всіх тих селах є читальні „Просьвіти“. В селі Негрибці вимуровали парохіяни величаву нову церков в р. 1885, а в дочерних селах, іменно в Сільци, зістала нова церков вимурована і поблагословлена в року 1902, а в Пикуличах вимуровано і через Архиерея посвячено нову церков в році 1903. Ті дочерні села невеликі, по 500 душ, могли еще утримувати ся при старих церквах, однак-ож бажали причинити ся для більшої чести і хвали Божої і добровільно жертвували на нові церкви, котрі коштували по 8 до 10.000 злр. з внутрішніми украсненнями.

Побіч Негрибки, чотири кілометри від міста Перемишля, єсть парохія Коровники з читальнею „Просьвіти“. В селі Коровники, хоть церков стара досить обширна і в середнім стані, парохіяне збирають вже фонди на нову церков і посідають доси узбираного на тую ціль капіталу над 5000 злр.

Побіч сеї парохії, о 10 кілометрів від Перемишля, єсть парохія Яксманічі з філією Селиска і з читальнями „Просьвіти“ в обох селах.

В дочернім селі Селисках прекрасну і обширну нову, бляхою криту церков, вибудовано в р. 1886, а в селі Яксманічах вимуровали парохіяни нову церков коштом кільканайцять тисяч злр., освящену через Архирея в р. 1903.

Недалеко в сусідстві сеї парохії єсть, на 12 кілометрів від Перемишля віддалена, парохія Биків з читальнею „Просьвіти“. Мешканці села Бикова, в числі 700 душ, вимуровали в р. 1904 нову величаву церков коштом кільканайцяти тисячів злр., вимуровавши безпосередно перед тим нову резиденцію для свого пароха.

Побіч села Бикова, 12 кілометрів від Перемишля, знаходить ся парохія Медика з філією Шешиве і з читальнями „Просьвіти“ у тих селах. В обох тих селах суть також мешканці лат. обряда, числом по над 1000 душ, котрі мають свій костел і свого лат. святиеника, але помимо сего кріпко придержують ся рускої мови. Гр. кат. парохіяне обох тих сіл вибудували в р. 1900 до пів року всі нові будинки економічні, случайно пожежою знищені, для свого пароха, — а понадто гр. кат. парохіяни села Медики обновили в роках 1899 і 1900 свою церков коштом 6000 злр., іменно побільшили єї замуrowаним бабинцем і цілу церков отинкували, помалювали і бляхою покрили; а гр. к. мешканці села Шешиве вибудували в роках 1903 і 1904 нову церков підмуровану, тинковану, помальовану і бляхою криту, коштом 7000 злр., котру церков Преосвященный Архирей в р. 1904 освятив. Все тоє зробили добровільно без конкуренції в обох селах.

О чотири кілометри від Медики єсть село Торки, прославлене яко головна осада радикалів, з поводу того, що з того села був вибраний руский посол. Мешканці села Торки, заможніші від інших сіл, послали більше своїх дітей до шкіл навіть мійських і тим способом розширили просьвіту між собою скорше, як інші села і скорше оснували в своїм селі одну з найрухливійших читалень „Просьвіти“, — не дивниця отже, що з помежи світлійших селян тої місцевости вибрано посла. Мешканці отже того села насамперед в р. 1896 вимуровали нову школу двокласову з помешканєм для учителів, а в р. 1901 вимуровали нову резиденцію для свого пароха. На нову церков збирають вправді фонди, а що доси не вибудували, була важна причина. Церков стара в Торках консервує ся поправками, яко памятник дуже старинний, відзначаючий ся незвиклою структурою будови з XVI віку. Єсть се найстарша може церков в цілій Єпархії з особливим дивом — іменно досить обширною каплицею над входовою половиною церкви, котра мала становити колись давно осібну церков для якоїсь иншої секти, з осібним входом з надвору і з осібним олтарем.

У видавництвах польских старинних памятників давної Польщі з Русію суть уміщені фотографії сеї церкви.

Шість кілометрів від села Торок єсть парохія Поздяч з філією Накло і з читальнями „Просьвіти“ в обох селах. Мешканці тих сіл суть близько споріднені з мешканцями села Торки. Они суть також заможніші і сьвітліші від мешканців інших сіл і задія того розвивали більшу діяльність в читальні і вважались також радикалами.

В селі Поздячи вимуровали парохіяне в р. 1904 прекрасну нову резиденцію для свого пароха коштом 7000 злр., а на нову церкву збирали вже досить гарні фонди. В селі Наклі вимуровали мешканці сего села, самі Русини, перед кількома роками нову школу, а в р. 1903 вимуровали нову прекрасну церков коштом около 10,000 злр. Оба ті села суть невеликі, разом числять 1400 душ.

О чотири кілометри від Накла єсть село Стубно, в котрім єсть також лат. парохія, з філією Стубенко. У селі Стубні вимуровали гр. к. парохіяни того села величаву муровану церков, коштом 18.000 злр., котру наш Преосвященный Архирей в р. 1899 посвятив. Тїже самі парохіяни вимуровали в р. 1901 нову резиденцію для свого пароха. В селі Стубенку відновили гр. к. парохіяне свою церков в р. 1901, а се відновленє коштувало також 3000 злр. В обох тих селах суть читальні „Просьвіти“ і гарні школи.

Від Стубенка 7 кілометрів віддалена — вже над самим Сяном — єсть парохія Барич з філією Грабовець, де суть також читальні „Просьвіти“. В тій парохії вибудували парохіяни в р. 1895 нову резиденцію для свого пароха, а гр. к. парохіяни філії Грабовець відновили свою церков в р. 1901.

По лівім березі Сяну найблизша коло Перемишля єсть 7 кілометрів від міста віддалена парохія Журавиця з філією Бушковичі і Бушковички. Село Журавицю замешкують переважно жителі лат. обряда, в числі около 1500 душ, однакож Русини, около 500 душ, мають у тім селі муровану церков, поставлену в р. 1871. По причині малого числа руских парохіян, довгі літа не мала тая церков ані іконостаса, ані ніякого внутрішнього убрання.

Гр. кат. парохіяни того села, хоть так не численні, гуртуючись у своїй читальні, порадили ся добре і в р. 1904 справили новий іконостас і побічні олтарі, жертвуючи на тую ціль около 4000 злр. Але далеко єще гарніше поступили собі гр. к. парохіяни села Бушковичі. В тім селі читальня „Просьвіти“ дуже гарно розвивала ся, а вслід за тим Бушковичани вимуровали прекрасну нову церков, коштом по над 10000 злр., котру Преосвященный Архирей в р. 1903 посвятив.

Близко Вушкович єсть село Перекопане, яко філія парохії Перемискої, числяче всего 500 душ, а в тім селі вимуровали парохіяни, коштом 8000 злр. нову церков, котру також в р. 1901 Преосвященный Архирей посвятив.

В другій парохії, по лівім боці Сяну, замешкаліи також в більшости жителями лат. обряда, іменно в Уйковичах, обновили також гр. кат. парохіяне свою церков в р. 1903, а в невеликій філії в Батичах збудували і благословили парохіяни нову церков в р. 1902.

Крім повисших подвигов повстали єще нові доми парохіяльні в селах Буцові, Дрогойові, Сьвятім і в Сосниці — парохіях Деканата Перемиско-Загородского — а призьбрані вже суть значні фонди на будівлі нових церков в парохіях Буцові, Болестрашицях, Сьвятім, Сосниці і в Ра-

димні, в котрих то місцевостях на певно до п'ятьох слідуєчих років повстануть величаві нові церкви.

Повише поданий виказ з послідних десяти літ — нових будівель для більшої чести і хвали Божої — чейже послужить яко образ змагаючої ся побожності між руским народом, що замешкує найблизшу околицю Перемишля і Деканат Перемиско-Загородский.

Оказує ся, що в однім лиш Деканаті с. є. малій частині Перемиского повіту в послідних десяти роках відновлено значними коштами пять церков, вибудовано і поблагословлено 10 (десять) нових церков, вибудовано 10 нових домів парохіяльних і кілька шкіл і призбирано значні фонди на будівлі нових церков в найблизшій будучности в сімох (7) парохіях.

Признаю в повні великі заслуги Преосвященного Єпископа і дотичного парохіяльного духовенства в справі повисше виказаних нових будівель — однакож не могу поминути і тої примітки, що і змагаюча ся між народом просвіта через читальні дуже корисно причинила ся до таких подвигів, бо як повисші викази посвідчають, де в котрих селах заложені були читальні „Просвіти“, там і нові будівлі церков повставали — а на відворот, де читальні нема, там і нових будівель не було.

Повисший обяв дасть ся з того випровадити, що читальні по селах по при інших часописях і книжочках дуже охочо записують видавництва О.О. Василяна з Жовкви і книжочки Місійні, що виходять враз з „Послаником“ О. Джулиньского. Дешеві тоті видавництва звертають на себе увагу многих селян з powodu їх дешевости і приступного до понятя селян змісту статей.

Отже многі селяни — молоді господарі і господині — навіть молодці і дівчата, записують собі осібно ті виданя — і читаючи їх дома, переймають ся духом побожності — навіть до того степеня, що основуєть в своїх церквах товариства звані Апостольствами молитви, вписують ся до брацтв Найсвятійшого Серця Ісуса Христа — і тим чином привязують ся до церкви і радіби тую церков як найбільше украшати.

(взячених з Перемиского повіта.)

„Ані взад, ані вперед“.

(Відозва або просьба.)

В АрхЄп. Відомостях вше з року 1903 під ч. 81 п ручила ВПр. Митр. Консистория під дн 20. X. до ч. 48(2) будову Церкви в Вербянах, прил до парохії Гумниска, дек Олеського — жертволюбности нашого патріотичного Духовенства — і в наслідок сего надійшли тут жертви в загальній квоті 13 кор. (словом: Тринайцять корон), за котрі зложить ся в своїм часі ласкавим дателям подяку. Помимо сеї неуваги на справу, котра судячи по завзятій роботі наших ворогів чейже не є маловажна, вже вторік поблагословлено фундамент і розпочато будову самої Церкви з мягкого матеріалу після плану п. В. Нагірного. Однак при тяжких місцевих обставинах та рівнож тяжких часах, які вторічна посуха спричинили (після припорученя даного мені оо. відпоручниками) з прошенем ви-

ла, дальша будова без посторонної помочи стала ся неможливою. Не хочу в „плаксивий спосіб“, як о сїм виразився вторік один сьвященник-дописуватель „Дїла“, видурювати жертв у нікого. Не моя вина, що прилучене до тутешньої парохії село ніколи до сего часу Церкви не мало — як також не мій се забав, (я не кандидат на похвали і відзнаки), що як раз тепер, коли у мене матрична Церков майже падає, — здоровий розум і сьвієсть велють мені, при дальших приготованях до будови Церкви матричної, як найцирше займатися будовою Церкви дочерної. Треба бути тут на місци, щоби пізнати, як конечною і важною справою є будова сеї Церкви — а рівночасно як тяжко при даних обставинах єї до кінця довести — а між тим она цілий порядок, природний хід і розвиток справ Церкви матричної перебиває і спинає. Для поясненя подаю коротко; Церков сю буде лише саме село — присїлки відказали ся від участі, позаяк они лежать зовсім окремо від села і для них є Церков матр. догіднійшою; в самім селі є 30 мешканців гр кат. обр. се є десять родин середних господарів, решта загородники і зарібники а побіч них живе до 300 латинників, самих майже засібнійших людей; віддаленє села від Церкви матричної вносить 6 km. — а комунікація на весну і в осени неможлива — між тим як до костела всего лише 2 km. і то мурованцем.

Покликуючи ся на статю „Ратуймося!“ в 3-ім числі вторічної „Ниви“ — прошу о поміч всіх П. Т. Отців — а ласкаві жертви своїх Церков і парохіян для Церкви під візв. св. рівноап. Володимира в Верб'янах прошу надсилати під адресою: сьвящ. Віктор Єзерский, голова комітету і парох в Гумнісках, почта Буск.

Хроніка.

Духовні справи (реколекції) для сьвящеників відбудуть ся у Львові в днях 6, 7, 8, 9 і 10. марця с. р. Зголошувати ся треба до о. Я. Левицкого (пл. св. Юра ч. 5) найдальше до 4. марця. Ціле удержанє б. де стояти 8 К. Замісцеві будуть приміщені в домі при ул. Петра Скарги ч. 6. Перша наука буде 6. марця о 6. год. вечером. — *Від Виділау Тов. св. Ап. Павла.*

Загальні збори товариства св. Павла відбудуть ся дня 10. марця с. р. в сали засідань Митроп. Консесторії. Початок точно о 10. год Рано о год. $\frac{1}{2}$ 9 відправить ся в церкві св. Юра Службу Божу за померших членів Товариства. Видіт просить о численну участь.

В справі управлїнення конґруи одержуємо отсе письмо: На питаня многих ОО. в справі конґруи і постійної пенсії для вдів і сиріт, тою дорогою (бо трудно мені кождому з окрема відповідати) подаю до відома: Зараз вечером того дня по нарадах, я відіісе ся до комісії вдовичо-сирітских фондів у Львові і Станиславові.

разити свій погляд в тій справі і відповісти під адресою ВПр. о. Председателя комісії вдовичо-сирітського фонду в Перемишлі. Письма ті відіслав я за посвѣдками з пошти в Перемишлі. Також переписував ся я в тій справі з д-ром Стояном, котрий займаєть те-пер в парламенті справою конгруи, кладучи єму на серце судьбу наших вдів і сиріт, в цілі наділення їх постійною а достойною пенсією. Межи іншими я дістав від него письмо з 20. лютого, в котрім увіряє мене, що з всею щиростію постоїть за тую справу, що розбирав єї з нашими послами, та ходив до референта, щоби до жадань конгруальних доложили і наші сираведливі жаданя що до вдів і сиріт, та має повну надію доброго поалагодженя. Конечно, пише він, скорє надісланє петицій від священства, а окремо представлєня наших Пресвященних Ординариятів по мысли петицій. На разі депутатий не треба посилати. — *О. Корнело Кузик.*

Поясненє. В 17. ч. „Ниви“ з р. 1904. помістили ми надіслану нам статью „Глуپота чи цинїзм“, в якій знаходять ся (в увазі, ст. 432) такі слова: Для викликаня сензаций радимо В. Спілці перевести: Dr. Brown Séquard: Die Verjüngerungskur. щоби відмолоднів М. Павлик, або славновісне діло William Kinnear'a, після котрого Волод. Гнатюк може жити 200 лїт в гараздї і здоровлю!“ — Поміщаючи отсей уступ, ми навіть не припускали, аби єго міг хто взяти за насмішку з кого та за глзуване з чийогось здоровля. Се було би дійсно нечесно з нашого боку. Ми вважали єї слова як наглядний примір, що не кожда так зв. наука єсть правдивою наукою, що треба добре знати ріжницю між правдивою наукою а гіпотезами, нераз гаразд дурненькими. Колиж мимо того через поміщенє згаданого уступа дотичні особи чулиби ся нами обиджені, так ми їх з серця перепрашаємо і єще раз заявляємо, що ми не мали найменшої гадки в той спосіб їх обидити.

Про реколекції в Станиславіві дістали ми слїдуєчі уваги, які поміщаємо в скорочєню: Розводитись про вагу і значінє духовних вправ, про їх корисвий вплив і душевний пожиток — се, здає ся, цілком непотрібно. Кождий священник знає се сам якнайліпше, а специяльно той, що вже брав участь в таких вправах. Тому з великим вдоволенєм привитали ми гадку нашого Пресвященного що до урядженя реколекцій для цілого диєцезального клира. Автор сих уваг, як і прочі, що вже ті реколекції відправили, мусять виразитись про них з найбільшими похвалами, як рівнож подякувати Пресвященному за ті труди, які положив і покладає коло сєго так хосєнного для наших душ діла. — Далі заявляє наш дописуватель, що хоч повисша гадка урядженя реколекцій для клира цілої диєцезії єсть дуже красна і похвальна то все таки спосіб їх переведєня (стягати всіх до Станиславова) не цілком щасливий, бо і непрактичний і за коштовний і треба єго конечно на другий раз змінити, улекшити і упростити. Всеж таки — кінчити — некоректно поступили собі ті деякі священники, що виступили проти способу переведєня сих реколекцій аж в „Дїлі“. Таке на будучє не повинно бути, бо досить напастий на церковну єрархію з боку наших ворогів, а нї, щоби ми єще самі, священники, „натягали“ єпископів по часописях. Чи ми сим не даємо соблазни?

8767.

Ч. 6.

Львів, 15. марта 1905.

Рік II.

Жива

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця

Передплата річна 6 кор. піврічна 3 кор.
Кожде число 30 сот.

Адрес редакції і адміністрації:
Львів, площа св. Юра ч. 5.

Під розвагу.

„Аминь глаголю тобі: не ізидеши оттуду, дондеже воздаси послідній кодрант“.

(Мат. V. 26.).

„Аще речем, яко не согрішихом, лжа творим Его і Слово Его ність в нас. (Йоан I. 10.)

Так! Всі ми грішники в більшій чи меншій мірі. Много „согрішаем вси“. Всі нарушаємо закон Божій, противимо ся воли Божій, зневажаємо Величество Боже, затыгаємо довг справедливости Божій. Чим же єсть гріх, хотьби і найлекший, знає кождий з нас добре, коли лише трохи ввійде в себе, коли погляне на окружающий его світ, коли загляне до іст рій людства, найбільшеж, коли взнесе очи своєї до Розпятого Спасителя! Дійсно! „Се огонь Божій вземляй гріхи міра“. (Йоан I. 29.). Так! „Той язвен бисть за гріхи ната і мучен бисть за беззаконія наша. Язвою Его ми ісціліхом“. (Ісаія LIII. 5.). Христос доперва задосить учинив справедливости Божій за нас, відкупив нас, освятив нас. Щасливі ми проте, бо потребуємо лише користати з плодів жертви Его крестної, а маємо запевнене милосердіє Боже над нами, прощенє гріхів наших, дарованє вічної кари, отверте небо.

Сего однак ми собі не заслужили! Тому і з нашої сторони мусимо причинитись до задоситьучиненя справедливости Божій, мусимо поносити дочасні кари, мусимо чинити покуту. „Аще в сурові дрєві сїя творят, в сусї что будєт?“ (Лука XXIII. 31.). Що до того будє з нами, святицєниками, слугами Христа, котрого місією маємо сповняти, в слїди Его вступати, діло Его совершити;

котрий дав нам образ, аби ми Ёго наслідували; того Христа, котрий сказав і так діяв: „*мое бршино есть, да сотворю волю пославшого мя і совершу діло Ёго*“ (Йоан IV, 34). Гляньмо лиш на наші безчисленні обовязки, а їх виповнене. Чи ж страх не огорне нас, що буде з нами по смерті, що станесь з непотрібними рабами? Тож за життя треба користати з часу, ділати, *дондеже день есть*, задосить чинити ділами покутними справедливости Божій, аби муки чистилищні були короткі або і жадні. В тім ділі помагає нам на землі і Церков св. своїми ласками з полишеного її скарбу, св. відпустами. Она вірна заповітови Спасителя, котрий прийшов *взискати і спасти погибших*, як печалива мати ходить коло нас, помагає нам, ратує нас. Щасливий проте кожний, котрий з сих ласк користає.

Щасливий, котрий зійде з сего світа в ласці освящаючій, найщасливіший, котрого душа, опустивши тіло, звійде *во двори Господня*. Та сих певно мало, бо покути мало. Майже всіх нас проте чекають кари чистилищні. Страшні се кари; після святых Отців мають навіть рівнати ся карама некольним, одна ріжниця, що они тільки дочасні. Се нас чекає по смерті за гріхи наші, коли зійдемо з сего світа в ласці Божій. Але і тут Церков св. не опускає своїх членів, жертвуючи за них плоди жертви безкровної, заслуги святых, добрі учинки вірних. Се ділає взагалі за всіх страждучих, в якій цілі і посвятила в їх память і на їх поміч певні дні і часи церк. року. Щобиж однак душа лично дістала поміч в чистилищи, мусяє на неї памятати і за неї подбати члени живі на землі. На жаль, в наших часах члени церкви „воістнуючої“ замало памятають на своїх членів страждучих. Видимо то найлучше по парохіях, де память та кінчить ся звичайно з замкненем гроба, а позагробова поміч есть лиш спорадична. Се розумієсь у мірян, у котрих та память може легко відновляти ся в житю буденнім, бож они посіли доми своїх предків, поля, варетати і т. д.

Якаж доля дотерва чекає священика, котрого не раз опущений гріб есть одиноким свідком колишньої діяльности замкнених в нім тлінних останків! Ба! дуже часто і хреста не видно на гробі колишного воіна Христового! Родина полишена розбрелась по світі; вдога здана на Провидіне Воже з своїми діточками не годна помогти свому страждучому мужеві! А кілька сходить зі світа священиків, котрі давали приют многим особам, а сї загарбавши працю свого добродіа, за душу ёго і не згадають.

Щож проте нам робити? Слїдує з сего, що ми за життя нашого на землі мусимо постарати і забезпечити собі поміч для душ наших по смерті. Се піднести есть і наміром сих моїх стрічок, а цілію викликати дискусію і ви-
найти спосіб залагодження сеї справи.

Правда! на се найлекшим способом есть оснoвуване бого-
служебних легатів і о се повинен кожний священик под-
бати, хотьби вчасно за життя, *дондеже день есть*; незасібний може

ту квоту заасекуровати на случай смерті. Другим способом єсть братня поміч в яким брацтві чи товаристві. Ту був би хосен для всіх і вічний і скорий. На богаті легати нас не стати, а спускатись на одну Службу Б. легатову річно, то би прийшлоє може і задовго терпіти в чистилищи. Підношу тепер голоє, чи не далосє би у нас оснувати яке краєве. руске, до нашого обряду прикросене брацтво літургійне, розумієє спільне і для мірян. На сю гадку напровадив мене німецкий союз літургійний в Інгольштадї (Messbund) під покровом Непорочно Зачатої, котрого спровадив я статути. Як оно гарно розвиваєє, яку поміч приносить, які ласки уділяє, можна собі представити з того, що пр. в р. 1904, мало 671.529 членів. Обовязком кожного члена мірского замовити, а євьященика відправити лачно Службу Б. в наміреню союза в означенім дни року. Тож в році 1903-тім відправлялось денно в наміреню союза звиж 1800 Служб Б. А які красні наміреня! 1) в честь Непорочної, 2) аби упросити собі її помочи в послїдній годинї, отже о щасливу смерть, 3) особливо за того, що найскорше умре, 4) за всіх живючих і померших членів, 5) особливо за того, що послїдний помер.

Тож чи не можби, як сказано, оснувати у нас подібного брацтва в нашім рускім обрядї при котрій катедрї, або при яким чудотворнім місци, або при котрім монастири ОО. Василиян. Тут здаєє, булоб найлучше. Надто піддаю ще одну гадку. Можеби далосє оснувати при наших катедрах чи капітулах яку касу, деби євьященики складали лепти свої на стипендії богослужебні по їх смерті. Пієля числа гроший чи уділів мало би відслужити ся за єго душу як найскорше певне число Служб Б. відручних. З сего бувби дуже великий хосен. Раз, євьященик спокійно замикає би очи, бо має надїю на скору поміч єго специяльно душі; друге, біднійші євьященики одержували би стипендия, тож мали би запомогу; третє, богатші, чи чия зможність, могли би відданї їм стипендії жертвувати на яку Божу цїль, пр. основанє, заосмотрюванє церков і т. п.

Впрочім Вєч. Врята будуть ласкаві забрати голоє в тїй справї і взятись до сєго діла для слави Божої і спасєня душ наших і ближних.

Вкінци повинні ми щосє і добровільно зробити для наших попередників. Відправляємо що річно по кілька або і кільканацять часом Служб Б. офіцияльно без винагороди при ріжних торжєствах, чомуж би не мали ми сєго учинити за нашого попередника раз в рік. Тож моя гадка єсть, що кождий повинен кожного року в річницю смерті свого попередника жертвувати за него Службу Б. а так само за свого помершого сотрудника до кінця свого житя. Так само буде відправляти колись за єго душу єго наслідник. Щобиж се було обовязковим, сьмію просити наших Преосвьящєних Владик, можеби то далосє зробити законом нашим церковним краєвим. В такім разї, коли самі собою заопі-

куємось а і Висока Власть наша нам допоможе, будемо могли спокійно в ласці Божій сходити з сего сьвіта і мати з св. Павлом радю на вінець Слави.

о. М. Баричко.

Ф. Грівець.

Проби злуки з грецкою церквою по Соборі Фльорентийскім.

(6. Продовженє).

В С Т У П.

Російській Церкві припала по упадку Царгорода рішаюча роля поміж всіми східними Церквами; важностию і впливом перевишшає она много греко-елинську і всі прочі малі східні Церкви. Вплив який посідали живла греко-елинські у східній, Церкві перед Собором фльорентийскім, принав опісля Руси. Числом своїх вірних і могутостию держави, котрої сталась зрядом, виконує Церков російска рішаючий вплив на весь християнський Орієнт. Тому то зараз по упадку Царгорода були звернені очи папів з особлившою любовию до Росії при кожній нагоді. Коли зважимо, що велика часть нинішньої великої держави російської через пілі столітя була з'єдинена з римскою Церквою та по части ще й вині та лучність задержалась, то можемо сказати з Августином Пальмієрі, Ассумпціоністом в Царгороді, що Росіяни суть небезпеченством і надією римскої Церкви.

Зараз по упадку Царгорода пізнали папи змінене положене в греккій Церкві і звернули свій погляд до Росії, щоби Церкві католицкій здобути новий триумф та придбати сильного союзника проти споконвічного ворога християнства. От тим то бачимо в протягу століть змагання папів, щоби Русь під зглядом церковним і політичним зблизити з Заходом. Від часу до часу було для Руси політичне зближене з Римом пожадане, і тому бували часами дуже тісні зносини між нею а Римом. Та хоч як укладались політичні відносини, то папи не спускали ніколи з ока головної ціли: сполучена рускої та російської Церкви з римскою і помимо всіх неудач та розчаровань стреміли до своєї ціли з подиву підною витривалостию і з тим благородним оптимізмом, котрий може бути впливом лишень віри, надії і любови.

Русь отримала віру християнську з Византії в X. столітю; тому під зглядом церковним була від неї зависимою. Византійске духовенство намагало ся zorganizувати Церков на Руси після взору византійского та задержати єї в як найбільшій зависимостя від Византії. Митрополитів і єпископів діставала Русь з початку з Царгорода, а рускі єпископи мусіли ординувати ся

в Царгороді¹⁾). Тим способом зістала Русь втягнена поволи в схизму і наповнена відразою до латинників.

Перед собором фльорентийским Русь рідко коли стикала ся з Римом. Після нападу Татарів (в XIII. століттю) не було то легко. Зараз в початках татарського панованія стрічаємо одно важне приклучене. Папа Інокентій IV. післав (1245) Францішканина Fra Giovanni del Plano Carpino до хана монголів; підчас подорожи через Русь зіткнув ся він з руским князем²⁾. Монах мав то щастє уділити послідню потіху умираючому великому князеви Ярославови з Суздаля³⁾. На те приклучене памятає папа Інокентій IV. у своїм Breve до великого князя невского, пригадуючи єму, що батько єго Ярослав умер помирений з Церквою римскою; при тім звиває єго, щоби пішов за прикладом вітця⁴⁾. Більше менше в тім самім часі писав папа також до руского князя Данила галицкого і обіцював єму королівску корону, на коли прийме уяїю з римскою Церквою⁵⁾; однак змаганя папи не мали тривалого успіху⁶⁾.

Унія фльорентийська в Росії.

В часі собору фльорентийского буз митрополитом всієї Русі Ізидор, одна із найвизначнійших личностей в історії Унії взагалі. Яко ігумен монастира св. Дмитрія (в Царгороді) промовляв він в Базилейі з цілим одушевленєм своєї східної вдачі за унією⁷⁾. В р. 1437 післав єго грецкій цїсар яко митрополита до Москви, щоби тут причиняв ся до побіди великої ідеї, як виражає ся Піерлінг. Хвиля здавала ся бути щасливою. Великі князі московскі носили ся з гадкою зібрати всі сили руского народа, щоби остаточно скинути татарске ярмо. У вересни 1437 р. удав ся Ізидор зі своїми рускими товаришами на собор до Феррарі, а відтак до Фльоренції. На соборі був він одним з найревнійших заступників унії. Тут підписав він декрет унії і зістав іменованій легатом „a latere“ для розширювачя унії на Литві, Лівонії та цілій Русі Вертаючі з Фльоренції, оголосив він в Будапешті (1440) в посланню до Русинів доведене до кінця унії. В Києві і Холмі витали єго дуже радо яко звістуня з'єднання, за те в Москві натрафив він на рішучий опір великого князя, духовенства і народу. Грецкі упередженя і неприхильність до латинства підсичувана Царгородом вже й на Русі глибоко вкорінилась⁸⁾. Великий князь і клир відкинули буллію про

¹⁾ Pitzipios, Die orientl. Kirche, ст 245 — 46.

²⁾ Turgenev, I. ст. 58 — 59 н. 65;

³⁾ Pierling, La Russie etc. I. ст. XV. — XVI.

⁴⁾ Turg., I. ст. 68 — 69, н. 78;

⁵⁾ Turg., I. ст. 61 — 62, н. 68.

⁶⁾ Annales Eccl. Ruth. ст. 7 — 8; в тім місці Гарасевич не є точний, коли говорить о якійсь унії, не згадуючи цілого перебігу; зараз слідуєчий папа Александер IV. мусів напаминати нещирого Данила до повороту до Унії (Turgenev, ст. 84 — 5, н. 96).

⁷⁾ Pierling I, стор. 11.

⁸⁾ Гадка Піціпія (ст. 247), будьто би великий князь був прихильний унії, описля однак мусів уступити під напором ворожого уній клиру, не дасть ся історично доказати.

унію. Ізи^дор зістав вкинений до в'язниці, утік однак щасливо до Італії. Великий князь сповістив царгородського патріарха Митрофана, що Ізидор відпав від православ'я і приніс з Риму письмо з многими латинськими блудами; патріарх повинен проте прислати до Москви иншого митрополита.

Митрополитови удало ся на якийсь час розтягнути свою юрисдикцію на цілу Русь. Здавало ся, що унія в цілій Русі знищена. Однак Ізидор полишив тревалі сліди в цілім славянськiм сьвітi помимо короткого побуту в Москві. Події великого значіння в'яжуть ся з тим іменем, котре задержало свою славу в історії. Передовсім датуєсь від того часу поділ рускої Церкви на дві Митрополії. Митрополити московскі лишились все непримиримими ворогами Риму і флорентійського Собору. Російська політика руководилась византийством, національний елемент абсорбував релігійний, власт' державна втискала ся до святилища, порабощала клир і затемнювала понятя церковної свободи і незалежності. У Києві лишилась унія при відмінних обставинах якийсь час. Через внутрішні невгоди та національні упередження затемнилась відтак пам'ять на буллію папи Євгена IV. Однак зародок унії лишив ся в глибині серця, доки не видав обильного овочу при кінци XVI. віку.

Доля унії на українській та литовській Русі.

Від часу навернення Русі на християнство був Київ церковним осередком Русі. Після політичного поділу проявлялись також проби поділу церковного. І так в XIV. і XV. віку резидували рускі митрополити в Галичи, однак з перервами. Так само були з початком XIV. столітя з деякими перервами рівночасно митрополити на Литві і в Москві. Ізидор був митрополитом цілої Русі і таким вся Русь его uznавала. Хотяй був змушений з Русі втікати, затримав однак титул і юрисдикцію на цілу Русь. З вибором Йони митрополитом московским зачинаєсь дефінітивний поділ Русі на дві митрополії. Зразу намагались московскі митрополити привернути всіх руских єпископів під свою юрисдикцію; Йона виконував навіть, як ми то вже висше згадали, юрисдикцію над єпископами рускими в Польщі і Литві. Однак від часу київського митрополита Григорія (1458) мусіли обі сторони признати дефінітивний церковний поділ Русі.

[Д. 6.]

Джон Вілліам Дрепер і его Історія Боротьби Віри з Наукою.

Написав о. Ф. Щепкович.

(9. Продовженє).

Вираз „погавство“ єсть латинського походження і означає в першій лiнiї людей, що мешкають на селі. Коли християнство

розвинуло ся в римській державі, почавши від Константина Великого і обняло всі інтелігентнійші круги, то при почитанню божків лишили ся селяни, як більше консервативний елемент. Поняття селянин і мвобожник так зросли ся з собою, що вираз селянин став ся однозвучним з виразом політеїст або мвобожник. Поганьство отже не єсть нічим иншим, як релігією, котра наказувала своїм ісповідникам почитати не одного правдивого Бога, але більше або менше число богів. Ті боги були звичайно не рівнорядними, але підчиненими одному найвншньому богови, котрому належала ся від них почесть і послух.

*

*

*

Релігія означає звязь, яка заходить помежи найвисшим Єством, а чоловіком. Та звязь лежить в тім, що чоловік пізнає Бога і Єго любить. Він пізнає, що не тільки своє єствоване, але і всі ті добра отримав від Бога і тому, як з одної сторони чує свою зависимість від того Найвисшого Єства, так з другої сторони видить Єго доброту і любов до себе і зачинає Єго рівнож любити. В тім значіню, а іменно яко звязь помежи Богом а чоловіком, бере релігію Ляктанцій¹⁾ випроваджуючи вираз *religio* від *religare* (= лучити, вязати).

В латиньскім язиці має вираз *religio* (= релігія) еще инше значіне, а іменно, бере ся в значіню почитаня, яке належить ся для кривних і свояків або старших. Дятого почитане зглядом родичів, приятелів, старших, настоятелів і прч. називає ся також релігією. Однак в стислім значіню, означає релігія тільки відношене чоловіка до Бога. В тім то значіню беруть єї не тільки писателі християнські, але і поганьські.²⁾

В тім посліднім значіню бере релігію також св. Тома Аквінатский, котрий в питавю 81. артикулї 1. каже: „Чи слово релігія походить від частого відчитуваня, чи від повторного вибираня сего, що через недбальство утратили ми, чи походить від поновного лученя, релігія означає властиво відношене до Бога: бо Він єсть тим, з котрим повинні ми бути злучені неначе з невисихаючим жерелом; до котрого також повинен відносити ся кождий наш вибір, яко до послідної цілі; котрого також повинні ми відзискувати через віру і явне оказуванє віри, так як з недбальства утратити ми єго через грїх.“³⁾

¹⁾ Ляктанцій в *Divin. instit.* 1. 4. ст. 28. у К. Маццелї в трактатї *De Religione et Ecclesia* ст. 1.

²⁾ Mazzela *loc. cit.* стор. 2.

³⁾ *Divi Thomae Aquinatis „Summa Theologica“ Secunda Secundae Partis — Romae MDCCCXCIV. — Quaestio LXXXI. Articulus I.* під заголовком: „*Utrum religio ordinet hominem solum ad Deum*“, де читаємо по словах св. Августина „*Religat nos religio uni omnipotenti Deo*“ дальше так: „*Sive autem religio dicatur a frequenti relectione, sive ex iterata electione eius, quod negligenter amissum est, sive dicatur a religatione, religio proprie importat ordinem ad Deum: ipse enim est, cui principaliter alligari debemus tamquam inefficenti principio; ad quem etiam nostra electio assidue dirigi debet sicut in ultimum finem; quem etiam negligentes peccando amittimus, et credendo et fidem protestando recuperare debemus.*“

Так отже в яким небудь возьме ся значіню релігію чи в загальнім, чи етимологічним, она означає все якусь звязь, яка заходить помежи чоловіком а Богом; і тому то не можна пізнати сути релігії, як довго не пізнасть ся докладно тої звязи. Хотай вправді заходить межи Богом а чоловіком нескінчена різниця, то однак чоловік може бути получений з Богом вайтїснїйшим узлом; бо так як чоловік не може істнувати без Бога, так не може бути також призначений для иншої ціли, як для Бога, яко остаточної ціли і Ёму мусить бути підчинений.

Та звязь, яка лучить чоловіка з Богом, може бути двояка: фізична і моральна.

Фізична звязь лежить в фізичнім відношеню, в яким залежать від Бога сотворіня так розумні, як і нерозумні, яко від свого Сотворителя і Управителя. Моральна звязь лежить в тім, що сотворіня наділені розумом і свобідною волею є підчинені Богу, яко послїдній ціли, яко свому сьвятому Законодатеlevi і справедливому Судив.

Релігія лежить як раз в тій звязи моральній. З того видно, що та звязь помежи Богом а чоловіком опирає ся на пізнавю розумом правд, що відносять ся до Бога і на добровільнім виповненю обовязків зглядом Бога. Звідси повстає різниця помежи теоретичною а практичною релігією, однак така, що они не становлять двох рїзних релігій, але суть частями одної і тої самої релігії. Сума отже правд, які зазначають ясно і докладно відношеня помежи Богом а чоловіком, становить релігію теоретичну; обовязки, які із сего відношеня випливають, а котрі чоловік має виконати, се становить релігію практичну.¹⁾ Релігію можна взяти еше підметово або предметово; підметовою називає ся тоді, коли єї возьмемо так, як она єсть в чоловіці, що єї визнає; предметовою, коли так єї беремо, як она єсть сама в собі.

Предметово взята релігія єсть то збір всіх правд і обовязків, які означають моральні відношеня помежи Богом а чоловіком.

Підметово взята релігія єсть чеснота в чоловіці, що ті відношеня і узнає і усовершає; або єсть то саме привязанє до виспе сказаних правд і виконанє повисших обовязків.

Звідси виходить, що релігія взята загально розтягає ся ширше, чим релігія як осібна чеснота; бо тамта обнимає всі правди і обовязки, що зміряють до якої небудь услуги зглядом Бога; тота єсть чеснотою моральною, що склоняє чоловіка, згоди віддав Богу честь і славу, яка Ёму належить ся задля Ёго висшости. Тому то Бог має особлившу висшість, бо Він весь безконечно перевисшає, тож Ёму належить ся особливша почесть. Річ має ся подібно як у людей. Не всім однакова належить ся почесть, але се залежить від висшости чоловіка, і тому инша почесть належить ся вітцєви, инша королеви і так дальше.²⁾

¹⁾ Гл. „De Religione et Ecclesia“ Camill. Marzella S. R. E. Cardinalis Editio quarta — Romae 1892. стор. 3.

²⁾ Пор. Св. Томи з Аквіну „Summa Theologica“ 2—2 Qu. LXXXI art. IV сор. 569 римске виданє з 1894.

Св. Августин дефінює релігію: „Почитанє Бога.“ Ся дефініція, коли має примінити ся до правдивої релігії, повинна властиво виражати ся словами: „Належне почитанє правдивого Бога, так як каже св. Тома: „Релігія єсть чеснота, силою котрої віддає ся правдивому Богу належна слава і честь.“

Бо кожда честь, що віддає ся або не правдивому Богу, або правдивому вирядї Богу, але в неналежний спосіб, єсть почитанєм не релігійним але суєвірним; бо правдива релігія вимагає не лиш властивого предмета, але і властивого способу почитаня.¹⁾

Тота релігія, що має правдиве понятє і віру о Бозі і віддає Богу честь правдиву і належну, називає ся релігією правдивою. Колиж релігія віддає Богу фалшиву честь то називає ся релігією неправдивою або ложною. Ділить ся дальше релігія на природну або обявлену. Природна релігія єсть та, яку диктує сам собі лишений розум, і до котрої тягне сама природа; або єсть то збір засад і обовязків, що відносять ся до почитаня Бога, о скілько они можуть бути звисні природному розумови і о скілько можуть бути виконані природними силами.

Релігія обявлена єсть та, що опирає ся на надзвичайній і надприродній обяві Божій, котра не належить ся природї людській.

Правдива обявлена релігія ділить ся після ріжних епох і ставів на первісену, що була дана Адамови і патриархам; на жидівську, яву дав Бог жидам через Мойсея і християнську, котру обявив Бог через Ісуса Христа цілому людському родови.

Первісна релігія не заховала ся чистою, але зістала скривлена що до понятя о Бозі. Се видно вже хотьби з того, що коли би люди переховали єї в таким стані, в яким єї Бог людям обявив, то она була би всюди однаковою. Тимчасом видимо, що она єсть у одних однобожна, у других двобожна, у инших знову многобожна. Ба навіть у одного і того самого народа релігія змінєє ся з бігом часу. Так видимо з історії Єгиптян, що у них перед пантеїстичною релігією була релігія монотеїстична.²⁾

В часах же історичних видимо, що всі старі народи, що зіставили по собі сліди, з вїтком одних Жидів, були многобожниками (полїтеїстами).

Дальше істория учить нас, що та многобожність розвиває ся, але розвиває ся розкладово. З поступом часу і культури множать ся боги і богинї, а з їх розростом упадають що раз то низше понятя релігійно моральні.³⁾

(Д. б.)

¹⁾ De Rel. et Eccl. — Camil. Mazzella стр. 4.

²⁾ Гл. Źródła historyczne Wschodu odnośnie do Pisma św. przez Ks. Władysława Zaborskiego стр. 54.

³⁾ Тамже під заголовком Azyrologia стр. 168 і 169.

Замітки двох російських професорів духовної

Академії про наші церковні відносини.

(З. Продовжене)

І Загальні замітки — історична доля Галичини.

Автор зачинає від сконстатовачя факту, що відколи Галичина, колишнє удільне руске князівство, зістала у XIV. в. через Польщу відірвана від цілости руского народного організма, від сего часу вже не судило ся їй „возсоединиться съ единоплеменною ей Россією“. За політичним відокремленем прийшло, хоть і не так скоро, роз'єдиненє релігійне а нарешті і язикове. Однак проф. Титови не імпонує ані одно, ані друге. Роз'єдиненє релігійне, яким називає (ст. 2.) унію, не імпонує ані своєю історією, ані теперішнім станом. Історія унії в Галичині тим поперше сьвідчить на свою некористь, що унія дуже довго тут не принимала ся, хотя в Західній Русі вона була введена вже під кінець XVI. в. По друге, що доперва особливим мірам хитрости польского правительства удало ся у послідній чверти XVII. в. і з початком XVIII. перетягнути на унію єпископів двох православних єпархій: галицько-львівского Йосифа Шумлянського і перемиского Інокентія Винницького, та і ті сприяли унії лише „по своимъ личнымъ разсчетамъ и выгодамъ“ і (каже Автор по третє) не нашли послуху у народа. Бо хоть польске правительство оголосило обі єпархії уніяцкими, однакож в самім ділі ані низше духовенство, ані простий нарід унії не хотів, ані не приняв. Таким чином ся унія була довгі часи чисто номінальна, бо духовенство і нарід далше уважали себе православними і такими полишили ся, та непомогли на се навіть правила Замойского собора, ані цєсованє богослужебних книг. Тому то і по нині унія не має ані симпатії, ані впливу у руского народа в Галичині. Протівно, „среди старѣйшаго поколѣнія галицко-русскихъ уніатовъ и доселѣ еще живы симпатіи къ православної Россіи“... і *„духъ Наумовича не умеръ и доселѣ среди русскаго духовенства въ Галиціи“* (ст. 5.)

Така в очах нашого Автора доля унії в Галичині. Але на сїм еще не кінець, бо сьвяц. Титов безпосередно по своїм історичнім очерку такий факт констатує: „Но, съ другой стороны, тѣ же наблюденія привели насъ и къ тому заключенію, что въ послѣднее время наступили для Галиціи такія тяжкія — и внѣшнія и внутреннія — условія, которыя угрожаютъ серьезною опасностію той сравнительной цілости и неповрежденности древлеправославной церковности и той внутрєнной симпатіи къ православію, какія доселѣ сохранились среди русскихъ Галичанъ. Обѣятихъ тажкихъ условіяхъ жизни русскаго духовенства и народа въ Галиціи, ми скажемъ нѣсколько позже“... Гаразд! ми дуже радо послухаємо, і дуже вдячні за се отверте признание. А наколи п. Автор каже нам еще трохи пождати, ми тимчасом повер-

немо еще хоть на хвильку до его історичного представлення нашої унії.

Воно ані не нове, ані не одинокє. Ті самі погляди, та навіть з більшим еще драматизмом, вже давно висказали ті, що писали про історію нашої церкви — більш чи менш фахово. Почавши від Бантин-Каменского,¹⁾ Коялович,²⁾ Крачковский,³⁾ Хрущевич,⁴⁾ Чистович,⁵⁾ Стрільбицкий,⁶⁾ Малишевский,⁷⁾ Кипріянович,⁸⁾ а навіть проф. Жукович⁹⁾ і митрополит Макарій (Історія русекой церкви, т. IX—XII.) — всі вони в більший чи менший мірі мають один, можна сказати, типовий спосіб задивлюваня на історію нашої унії — односторонно і ворожо проти неї, так, що можна его назвати традицією російської школи.

В другий знова екстрем попадають польскі історики і — годї правди діти — наші так, що на разі чисто об'єктивної і наукової історії нашої церкви і унії нема еще,¹⁰⁾ — і, відай, довго еще прийде ся на неї ждати, доки уми не успокоять ся і доки всякі бічні згляди не уступлять... Та, якнебудь не можна сказати, що історія нашої унії належить до найсвітліїших, але і не можна вже єї відмовляти всякого права і всілякої логіки!

Коли проф. Титов каже, що наколи унія так довго не приймала ся в Галичині, „то это зависѣло больше всего отъ той любви і той преданности къ отеческой православной вѣрѣ, которыя одушевляли русское духовенство (преимущественно низшее) и простой

1) Бантышъ-Каменскій Историческое извѣстіе о возникшей въ Польшѣ уніи, Москва 1805.

2) М. Кояловичъ, Литовская церковная унія. 2 т. Петербургъ 1859—1861, Лекціи по исторіи Западной Россіи, Москва, 1864, Историческое изслѣдованіе о Западной Россіи, Петерб. 1865.

3) Ю. О. Крачковскій, Очерки уніятской церкви (Чтенія въ Императорскомъ Обществѣ исторіи и древностей російскихъ за 1871 р. кн. I і II, за 1876 р. кн. III і IV).

4) Г. Хрущевичъ Исторія замойскаго собора, Вильна 1880.

5) И. Чистовичъ Очеркъ исторіи западно-русской церкви 2 т. Петербургъ 1882—84.

6) Священникъ Іоаннь Стрѣльбицкій Уніятскіе церковныесоброры съ конца XVI вѣка до возсоединенія Уніятвъ съ православною церковью, Изд. 2. Одесса 1891.

7) И. И. Малышевскій Западная Русь въ борьбѣ за вѣру и народность, Петерб. 1897.

8) Г. Я. Кипріяновичъ, Историческій очеркъ православія католичества и унії въ Бѣлоруссіи и Литвѣ съ древнѣйшаго до настоящаго времени, 2-е изд. Вильно 1899.

9) П. Жуковичъ. Борьба противъ унії на сеймахъ, Петерб. 1897 і Сеймовая борьба православнаго западно-русскаго дворянства съ церковной уніей (до 1609 года). Петерб. 1901.

10) Пор.: „Eine objective Geschichte der unierten Kirche in Russland besitzen wir noch nicht“, Prof. *Albert Ehrhard* Die orientalische Kirchenfrage und Österreichs Beruf in ihrer Lösung. Wien 1899, ст. 52, ув. 1.

русскій народъ въ Галиціи“ (ст. 2.) — на се згода. В виду сего, що питання віри суть для кожного народа найбільшої ваги і кожний твердо переконаний, що єго віра є найліпша, навіть одиноко правдива, розуміє ся, чому то із вєляких перемін, які стрічають ся у люцкім житю, переміни на поли релігійнім стрічають ся з найбільшим опором.

Отже нема зовсїм дивоти, що наші предки так довго і сильно держали ся православя. Вони жили у нїм цілими віками у найліпшій вірі, обряд грецко-с авяньскій прикував до себе душу народа, і був на ті часи одиноким заборолом рускої народности. Значїня і ваги унїї ані низше духовенство ані нарід не розуміли, а ті, що єї пропагували, т. є. польске правительство і польскій клир, робили се з напором і без щирости, з мотивів вузко політичних, а не задля слави і сили церкви католицкої, бо у многих случаях ділали проти виразної волї Пап !)

Нарід відчував се і бачив, тай звідки мав набрати симпатїї до унїї? Крім сего і наш Автор каже, що Галичани не бажали добровільно принимати ненависної їм унїї. Так, ненавидженої, але через то, що Галичани були ближе Греків, отже і більше під їх впливом — а вони виховували нас у ненависти до римскої церкви²⁾. Побіч сих зверхних причин були єще і внутренї. У наших сторонах брацтва церковні стояли в XVII. в. на висотї свого розвитку і діяльности, — а в них концентрувала ся оборона православя³⁾ і православні школи були по взору католицких добре з'організовані⁴⁾ а врештї Петро Могила привернув у нас законну і польским правительством признаву єрархію, упорядкував єї внутренне житє: устрій і адміністрацію.

Серед таких обставин православє могло і мусїло було у нас

1) Вистарчить вказати на факти, зібрані у: О. Бродовича. Widok przemocy na słabą niewinność srogo wywartej. Историч зап. Львів 1861. Сборникъ документовъ, уясняющихъ отношенія латино-польскої пропаганды къ русской вѣрѣ и народности, Вильно 1864. М. Малиновского Die Kirchen und Staatssatzungen bezüglich des griechisch-katholischen Ritus der Ruthenen in Galizien, Lemberg 1861 ст. 16—225. E. Likowski, Geschichte des allmaeligen Verfalls der unirten ruthenischen Kirche im XVIII. u. XIX. Jahrhundert... ins Deutsche übertragen von A. Tloczyński I. Bd. Posen 1885, ст. 294—304.

2) П. Милюковъ, Очерки по исторїи русскої культуры. Часть II. Церковь и школа. 2-ге изд. Петерб. ст. 20: „По внушенїямъ в сточной церкви нельзя было даже ѣсть и пить изъ однихъ сосудовъ съ латинами“.

3) Пор. А. Папкова Братства. Очеркъ исторїи западно-русскихъ православныхъ братствъ. Петерб. 1900 цитов. у Титова критбиблиогр. Обзоръ II. ст. 37 і 39.

4) К. Харламповича, Западно-русскія православныя школы XVI. и начала XVII. вѣка, отношеніе ихъ къ инославнымъ, религиозное обученіе въ нихъ и заслуги ихъ въ дѣлѣ защиты православной вѣры и церкви. Казань 1898, ст. 277—369.

сильнійше і довше держати ся, але годї толкувати се на некористь унії. Противно єї побіда серед таких обставин свідчить про єї силу!

Проф. Титов, переходячи відтак до бесіди про наших перших уніяцких єпископів Шумлянського і Винницького, закидає їм, як вже више бул згадано, що лише ріжні приманки польского правительства перетягнули їх на унію і що вони зрбили се задля личних користей (ст. 3). Що тикає ся Шумлянського, то про єго діяльність у заключено унії годї мати ясний толк доси, доки єго довге хитанє на сбі сторони, католицьку і православу, не буде основно і документами розяснене. На кождий случай не мож підсுவати єму низкого єгоїзму у заведеню унії. Так можна би було думати єще про той час, коли ходило єму о почерте в спорї з протиєпископом Свистельницьким о посіданє престола, або о ласку короля Собіского, прихильника унії.¹⁾ Але коли Шумлянський приступив до унії явно вже 1700 р. то є довго по смерти Свистельницького (†1676) і 4 р. по смерти Собіского, та витрєвав у ній вже до кінця свого житя (†1708) серед опозиції ставропигійского брацтва, — годї казати, що він зробив був се для личвої користи і вигоди. Не гірше має ся річ із другим єпископом Інокентием Винницьким. Що правда, шляхта обрала єго перемиским єпископом єще тоді, коли на владичім престолї сидів законний єпископ Малаховский, який і опісля удержав ся у своїх предїлах, а навіть жив єще 12 літ (†1692). Однак і Винницький не завів унії у своїй єпархії 1692²⁾ р „по своимъ личнымъ расчетамъ и выгодамъ“. Вже само видвигненє єго на престол проти правного владика каже додумувати ся якоїсь ціли у тому — а вже ніякої иньшої як праці для унії. Отже Винницький мусїв був вже ранійше, відай єще перед вступленєм до чина, одушевити ся до сеї ціли і яко такий вже бути знаний, коли по році перебуваня в унівєскім монастирі зїстав рукоположений в єпископи (1680). І справді, сейчас по рукоположеню заявив свою готовість прийняти унію і слїдуючого року зложив у Варшаві визнанє віри католицької після форми приписаної для східних. Від предпринятої мети вже не дав відклонити ся ані намовам луцкого єпископа князя Четвертиньского, ані погрозам царя, патриярха московского, ані царгородского³⁾

Отже характеристика наших владик в книжці проф. Титова не цілком вірна і несправедлива. Так само не можна згодити ся на єго слова, що „по правді ані низше духовенство ані простий руский нарід оселений в єпархії перемискій і львівській не хотїли навіть чути про унію“ (ст. 3). Бо чей на диєцезальнім соборі в Самборі 1694 р. явно прийняло унію 22 деканів і велике чисо є свїцького і монашого клира, то є, як сам Винницький писав до Папи Інокентия XII, 800 церков, 3000 шляхти і много тисяч вір-

1) Пор. Pelesz, Gesch. der Union II. Wien 1880 ст. 338.

2) А вже найпізнійше мож сказати 1694 р. а не 1696, як проф. Титов ст. 3. ошибочно подає. Пор. Pelesz, Gesch. der Union II. ст. 349 сл.

3) Pelesz, Gesch. der Union II, 348 сл.

них.¹⁾ Хоть у львівській епархії діло унії йшло трудніше в виду опозиції клира, головно монашого, шляхти і крестоздвижного брацтва, — то і тут годі прямо говорити, що ані низше духовенство, ані простий нарід не хотіли чути про унію

Простий нарід у таких справах звичайно не визнає ся, лише йде за своїми провідниками. А знова низше духовенство сьвіцке якраз перейшло на сторону Шумлянського, коли сей на соборі 1694 р. заявив ся за унією.) Пізнійше, то є в році остаточного і тривалого заключеня єдности з католицкою церквою 1700, той сам клир зложив 1. липня католицке визнанє віри.²⁾ Навіть і ставропигійське брацтво не опирало ся довше, як всего 8 літ.

Таким чином назване проф. Титовим первісного переходу Галичан на унію „совершенно номинальнымъ (ст. 3) треба уважати історично невірним. Він не лиш, що не каже, коли то ми вже дійсно прийняли унію, але еще доповідає, що та унія в Галичині через цілих 200 літ була лише поверховна, слаба і такою полишила ся до нині, бо дух Наумовича еще доси не загинув серед руского духовенства (ст. 4 5).

Задовольючу відповідь на таку тезу можна дати лише річевою історією нашої церкви за сих 200 літ — що переходить наші теперішні рами і нашу ціль. Тут можна лише то сказати, що *нема ніякої історичної звязи ані схожости з нашою опозицією проти унії з XVII і XVIII. в. з теперішнім*, як его Автор називає *духом Наумовича!*

Поминувши вже сей факт, який сам Автор признає, що сей дух Наумовича вже належить до історії, бо послідними часами, як каже, зайшли иньші обставини тоді, коли він був у нас голосним, перед дваццяти літами, він не був впливом такої традиції, про яку думає проф. Титов, т. є. давної традиції православної, але як раз реакцією проти традиції, але цілком иньшого напрямку. Від коли цїсар Йосиф П. знє Скит Манявський, православє стратило послїдну свою підпору у нас. Колись сильне, з кожним десятком XVIII. ст. слабо, врешті почало природно смертию завмирати, так, що вже у початку XIX. века цілковито завмерло. Від сего часу не то нема у нас вже ніякої типічної прояви православя, але противно, вже у другім десятку XIX. в. виходять з нашого нутра апостоли унії серед православних, які навіть за унію смерть понесли.

¹⁾ Monumenta vetera Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia, ed. Aug. Theiner. T. III. Romae 1863, ст. 732 і 746.

²⁾ Kongregacya Grecko-Ruska Diecezji Lwowskiej w roku 1694 miana za Josepha Szumlańskiego, уміщена в додатку до Лїковського Gesch. des allm. Verfalls der unirten ruthen. Kirche т. II. ст. 289: „Episkop... Duchowienstwo świeckie iakto Namiestnikow u Prezbyterow Parochialnych do osobliwszey kaplicy w Cerkwi S. Jerzego konwokował, u z tym co u w Cerkwi oświadczył się (т. є. унією). Na co wszyscy unaniami voce zezwolili.“

³⁾ Тамже ст. 290.

Коли далматинський сербський єпископ Венедикт Кралевич хотів 1818 р. завести унію в Дацьмації і в тій ціли заложив в Шибенику семинарию, митрополит Левицький післав ему 1819 р. настоятелів і професорів: каноніка Алексія Ступницького яко ректора і професора богослов'я морального і пастирського, сьвященика: Якова Честиньського, яко професора церковної історії і права, диякона Якова Геровського, яко професора догматики і наук біблійних і до їх помочи еще одного сьвященика Василя Терлецкого. За то православні Сербі счинили заговор на єпископа Кралевича, але місто него забили 1821 р. каноніка Ступницького і еще одного з наших професорів семинарії.¹⁾

(Д. б.)

Праця, заплата і лихва.

Три конференційні бесіди Дра Декерта.

За дозволом автора переложив — о. А. Говда.

(б. Продовжене).

„І чому не дав ти сего мого гроша купцям, а я був би прийшов, і взяв би був від них з лихвою?“

(Лука 19. 23.)

В Новім Завіті слово „лихва“ подибуємо два рази. Раз в притчі о царю, котрий своїм слугам роздає таланти, а по своїм повороті жадає від них строгого справоздання що до їх уживаня. Ту саму притчу розказує Матей і Лука в подібний спосіб. При кінци притчі читаємо: Прийшов також слуга, котрий сховав свій талант в хустину і закопав; а виправдуючи ся, так сказав до царя: „Знав я, що ти є строгим паном; береш то, чого не положив, а жнеш, чого не сїяв. Тому то сховав я Твій талант. Відбери отже, що є Твоїм“. На тотаку цїкаву від царя почув відповідь: „Злий і лінивий слуго; ти знав, що я є строгим паном? Чом же не зложив моїх грошей в банку, а я по моїм приїзді був би відобрав собі з „чиншом“. (Так толкує Allioli. Однак там має бути не „з чиншом“, но cum usura, отже з лихвою.)

¹⁾ Переписка о унії далматинського єпископа Венедикта Кралевича сь аустрійськимъ правительствомъ. У Београду, Државна книгопечатня, 1863. ст. 8 і 94; документи ст. 24. 29. 34 і 68. сл. 39 46 і 78. сл. До сего пор.: Автобиографија прото-синджела Кирила Цвјетковича и ньегово страданье за православље. Приредно Димитрије Руварац, протојерей. (Сриска краљевска академија). Београд Државна штампарија Краљевине Србије 1898 ст. 131 і сл. 242. Дуже цїкаві книжки для історії дальматинської церкви і, як видно, небезінтересні для нас.

Ось слухайте тешер, як вороги християнства кажуть: Християнство само учить і поручає лихву. Слуга, котрий не дав грошей на лихву, був укараний і вкинений в темницю. Ті знов слуги, що дали гроші на лихву і віддали їх разом з нею своєму панови, були нагороджені.

Такий закид зробив жид Др. Кароль Лірре, лікар і великий учений в Талмуді, (він називає себе спадкоємцем рабінської мудрости), що проживає в Яссах Сей то жид обвиняє християнство в своїй книжці затитулованій: „Евангелиє Матея в світогляді Талмуда“, що оно учить лихви. Автор того саркастичного письма прислав мені сю книжку з присвятою для мене, котра однак цілком не підхлібно звучить. Я єму о стілько за се вдячний, що він відкрив мені в ній неодну незнану точку науки Талмуда і спонукав до того, що я на добре Талмудом заняв ся. В сій книжочці розходить ся о порівнанє з Евангелия, котрого однак не можна толкувати після єго зміслу словного, но треба уважати на єго зміст. Що-ж хотів Христос Спаситель через те порівнанє сказати і научити? Хотів нам живо представити, що кождий чоловік дістає від Бога певні природні дари і ласки, котрих повинен шанувати і уживати на добре, бо з них мусить колись перед Богом обчислити ся. Образцево назвав Спаситель ті дари талантом, грошем, що на наші гроші значилоб 6000 зл.

А понеже вже тогді жида через позичку гроша на векслі великі тягли зиски, використав отже Спаситель того образу, аби вказати, як лівивим було оправдуване слуги. „Чи не міг ти твоїх дарів без великого напруження використати?“ Ось такий то є змісл сєго порівняня. В тім випадку Христос Спаситель не мав на гаді справедливости або несправедливости лихви. Тому то і не можна з того місця доказувати, що християнська наука учить лихви і єї похваляє. Противно, читаємо у Луки гл. 6, 35: „позичайте не надіючи ся нічого“. Отже, не лише наказує Спаситель брати лихву, ба навіть виключає з того згляду всяку сподівану користь. Заки ще приступимо до начерквеня поглядів католицької Церкви о лихві, розберім кілька місць Старого Завіта, що говорять о лихві.

В книзі Исход, 22, 25, читаємо: Як пожачаєш гроші мому бідному народови, котрий з тобою мешкає, то ти не повинен тиснути єго, як гнобитель і лихвою гвести. — Слова ті можна взяти за цілковитий закон проти всякої лихви, як також за тький закон, що ограничає лихву. Коли вже даєш на лихву, то хоть не тисни так, не гнети, не вигвітай богато. Як бачимо, з сєго місця годі з цілою точностию означити, яка є наука Тог-и о лихві. За се викажесь она ясно зі сїдуючих місць. В книзі Левит, 25, 36—37, читаємо: „Ти не повинен (від убогого брата) брати ані лихви ані нич більше від того, що єму дав“. Тут вже виразно наказує ся лихва. Ти не повинен брати лихви т. є. чиншу за позичений гріш, ані жадного причинку, як позичиш якусь річ до спожитя. Памятата однак належить що тут бесіда о убогим браті жиді, в протиположеню до Nokri т. є. не жида.

Як знов має заховати ся жид з огляду на чужинця що до лихви, о тім навчає нас місце в книзі Второзак: 23 19. Там так говорять ся: Ти не повинен свому „брату“ ані грошиї, ані овочів, ані иншої річи позичати на чинш (ad usuram), тільки чужинцеві. Свому братови повинен ти позичати без чиншу, чого потребує. — Річ отже ясна. Тут вже категорично означена різниця між братом а чужинцем, між жидом а не жидом. Таким чином за-казано брати жидови лихву від жида; від чужинця, стже від не жида, вільно ему брати лихву.

Се якраз місце без сумніву зачисляє ся до недосконалостей Старого Завіта і его в Євангелію наш Спаситель згадив. До таких місць недосконалих Thor-и належить також місце, де говорять ся о подігамії, о книзі розпустній і и.

Мойсей дозволив Жидам брати лихву, правдоподібно задля „їх завязатости“, або ще більше задля наклону „їх серця“. Він допустив і дозволив менше зло, щоби устеречи їх від більшого т. є. від побираня лихви від своїх власних братів т. є. жидів. Но се не удало ся ему. Пророки, передовсім Єзекиїл, нарікають на побиранє лихви від своїх, а Єзра по визволеню Жидів із неволі вавилонської багато наборов ся проти того блуду. Розд. 5 другої книги Єзри найвимовнійше свідчить о тім. В 71. Псалмі (месіянським) говорять ся о Месії. „Він увільнить душі від лихви і несправедливости“. Отже бачимо, що даного позволення на лихву через Thor-у ті слова не похваляють.

Талмуд знов не лише держить ся цілком позволення даного Thor-ою що до лихви, но іде еще дальше.

Суть декотрі місця в Талмуді, котрі — гадав би ти — за-казують лихву побирати. В однім місци читаємо там: „Хто свої гроші на лихву позичає, тратить свої власні гроші і чужі“. На иншім знов місци каже ся: „Також від не Жида побирана лихва не має основи“. Но преці ті і тим подібні місця не заключають в собі жалної заборони лихви і не змінюють нач дозволення Thor-и: „Від Жидів лихву брати не позволено, від чужих по-зволено“.

В compendium Талмуда Schulchau Aruch — котрий у всіх нинішних правдивих Жидів має значіне — в розділі Iore dea 155, 1, каже ся: „Вільно нам після Thor-и Акум-ови (не жидови) позичати на лихву. Давнійше позволяли нам стілько брати лихви, кільки до житя потрібно; но нині всеяко вільно“. Се місце не потребує хиба більшого обясненя.

Декотрі учителі Талмуда просувають ся навіть дальше. Они змінюють позволенє Thor-и на приказ Божий, ба називають его „святим обовязком“.

Так приміром учить найславнійший рабін, Maimonides: „Бог приказав нам від Goj-а (не жида) брати лихву і лише тогді ему позичати, коли ему через ту позичку не помагаємо, но шкоди-мо“. А в Aboda sarah: 77, 1, piske Tosephot читаємо: „Є за-казано Goj-ови без лихви позичати; но на лихву вільно“. Хто би в тім згляді не міг утвердити ся в певности, най прочитає собі

через мене переложену книжку професора Pralaitis-a: „Християнство в жидівськім Талмуді“, передовсім ті уваги, що подано там о лихві. По прочитаню єї счезне усякий сумнів, а крім того довідає ся читающий з неї много інших річий. Одна високопоставлена особа недавно писала мені, що через єї прочитанє набрала пересвідчення, о скілько небезпечним є жида талмудисти.

Се значило би очи свої на правду замикати, коли би хотів хтось перечити, що лихва є злом, яке по предках дістало ся Жидам в спадщині.

В середних віках була лихва їх привилеєм.

Християнам тогді лихва і всякий чинш за позичку грошей був строго заказаний так законами церковними, як світськими.

Лихвою займатися уважано за річ крайню нечесну. Лише Жидам позволена була лихва і тому то они як можна було використовували сей привилей, ссучи безкарно народ християнський. Прийшло до кризи грошевої; і не релігійний фанатизм християн, але нелюдська лихва була причиною того, що в середних віках Жидів переслідовано.

Коли при кінци середних віків середна торгівля стала ся світовою і коли нові товариства кредитові розвинули ся, тогді то Жида почали жити своїм житєм. Менше засібні остали шахраями, більше засібні стали банкирами. Одні і другі однак занимали ся лихвою і використовували працю інших. Коли знов пізнійше через зростающий промисл і машини праця зістала поділена, а средства продуктивні від праці відділені, коли дальше через конкуренцію егоїзм до великанської дійшов сили, а економічно слабші на ласку і неласку сильнійших були віддані, тогді як раз найліпше вело ся Жидам. Опісля прийшла їх еманципация і як каже жид Счетісих: „Жид став ся паном епохальним“.

Маятки тогді спливали рапідним темпом в їх руки. Цілий національний маяток Німців обчислюють на 450 мільярдів марок. Кілько-ж з того єсть в руках жидівських? 270 мільярдів т. в. 3/5. Отже більше, чим половина національного маятку німецького є в руках чужого племені, котре заледво творить 1% всеї людности Німеччини. Подібно і в Австрії. У Франції ще гірше.

І тут знов скаже хтось, що я підбурюю та знов назве мене капеляном бурителем з Weinhaus. В дійсности я не є ніяким капеляном, а радше парохом. Християнському знов народови сказати правду, не може звати ся підюджуванем єго. Коли взагалі може тут бути бесіда о якімсь підбурюваню, то в першій мірі я є тим, проти котрого підбурюють.

Коли я з початком року ледво першу свою бесіду конференційну „О найстарших і найнебезпечнійших ворогах християнства і християнського народу“ виголосив, сейчас знайшов ся в парламенті такий, що удавав ліберала (вільнодумного) і в імя, розуміє

ся, свободи і толеранції оскаржив мене перед правительством — та зажадав — мого покарання тюрмою і суспензією.

А преці я лише чисту історичну правду християнському народови викладав. Яке-ж се підбурюване? А як то жидівські часописи тогді на мене з гори напали, яку лож о мені розсівали, се знають мої слухачі. І то робили не лише жидівські часописи в Відни, но і в Німеччині, Франції і Англії, ба навіть на Америку рознесли ся вісти тих часописий. Коли отже хоче ся вірно стояти при правді, то не можна говорити, що капелян з Weinhas підбурює; но противно, що він є тим, проти котрого підбурюють.

Ще перел 20 літами читав я в книжці: „Föderalismus“ Константина Grantz-а уваги гідні слова: „Жидівський дух пахрайський опановує ціле наше житє, прошибає всі наші інституції, занепокоює нашу совість, заражує нашу мораль“. Тогді не розумів я ще так добре далекосяглости того висказу. Нині знов підчеркую ті реченя слово в слово. Се є очевидна правда. Жидівске лихварство є пятном нашого часу; его можна назвати гріхом суспільности, гріхом, який менше або більше поповнює ся.

(К. б.)

Хроніка і бібліографія.

Реколекції у Львові. Товариство св. Апостола Павла урядило як кожного року, так і сего, в днях 6, 7, 8, і 9. с. м. в Семинари реколекції для святиеників. — Провідником був Вп. о. Калиш, Василяннин. В реколекциях брало участь через весь час 37 святиеників з поза Львова; а кромі тих також місцеві святиеники на науки приходили.

Дивною єсть річию, длячого так мале число святиеників з цілої Архієпископії бере участь в тих вправах духовних. Видно з того, що упереджене до реколекцій, яке у нас було з давен давна, єще не уступило, єще триває дальше, а походить се хіба з ігноранції, яка єсть у тих людей, котрі вправ духовних єще віколи не відбували, бо як каже ся — *ignoti nulla cupido*. — Що оно дійсно так єсть, нехай посвідчить о тім той вельми цікавий факт, що на реколекції рік річно переважно майже ті самі святиеники прибувають... А то власне єсть ясным доказом, що хто бодай раз був на реколекциях, так пізнав їх потребу, так в тих науках засмакував, що відчуває їх конечність і важність для житя духовного.

Тому належало би Товариству св. Апостола Павла постарати ся конечно о то, щоби дати спроможність всім своїм членам бодай хоть раз до року відбути реколекції та стягнути не 30 ані 40 святиеників, але 300—400. А тоді би дійсно завдане своє сповнило як найкраще.

Дятого гадаю, що то була добра гадка, на яку впав Преосвящений Григорій, що приказав сего року явити ся всім сьвященникам своєї епархії на реколекції. Богато о тім дислutowано рго і contra. В місяці січні с. р. мав я нагоду говорити з кількома сьвящениками Станиславської диєцезії, котрі не тільки що противні, але навіть озлоблені були — sit venia verbo — таким вимганем зі сторони Владики, угажаючи реколекції як річ зовсім непотрібну. Але коли перед тижнем здибав ся я з тими самими вже по відбутих реколекціях, то они не мали слів похвали, формально одушевлені були реколекціями і кожний заявив, що від тепер щор року буде відбувати ті вирази духовні...

Думаю отже, що ліпшого доказу коначної потреби і вартости реколекцій не треба шукати...

Отець провідняк в своїх науках переходив всі ті найважайші правди віри, які звичайно переходить ся в правах духовних; а в розважаннях і іспитованнях розтрясав обовязки стану сьвященичого. Науки були льогічно переведені. А покора і спокій, які малювались на лицю провідняка і які шили з наук і розважань єго, проникали всіх учеників і майже одушевляли.

Одно, що було недобре т. є. то, що не було оголошено порядку, але треба було аж розпитувати, коли наука а коли читаве...

о. Садовский.

Загальні збори товариства св. Ап. Павла. Дня 10. с. м. відбули ся в рускій духовній семинарії звичайні щорічні загальні збори Товариства св. Ап. Павла. Членів явило ся 60. Зборами проводив Вп. о. декан Кмицікевич з Фрагії. По уділеню уступаючому виділові абсолюторві, вибрано на сей рік таких виділових: предідателем Вп. о. мітрата Л. Туркевича, заступником предідателя Вп. о. сов. Ев. Гузара, дальше Вп. о. ректора дра І. Жуга, Вп. о. Л. Лужницького, Вп. о. Лежогубського, Вп. о. В. Лиска, Вп. о. М. Галянта і Вп. о. Я. Левицького; заступниками виділових вибрано: Вп. о. дра К. Єрмієго, Вп. о. С. Мохнадко і Вп. о. Л. Куницького.

З товариства св. Ап. Павла. Виділ тов. св. Ап. Павла подає отсим до відома, що на своїм засіданю (13/III с. р.) вибрав з поміж себе скарбником Вп. о. В. Лиска, а секретарем Вп. о. М. Галянта. Виділ просить своїх Вп. членів адресувати всі письма до Товариства на руки секретаря (Львів, ул. Мартина, ч. 11 а.) а всякі грошеві посилки н. руки скарбника (Львів, ул. Вагилевича, 1.)

З товариства св. Ольги. На дни 7. марта с. р. відбули ся конститууючі збори групи деканальної Олеської товариства св. Ольги в Олеську. Предідательсько вибрано Вп. П. Дуткевичеву з Цішок; до виділу ввійшли Вп. ПП.: К. Левицька з Олеська (яко заступниця предідательки), А. Дзеровичева з Топорова, Леонтовичева з Чех і К. Єзерска з Гумніск (яко секретарка). Виділ прийняв за свій перший обовязок основанє груп парохіяльних по всіх парохіях Олеського деканату.

Головний віділ товариства св. Ольги подаючи се до відомости всіх Вп. Пань сьвященних всіх деканатів наших руских диецезій в Галичині і Буковині, просить усильно всіх Пань, щоби вступили в сліди Пань деканату Олеського. Спосіб основаня групи дежачальної в мисль постанов статута подасть призначений до сего делегат виділу Вп. о. Д. Танячкевич, парох в Закомарю п. Ожидів, до котрого просимо о дотичні інформації удавати ся.

Дальше складає головний віділ прилюдну подяку Всесв. і Високопреп. о. шамбелянови і деканови Словицькому з Буска за щедрий даток 100 корон в користь товариства.

Від головного віділу товариства св. Ольги.

Львів, дня 9. марта 1905.

Галышка Гузарева, председателька

Стефанія Лежюгубска.

На тих самих принципах. В однім з найновіших чисел (з 26. лютого с. р. ч. 35). признав ся знова наш православний головний орган між католиками „Галичанинъ“ до своїх тенденцій, які силоміць, ріжкими способами, форсує серед нашої суспільности. Кажемо знова, бо недавно тому, в ч. 145 з р. 1904. (гл. „Нива“ ч. 8 з р. 1904) взивав „Галичанинъ“ отверто наших Галичан до національної, політичної і релігійної єдности з великим русским народом. На тепер, в згаданім в горі числі, ограничив ся „Галичанинъ“ тільки до сконстатованя факту, що „Галичанинъ“ продовжаєть розвитіє тѣхъ принциповъ, которы вь свое время защищало „Слово“. Для нас досить. Пригадаймо собі тепер, які се явраз привциии защищало „Слово“? Докладне понятє о тих „принципах“ дає нам сгата п. О. Маковей: „Дещо з кореспонденції Лебединцева до історії галицької суспільности 60-их років“ (гл. Л. Н. Вістник, т. III. р. 1898). Тут доперва побачимо в правдивім сьвітлі всіх тих з під сгягу „Слова“, а тепер „Галичанина“ і „Русского Слова“, тут доперва побачимо, які се ті „принципи“, за якими заступав ся Наумович (гл. „Міسیونар“ проти „Русского Слова“ — з р. 1903), Б. Дідицький, Я. Головацький і т. и. „Не можемъ... отстояти отъ языковой, литературной, церковной и народной связи со всеміъ русскимъ міромъ“ — отсе принцип „моральный“. („Слово“, ч. 59 — гл. Л. Н. В. ст. 38). — Який принцип „матеріальний“? Рублі і ще раз рублі. (гл. тойже Л. Н. В. ст. 39, 42, 44, 45, 46 і т. д.). Колиж нивішній „Галичанинъ“ и „Русское Слово“ продовжає традицію „Слова“, коле „защищає“ ті самі принципи, так чи не слушно назвали ми першу часопись („Галичанина“) головним органом православним між католицкими Галичанами?

Нове економічне товариство. Дістаємо таке повідомленє: З двем 14. марта 1905. начинає свою діяльність нове економічне товариство: Дім торговельно-промисловий „Достава“, товариство зареєстроване з обмеженою порукою, в Станиславові. Цілю сего товариства є: поміч в торговлі і промислі, а то через обопільну доставу, то є: товариство всякі доставки приймає і всякі доставки виконує.

Приймає до перепродажи всякі вироби нашого промислу (кильми, топірці, кожушки, сїрачки і т. п. — також старі річи) і про-

дукти красві (збіже, мід, віск, олій, прядиво, піре, покладки, сир масло, повила і т. п.).

Доставляє тож само, також машини господарські, в першій лінії нашого виробу (плуги, вози, млинки), дальше — штучні навози і всяке насіння.

Приймає посередництво при купні, продажі і наймі льокалів, реальностей, фільварків, млинів і т. п. по селах і містах.

Доставляє кущів, уділяє всяких інформацій і дає позички на піддержане торговлі і промислу.

Приймає посередництво при купні, продажі худоби, особливо расової, курій, кріликів, канарків і т. п. Доставляє матеріяли до будівель, як цемент, дахівки, вапно і т. д.

В заступстві: Продає карти корабельні (шіфкарти) до всіх частий світа, до Кянати, Бразилії і т. д. — і асекурує на жите, на ренти і придане. Одним словом: Наша достава — всьо, чого Ви потребуєте. Ваша достава — всьо, що маєте до збутя.

Се товариство наміряє також виратовати „Підгірську Спілку“ і її на ново в рух пустити. А коли ще зважить ся, що товариство має на цілі основане бурси торговельно-промислової і що кожного року буде давати із чистого зиску 5% на будову другої церкви в Станиславові — то є надія, що кожний щирий Русин буде се нове товариство всіми силами попірати.

Один уділ вносить 10 корон а вписове 1 кор. Порука одноразова. Хто схоче приступити в члени, просимо дуже. Однакож більше просимо о те, щоби Вп. Родимці у всіх своїх потребах удавали ся найперше до сего товариства.

Рада надзираюча: Др. В. Янович, о. Іер. Барищ, І. Келебай, Т. Чернявский, П. Столярчук, Д. Баладюк, П. Кісляк і С. Когут. Комітет контрольний: Е. Якубович, П. Дуткевич і Т. Величко. Дирекция: К. Андрухович, адміністратор, П. Боднарчук, касіер, С. Гайдима контрольор; заступники: А. Яновекий, П. Могильовский і П. Малинович.

Примітка І. На відповідь треба все залучити марку почтову або карту переписну. Примітка П. Канцелярія товариства містить ся тимчасово в „Рускій Хаті“ (площа Франц-Йосифа ч. 3. І. поверх). Години урядові: рано від 9—12, пополудни від 3—6.

Адреса: Дім Торговельно-промисловий „Достава“ в Станиславові.

Просимо тих Вп. оо. предилатників, що помимо рекламації не одержали доси 2 ч. з сего року, аби зволили почекати еще кілька двів, аж вийде те число другим накладом. — Просимо також дуже не замовляти у нас книжок, яких на складі не маємо, а за якими треба хйба шукати по книгарнях (книгарня Тов. ім. Шевченка, ул. Театральна, ч. 1. і Ставропигійська, ул. Руска ч. 3).

Др. Іоаннъ Бартошевскій. Науки на мѣсяць Май. Львѡвъ, 1905. Накладомъ автора. Зъ печатнѣ В. А. Шийковскаго. Ст. VI.+140, 8^о ціна 3 кор.

В сих Науках (всіх є 31) переходить автор всі чесноти Пр. Д. Марії і то в таким порядку, що рівночасно подає нам ціле жите Бого-

родиці, від Благовіщення аж до Успеня. Підносити стійність сих Наук ми не потребуємо, бо вже назвиско автора говорить само за себе. Завважаємо тільки, що мова сих Наук єсть далеко чистійша, чим бувало передше.

ПАРОХІЯ дуже добра, під кожним зглядом вигідна і супокійна з причин родинних до заміни. Зголошення устні або письменні до адміністрації „Ниви“.

Опустили печатню:

НАУКИ НА МІСЯЦЬ МАЙ, уложені через Дра Іван^а Бартошевського. Тих Наук єсть 32 о чеснотах і состраданю Пр. Діви Марії. Науки о состраданю Пр. Д. М. можуть бути уживані також яго Проповіди Страстні. Ціна тих Наук виносить 3 кор. — Ціна Проповідей Похоронних (обох частий) тогоже автора знижена з 5 кор. на 4 кор. Єсть тих проповідей 120. — Ціна давнійших Проповідей Страстних тогоже автора знижена з 2 кор. на 1 к. 40 с, яго Проповіди Недільні продаюць ся по давній ціні 4 кор. — Всі ті книжки можна набувати або в книгарнях: Ставропігійській (Львів ул. Руска 3.) і ім. Шевченка (ул. Театральна 1.) або у автора (Львів ул. Домса 5.); у автора також erga intentiones. — Друге виданє ПРОПОВІДЕЙ ПРАЗНИЧНИХ сего автора не єсть яго накладу і тому можна їх набути виключно в згаданих книгарнях.

„Руска Хата“ ілюстрована часопись літератури, штуки і сучасного життя, виходить 5. і 20. кожного місяця в обемі 2 до 3 аркушів друку під редакцією Дениса Сембратовича. „Руска Хата“ містить: поезії, оповідани, описи подорожий, як і наукові розвідки зі всіх галузей науки. Цілорічна передплата виносить 12 кор. Адреса редакції і адміністрації: Львів, ул. Бляхарська ч. 8.

В Товаристві св. Ап. Павла (адресувати треба до Вп. о. Совітника Евгена Гузара, Львів, ул. Длугоша ч. 17.), можна купити:

Духовна лѣкарня (аптика) для всѣхъ, що хотять вѣчно жити книжочка поучаюча списана пѣсля Ернеста Маріи Миллера, Епископа Линцкого через Дра Климента Сарницкого. — Ціна 20 сот.

Наука о Найсв. Тайнѣ Евхаристіи списавъ Др. Климентій Сарницкій. — Ціна 20 сот.

„Хощу, очистися!“ або приступна наука о Святой Тайнѣ Покаянія пояснена многими примѣрами. Написавъ свящ. Стефанъ Доноровичъ. Ціна 20 сот.

„Оставьте дѣтей приходити ко мнѣ“. Начеркъ науки религіи въ першій класѣ народної школы. Уложивъ свящ. Л. Лужницкій. — Ціна 20 сот.

Слава Непорочної Діви. Обявленє і чуда Діви Маріи в наших часах). — Ціна 20 сот.

Богословскій Вѣстникъ, річник 1900 і 1901 — по 2 кор. 40 сот. і першій випуск з р. 1903 — по 30 сот. враз з почтовою пересилкою.

Зміст 6. ч: Під розвагу (о. М. Баричко); Проби злуки з грецкою церквою по Соборі флорентійскім (дальше); Джон Віліям Дрепер і его Історія Боротьби Віри з Наукою (дальше); Замітки двох російских професорів духовної академії про наші церковні відносини (дальше); Праця заплата і лихва (дальше); Хроніка і бібліографія. Як додаток: 12 Наука катехитична 13. Наука катехитична і 14. Наука катехитична.